

Pohjoinen ulottuvuus
Helsingin Sanomissa 1998-2000

Minna Turunen

Valtio-opin pro gradu -työ

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofianlaitos

Kesä 2001

Pohjoinen ulottuvuus

Helsingin Sanomissa 1998-2001

Minna Turunen.

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Valtio-opin pro gradu -työ. Kesä 2001.

95 sivua ja 8 karttasivua sekä liite.

Tarkastelen pro gradu -työssäni Pohjoisen ulottuvuuden ideaa esimerkkinä alueen ja rajan synnystä. Pohjoinen ulottuvuus on tutkimuksessani kuvitteellinen alue, josta tehdään konkreettista poliittisen puhunnan avulla. Suomen aloitteesta syntyneen hankkeen tarkoituksena on parantaa kansainvälistä yhteistyötä Euroopan pohjoisilla alueilla. Käytännössä hanke on tuottanut paljon puhetta ja sanahelinää, mutta konkretisoituminen on jäänyt tapahtumatta.

Tutkimusaineistoni koostuu Helsingin Sanomien Pohjoista ulottuvuutta käsittelevistä artikkeleista vuosilta 1998-2000. Tuona ajanjaksona uutta hanketta tehtiin lukijoille tutuksi, se sai kansainvälistä huomiota ja päätyi osaksi Euroopan unionin virallista politiikkaa ja ulkosuhteita. Kirjoitetun tekstin lisäksi materiaali koostuu myös Pohjoista ulottuvuutta käsittelevistä kartoista. Kartat ovat kuvitteellisesta alueesta piirretty kuva, jolla pyritään tekstien lailla tuottamaan ja vaikuttamaan politiikkaan. Kuva vaikuttaakin usein tekstiä enemmän.

Tarkastelen Pohjoista ulottuvuutta metodologisesti kriittisen geopolitiikan ja perelmanilaisen uuden retoriikan näkökulmasta. Kriittisen geopolitiikan kannalta Pohjoinen ulottuvuus on poliittisen toiminnan tuloksena syntynyt alue. Sitä luodaan puhumalla, jolloin kieli määrittää alueita ja niiden rajoja. Rajaaminen tapahtuu oman ja toisen määrittelyn kautta. Helsingin Sanomissa Venäjä edustaa yhä toista ja Suomi Euroopan unionin kanssa samaa viiteryhmää. Uutta aluetta määrittämään pääsevät lehden sivuilla vain omaan ryhmään kuuluvat. Hanke tehdään luontevaksi sitomalla se alueen historiaan. Itämeren alueen historia muuntuukin Pohjoisen ulottuvuuden historiaksi. Historian lisäksi hankkeella on myös onnellinen tulevaisuus. Romanssin juonen mukaisesti vaikeudet ovat voitettavissa ja asetettujen tavoitteiden saavuttamisen jälkeen huomina lupaa vaurautta, turvallisuutta ja hyvinvointia.

Avainsanat: Pohjoinen ulottuvuus, kriittinen geopolitiikka, uusi retoriikka, kartat, alueet, rajat, kuvitteellinen, identiteetti, toiseus, romanssi, tarina.

Sisällysluettelo

Karttaluettelo.....	1
1. Johdanto.....	2
2. Alueiden synty.....	8
2.1 Vallan rajat.....	13
2.2 Periferia ja keskus suhteellistuvat.....	17
2.3 Reunalta keskelle.....	19
2.4 Tarina ja sen perusta.....	21
2.5 Aika muutokselle.....	28
3. Virallinen Pohjoinen ulottuvuus.....	31
3.1 Virallinen määritelmä.....	33
3.2 Hahmotelmia rajoista.....	35
3.3 Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteita.....	37
3.4 Kehyksenä vanhoille hankkeille.....	43
4. Retorinen lukutapa.....	50
4.1 Vetoamista tunteeseen ja järkeen.....	54
4.2 Argumentit kytkettynä hyväksytyyn.....	56
5. Pohjoinen ulottuvuus Helsingin Sanomissa.....	57
6. Päätäntö.....	83
Lähteet.....	88
Liite.....	96

Karttaluettelo:

1) Suomen ja Venäjän välinen raja Fyren -pilalehdessä 7.3.1908 s. 6 jälkeen.

Kosonen, Katariina 2000: Kartta ja kansakunta. Suomalainen lehdistökartografia sortovuosien protesteista Suur-Suomen kuviin 1899-1942. Suomalaisen Kirjallisuuden seura. Helsinki.

2) "Strateginen kartta" Kuningas Vajiravudhin, Bangkokin Rama I:n ajalta (1910-1925) s. 16 jälkeen.

"Strateginen kartta" Kuningas Vajiravudhin, Bangkokin Rama I:n ajalta (1910-1925) s. 16 jälkeen.
Winichakul, Thongchai 1994: Siam Mapped. A History of the Geo-body of a Nation. Silkworm Books. Bangkok.

3) Pohjoinen ulottuvuus s. 35 jälkeen.

4) Venäjän luoteisosien ydinjätteitä s. 39 jälkeen.

5) Itämeren valtioiden neuvosto ja Barentsin Euroarktinen neuvosto s. 43 jälkeen.

Heininen Lassi & Lassinantti Gunnar(eds.) 1999: Security in the European North - From "Hard" to "Soft". Arctic Centre. University of Lapland. Rovaniemi.

6) Helsingin Sanomien Pohjoinen ulottuvuus s. 65 jälkeen.

7) Maakaasuputket s. 74 jälkeen.

6 ja 7) Helsingin Sanomat 11.12. 1998 ja 02.06. 1999.

8) Rajaton Pohjoinen ulottuvuus s. 85 jälkeen.

1. Johdanto

Tarkastelen pro gradu -työssäni Pohjoisen ulottuvuuden ideaa esimerkkinä alueen ja rajan synnystä. Pohjoinen ulottuvuus on yksinkertaista Suomen aloitteesta syntynyt hanke Euroopan unionille, ja sen tarkoituksena on parantaa kansainvälistä yhteistyötä Euroopan pohjoisilla alueilla. Pohjoinen ulottuvuus on kiinnostava tutkimuskohde, sillä sen rakentuminen on sanahelinää ja tyhjän puhumista parhaimmillaan. Poliittisen kielen avulla tuuleen piirrettyä hanketta on yritetty puhua konkreettiseksi. Käytännössä se on sisällön tiivistymisen sijaan kasvanut aina vain laajemmaksi ja sitä on yhä vaikeampi hahmottaa. Pohjoisen ulottuvuuden kaltaiset alueet ovat kuvitteellisia alueita esimerkiksi sen vuoksi, ettei kukaan pysty näkemään alueen kaikkia ääriä. Lisäksi sen tekeminen on vielä kesken, joten valmiista puhuminen vaatii mielikuvitusta unelman hahmottamiseksi. Uuden alueen luominen puhumalla vaatii yleisöön vetoavaa argumentointia ja onnistuessaan alueen luominen on todellinen uskonasia. Kuvitteellisen tilan tutkiminen, käytettyjä sanoja valoa vasten katsomalla, on hyvin kiinnostava haaste. Alueen ja rajojen tutkiminen liittyy olennaisesti myös kysymyksiin identiteetistä. Olemmeko me Jyväskylästä, Suomesta, Euroopasta vai Pohjoiselta ulottuvuudelta? Ja mistä muut ovat, ne tuolta jostakin, jotka eivät ole täältä?

Tutkimusaineistoni koostuu Helsingin Sanomien Pohjoista ulottuvuutta käsittelevistä artikkeleista vuosilta 1998-2000. Olen valinnut Helsingin Sanomien julkaisemat artikkelit tutkimuskohteeksi sen vuoksi, että lehti on Suomen laajalevikkisin päivälehti ja sikäli merkittävä tiedonvälittäjä ja osaltaan myös mielipiteen muokkaaja. Joukkoviestinnän vaikutusvallasta käydään jatkuvaa kiistaa alan tutkijoiden kesken. Yhteiskunnallisesti merkittävää vaikutusta medioilla on kuitenkin siihen, kuinka miellämme todellisuutta: mistä näkökulmasta sitä katsomme, millä kielellä puhumme ja millaiseksi ymmärrämme muut ihmiset¹.

Materiaali koostuu noin 50 erilaisesta artikkelista, jotka on poimittu lehden toimituksen sisäisestä arkistosta hakusanalla "pohjoinen ulottuvuus". Karsintaa materiaalissa olen tehnyt lähinnä sellaisissa tapauksissa, joissa puhutaan esimerkiksi kolmen pikkujutun verran, peräkkäisinä päivinä, valtiovierailusta, jossa joku saapuu - on läsnä - ja lähti maasta, ja kaikissa mainittiin lyhyesti puheenaiheena oleva Pohjoinen ulottuvuus.

Materiaali jakautuu kolmeen ajanjaksoon: Aikaan ennen Suomen Euroopan unionin puheenjohtajuuskautta, puheenjohtajuuskauteen vuoden 1999 jälkipuoliskolla ja sen jälkeiseen aikaan. Ennen puheenjohtajuuskautta Pohjoista ulottuvuutta pyrittiin vakiinnuttamaan ja sen vuoksi

¹ Kunelius 1998, 132.

kansainväliset kommentit hankkeesta saivat runsaasti palstatilaa. Uusi idea nähtiin tulvillaan monenlaisia mahdollisuuksia. Puheenjohtajuuskaudella hanke jäi muiden aiheiden varjoon, ja aiheen käsittelyyn ilmestyi varovaisempi sävy. Puheenjohtajuuskauden jälkeen artikkeleissa pohdittiin onnistumisia, epäonnistumisia ja niiden syitä.

Artikkeleissa Pohjoinen ulottuvuus esiintyy eniten pelkästään sanaparina, jota ei selitetä. Sanan sisältöä kriittisesti pohtivia artikkeleja on otoksessani kolmelta vuodelta kolme kappaletta, tosin monissa muissa jutuissa hanketta on kyllä pyritty määrittämään sen erilaisten tavoitteiden tai mahdollisuuksien kautta. Valtiovierailuihin keskittyviä juttuja on materiaalissani noin kymmenen. Niiden tärkein asiasisältö on yleensä Suomen saama "täysi tuki" Pohjoisen ulottuvuuden hankkeelle. Kaiken kaikkiaan tyhjän puhumista on Pohjoista ulottuvuutta käsittelevissä artikkeleissa hämmästyttävän paljon. Sitä, ettei hankkeen konkreettisesta asiasisällöstä ole minkäänlaista käsitystä, pyritään kätkemään mitä ihmeellisimpiin poliittisiin sanakoukeroihin.

Aineistona ovat kirjoitettujen artikkeleiden lisäksi myös kartat. Karttojen retoriikkaa voi analysoida siinä missä tekstienkin, sillä nekin tuottavat ja vaikuttavat politiikkaan. Karttojen avulla viestitään esimerkiksi piirretyn alueen hierarkioista, toiveista, rajoista, keskustoista ja periferioista. Kartat ovat kuvitteellisesta alueesta piirretty kuva, jolla pyritään vaikuttamaan yleisöön. On helpompi uskoa kun näkee. Lisäksi näkijä myös kokee kartan omakohtaisesti näkemällä. Todennäköisesti karttojen vetoaminen sekä näkemiseen että kokemiseen tekee niiden viestin välittymisen yleisölle helpommaksi kuin pelkän luetun tekstin.

Kuva liittyy näkemiseen ja informaation lähteenä näkökykyä pidetään aisteistamme tärkeimpänä, "totuudellisena". Näkeminen on uskomista, tai tarkemmin, se on tietämistä.²

Tarkastelen Pohjoista ulottuvuutta kriittisen geopolitiikan ja perelmanilaisen uuden retoriikan näkökulmista. Kriittisessä geopolitiikassa on keskeistä tilan näkeminen poliittisen toiminnan tuloksena, eikä pysyvänä ja annettuna tosiasiana, jolle ei voida mitään. Se pohtii muun muassa maantieteen ja kansainvälisen politiikan välisiä yhteyksiä. Poliittinen tila ja alue eivät ole pysyviä käsitteitä, vaan ne rakentuvat yhä uudelleen yhteiskunnallisten käytäntöjen ja niiden muutosten kautta. Rakennusvälineenä on ennen kaikkea kieli, jolla määritellään alueita ja niiden rajoja. Kriittinen geopolitiikka eroaa sekä perinteisestä että uudesta geopolitiikasta: Perinteisessä geopolitiikassa valta on lähinnä valtioiden käsissä ja niiden katsotaan pyrkivän parantamaan asemaansa hallitsemalla tilaa ja omaa aluettaan voimakeinoin. Uudessa geopolitiikassa alueellisiin

² Hietala 1996, 22.

jakoihin vaikuttavia voimia ovat puolestaan taloudelliset yhdistelmät, kulttuuriin ja historiaan liittyvät tekijät sekä poliittiset toimijat.³

Myös valittu toinen metodi aineiston tulkintaan tarkastelee kieltä. Toinen näkökulma materiaaliin on kielen hahmottaminen Chaïm Perelmanin kehittämän retorisen tulkinnan avulla.

Perelmanilainen tapa hahmottaa retoriikkaa on etsiä kielen vakuuttavuutta argumentaation eri osatekijöiden kautta. Retorinen lukutapa auttaa tässä näkemään esimerkiksi geopolittisia "totuuksia" ihmisten kielellisesti rakentamina järjestelminä. Perelmanilaisen retoriikan avulla argumentaatiosta voi etsiä erilaisia vaikuttamisen keinoja hyvin pienten yksityiskohtien kautta. Esimerkiksi erilaiset metaforat ja valitut kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset lokukset kertovat käyttäjänsä arvomaailmasta. Perelmanille argumentointi on pakottamisen vastakohta. Yleisö halutaan saada vapaaehtoisesti yhteisymmärrykseen puhujan kanssa.

Uusi alue hahmotetaan pitkälti rajojen kautta. Sikäli työhöni liittyy myös kysymys identiteetistä, joka jakaa ihmiset ja alueet omaan ja toiseen. Perinteinen jaottelu elää vahvana Helsingin Sanomien artikkeleissa Pohjoisesta ulottuvuudesta, huolimatta siitä, että tällaisen erottelun omaan ja toiseen on sanottu menettäneen merkitystään kylmän sodan jälkeisissä alueiden yhteistyöhankkeissa. Suomalaiseen identiteettiin on tähän saakka kuulunut esimerkiksi perifeerisyys. Periferia saa olemassaolon oikeutuksensa rajasta, eron tekemisestä toiseen. Samalla identiteetti ikään kuin mittaa omaa arvoaan koko ajan suhteessa keskukseen. On mielenkiintoista tarkastella kuinka Pohjoinen ulottuvuus pyrkii muuttamaan Suomea periferiasta keskemälle. Alueellisen järjestelmän murroksessa Suomi on Euroopan unionin myötä sisällyttänyt omaan ryhmäänsä unionin ja siirtynyt sikäli identiteetiltään lännemmäksi. Toisaalta Pohjoinen ulottuvuus kehityshankkeineen vie osaltaan läntistä ilosanomaa Suomen ja Venäjän rajan yli itään. Siirtyykö myös itä, tai reuna, näin idemmäksi Pohjoisen ulottuvuuden myötä?

Alueiden luominen on pohjimmiltaan tarinankerrontaa. Pohjoiselle ulottuvuudelle on sen näennäisestä uutuudesta ja tuoreudesta huolimatta annettu historialliset juuret esimerkiksi Itämeren ympärillä historiassa syntyneistä tarinoista. Parhaiden menestystarinoiden avulla nyt puhutusta saadaan osa luonnollista historiallista jatkumoa. Se on myös onnellinen romanssi uljaasta huomisesta, jonne alueen kuvitellaan muodostuvan, kunhan vaikeudet saadaan voitettua. Pohjoinen ulottuvuus näyttäytyy tulevaisuudessa iloisena, turvallisena ja vilkkaana kauppapaikkana, jonka kesäistä taivasta eivät mitkään geopolittisten uhkakuvien nostattamat pilvet turmele.

³ Tuomi 1996, 255-257.

Valittuna ajanjaksona Pohjoinen ulottuvuus kehittyi suomalaisten tekemästä aloitteesta osaksi Euroopan unionin virallista politiikkaa. Oletukseni mukaan artikkeleista saatava kokonaiskuva hankkeesta on hyvin hajanainen, koska Pohjoinen ulottuvuus haki tuolloin, puheen avulla, sisältöä ja muotoa. Konkreettisia tavoitteita ei ehkä vielä ollut ja toisaalta puhujien muuttuessa myös asetetut tavoitteet muuttuivat.

Tutkimus alkaa toisesta luvusta, jossa alueiden myyttiset synty tarinat kaaoksesta kosmokseksi auttavat hahmottamaan puhetta Pohjoisesta ulottuvuudesta. Kaaosta voi tässä symboloida esimerkiksi nykyaikaisen geopoliittisen uhkakuvan yleisin ilmentymä eli ydinteknologian aiheuttaman pelko. Useissa Pohjoista ulottuvuutta käsitelleissä artikkeleissa mainitaan Venäjän luoteisosien ydinvoimaloiden ja ydinjätteen aiheuttamat ongelmat. Niiden ratkaiseminen on yksi Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteista. Ehkä maailma, kosmos, tai tässä Pohjoinen ulottuvuus, hahmottuu paremmin, kun tämä kaaos on saatu selvitettyä.

Toinen luku pureutuu myös rajoihin ja sitä kautta kysymyksiin yhteisön identiteetistä. Rajat eivät synny itsestään, vaan ne on tehty tietyistä syistä tietyissä poliittisissa tilanteissa. Rajat eivät ole myöskään pysyviä luomuksia vaan elävät ja kuolevat ihmisten puheen tuloksina. Luku pyrkii selittämään, miksi Suomen ja Venäjän väliin kuviteltu ja kartalle piirretty raja on niin kiinnostava. Kartat tuovat kuvitellun alueen ja sen rajat näkyviksi, mutta näin ei välttämättä tarvitse olla. Thongchai Winichakulin opastuksella perehdytään karttaan, jossa sisään sulkevalla ja ulkopuolelle rajaavalla viivalla ei ole merkitystä. Olemassaolo on siis mahdollista myös ilman rajaa.

Pohjoinen ulottuvuus voidaan nähdä osana perinteistä tarinankerrontaa, jossa uusi liitetään puheen avulla pitkään ketjuun, jossa on tarinoita menneestä ja unelmia huomista. Idean kehittymistä juuri vuosituhannen vaihteeseen liittyvinä vuosina voidaan selittää paitsi kylmän sodan loppumisen aiheuttamalla suurella murroksella, jolloin ihminen on hetken aikaa tietoisempi ajasta ja ikään kuin odottaa uuden alkamista. Toisaalta näihin vuosiin liittyi myös Suomen uusi jäsenyys Euroopan unionissa, jolloin tilausta tämänkaltaiselle aloitteelle uudelta maalta oli odotettavissa. Euroopan unionissa uusi jäsenvaltio saa tilaa muokata unionia mieleisempään, jotta maa näyttäisi menestyvän ja jäsenyydestä olevan enemmän hyötyä kuin haittaa.

Tutkimukseni kolmas luku pyrkii esittelemään Pohjoisen ulottuvuuden virallista puolta. Hankkeelle on määritelty erilaisia tavoitteita ja sitä on myös piirretty kartoille. Hankkeesta on rakentumassa eräänlainen kattojärjestelmä jo olemassa oleville pohjoisten alueiden yhteistyöhankkeille. Kartoissa, joissa esimerkiksi Itämeren alueiden neuvoston ja Barentsin euroarktinen neuvoston kuvaamat

alueet on hahmoteltu, ulkoraja on piirretty suljetuksi. Pohjoista ulottuvuutta on puolestaan määritelty avoimeksi ja huokoiseksi järjestelmäksi, johon uusia alueita on helppo ottaa tarpeen mukaan sisälle. Tästäkö johtunee, että kartalla hahmotellun alueen ympäröivä ulkoraja ei sulkeudu, vaan jää avoimeksi kaareksi. Tätä Pohjoisen ulottuvuuden avointa luonnetta on käytetty selityksenä esimerkiksi sille, että puhutaan *pohjoisesta* eikä *pohjoismaalaisesta* (nordisk) ulottuvuudesta. Pohjoismaalaisuuden katsotaan sisältävän tarkkaa jakoa omaan ja toiseen, sisä- ja ulkopuoleen sekä vakiintuneita rajoja kylmän sodan ajoilta, jolloin poliittinen painolasti ei kelpaa uuden hankkeen eteenpäin viemiseen. Sen sijaan pohjoinen on sanana tuoreempia ja viattomampi, koska siihen on tähän asti liitetty mielikuvia koskemattomasta erämaasta jossakin tunnetun maailman ääressä. Tietoinen rajan mieltäminen avoimeksi on haasteellinen tavoite, koska esimerkiksi Suomen ja Venäjän välistä rajaa on vahvistettu monenlaisin mielikuvin jo yli sadan vuoden ajan. Katariina Kososen tutkimuksessa suomalaisesta lehdistökartografiasta⁴ on julkaistu seuraava Fyren - pilalehden kuva (7.3.1908), jossa Suomi on nähty lännen etuvartiona itää vastaan. Huomattavaa on se, että Suomi oli tuolloin vielä Venäjän Suurruhtinaskunta, eikä Suomen ja Venäjän välillä ollut todellista rajaa, vaikka esimerkiksi oma postilaitos ja raha erottikin maan muusta Venäjästä.

⁴ Kosonen 2000, 157.

Kuvan tärkein sanoma tiivistyy siihen, että Suomella ja Venäjällä on selvä raja. Portin tekstin mukaan Suomessa vallitsee Lex eli oikeus ja Venäjällä sekasorto ja rappio. Suomi on kuvattu vauraana alueena, jossa tehtaiden piipuista tupruaa savu teollisuuden merkinä, ja jossa monenlaiset laivat kulkevat sekä merellä, että Saimaan kanavaa pitkin. Ainoa Suomen puolella näkyvä ihminen tekee ahkerasti raskasta työtä pellolla hevosensa kanssa. Maamiehen pellot ovat hyvin hoidettuja, kynnetyt vaot suoria ja hän on saanut myös lehtipuut kasvamaan rivissä. Myös hänen lehmänsä laiduntavat hyvässä järjestyksessä. Kaiken kaikkiaan Suomi henkii vaurautta, siisteyttä ja ahkeruutta.

Venäjän puolella ihmiset on kuvattu köyhiksi kerjäläisiksi tai juopoiksi sotilaiksi. Köyhät olisivat matkalla Suomeen, mutta sotilas estää heidän kulkunsa. Myöskin maahan pyrkivä karhu jää portille, Venäjän puolelle, sillä aita kestää. Luonto on villiä erämaata petoeläiminen ja esimerkiksi susi uskaltautuu mökin pihaan. Suomen ja Venäjän välinen luja raja-aita oli sata vuotta sitten kuvitteellinen. Sen luominen todelliseksi oli yksi tärkeimmistä kansallisista päämääristä sata vuotta sitten. Tuon saman rajan häivyttäminen Pohjoista ulottuvuutta eli kuvitteellista aluetta käsittelevissä teksteissä konkretisoi mielenkiintoisella tavalla sen, kuinka rajat ja alueet elävät jatkuvasti.

Neljäs luku avaa taustaa retoriselle tavalle lukea tekstiä ja hahmottaa puhuttua kieltä paitsi valittuina sanoina, myös rivien väliin kätkeytyinä merkityksinä. Huolimatta siitä, että medialukutaidon opettamisen tärkeys on huomattu, uutisiin ja lehtien kirjoituksiin suhtaudutaan Suomessa yhä luottavaisesti. Toimittaja on kuitenkin kulttuurinsa ja historiansa kasvatti, joten objektiivisuuden pyrkimyksestä huolimatta hän kirjoittaa työnsä niihin arvoihin ja asenteisiin sopivaksi, joita hän identiteetissään kantaa. Perelmanin retorisen lukutavan avulla teksti paljastuu kerrokselliseksi. Valitut sanat liittävät ajatuksia jo valmiiksi hyväksytyihin asioihin, tai irrottavat ne kokonaan entisestä. Kerrottu asia voidaan saada helpommin hyväksytyksi vetoamalla valituilla sanoilla tunteeseen tai järkeen. Perelmanille argumentointi on pakottamisen vastakohta, koska vakuuttamisella pyritään yhteisymmärrykseen.

Viidennessä luvussa tarkastelen Helsingin Sanomien artikkeleita Pohjoisesta ulottuvuudesta paitsi retorisen argumentaation myös kriittisen geopolitiikan näkökulmasta. Valittu materiaali on kerätty lehden sivuilta kolmen vuoden ajalta. Sitaatit kertovat perinteistä tarinaa maailmankuvan jakautumisesta omaan ja toiseen. Venäjä edustaa toista, jonka yli voi puhua sekä Suomen että Euroopan unionin suulla. Baltian maat jäävät mielenkiintoisesti oman ja toisen välille. Nykyhetkeä ei irroteta menneestä, vaan kritiikki Suomea kohtaa perustellaan historian tapahtumilla.

Artikkelit kertovat myös uuden sitomisesta vanhaan ja toiveista uljaasta tulevaisuudesta. Ennen Suomen Euroopan unionin puheenjohtajuuskautta Pohjoinen ulottuvuus vaikuttaa kaikkien toiveiden täyttymykseltä. Varovainen sävy kirjoittelussa näkyy vasta asiaa käsittelevien kokousten lähestyessä.

Luvussa palataan myös karttoihin. Helsingin Sanomat julkaisi tänä aikana yllättävän vähän Pohjoista ulottuvuutta kuvaavia karttoja, vaikka kyseessä on kuitenkin tietylle alueelle ulottuva hanke. Ehkä kartantekijöiden varovaisuus selittyy osaksi sillä, ettei ulottuvuuden sijainnista ole kovin tarkkaa varmuutta. Piirretyt kartat kertovat kuitenkin paljon. Ne esimerkiksi korostavat Suomen keskeistä asemaa Pohjoisessa ulottuvuudessa ja niihin on piirretty mukaan vain haluttu osa Venäjästä. Pohjoisen ulottuvuuden avulla karttoja ja rajoja voi piirtää uudelleen. Uusi alue ei kunnioita sen enempää Euroopan unioniin kuuluvien kuin sen ulkopuolella olevien valtioiden rajoja.

2. Alueiden synty

Ihminen on aina olemassa jossakin ajassa ja tilassa (paikassa). Yhteiskuntatieteen ja humanistisen maantieteen piirissä luotu erottelu tilan (space) ja paikan (place) käsitteiden kesken auttaa jäsentämään yksilöllisen ja sosiaalisen tilallisuuden välistä yhteyttä ja sen kaksisuuntaisuutta. Tila voidaan nähdä sosiaalisina muodostelmina, joita ihmiset sekä tuottavat että elävät niiden maailmassa. Paikat voidaan nähdä yksilön suhteena ympäristöönsä ja yksilöllisenä merkityksenantona tilalle. Paikkaan sisältyy yksilön materiaallinen ympäristö ja myös kielellisiä merkityksenantoja, jotka pohjaavat aistitusta ja eletystä.⁵ Pirjo Jukaraisen sanoin:

Tiloja ei ole meille ihmisille olemassa ennen kuin me itse rakennamme ne ja elämme niissä (tai niitä). Toisaalta toiminnassa rakentuvat tilat myös vaikuttavat takaisin kaikenlaisiin sosiaalisiin toimintoihin, luoden niille reunaehdot.⁶

Tilojen sosiaalisen rakentuneisuuden ja sosiaalisen maailman tilallisuuden välinen dialektiikka esiintyy myös tilojen poliittisuutta tarkasteltaessa. Maailmassa toimiminen ja sen kielellinen jäsentäminen käsitteillä ja nimillä rakentaa poliittisia tiloja. Tilat ovat avoimina uusille tulkinnoille heti synnyttyään, joten ne myös luovat uusia lähtökohtia politiikalle. Toisin sanoen politiikalla

⁵ Jukarainen 2000, 36-38.

tehdään tiloja ja tiloissa tehdään politiikkaa. Jukarainen määrittääkin tilojen rakentumisen *poliittisen kehityksen kehäksi*.⁷ Pohjoinen ulottuvuus sopii tällaiseksi tilalliseksi poliittisen kehityksen kehäksi hyvin. Se on esimerkkinä tilasta, jota ei ole aikaisemmin ollut, huolimatta siitä, että sen voi sanoa edustavan myös tiettyä historiallista jatkumoa pohjoisen aluehankkeiden joukossa. Pohjoista ulottuvuutta rakennetaan poliittisella sanailulla ja toisaalta, se on heti "synnyttyään" alkanut luoda hahmottomattomassa tilassaan uutta politiikkaa.

Useimmat myytit maailman synnystä alkavat tarinalla maailman, kosmoksen luomisesta kaaoksesta. Kaaos on aluksi tyhjä ja epämääräinen tila ja maailman luominen muuttaa tyhjän erilaisiksi tilallisiksi kategorioiksi. Tunnettu maailma saa myytien avulla järjestyksen.

Kosmologinen myytti auttaa ymmärtämään myös tilan merkitystä. Tila jakautuu pyhään ja maalliseen, keskukseen ja periferiaan sekä ylempään (taivas), keskiosaan (pyhä paikka) ja alempaan tilaan (helvetti)⁸. Tällä rituaalisesti rakentuneella myyttisellä geografialla on ihmiselle enemmän merkitystä kuin ns. normaalilla geografialla.

Mircea Eliaden mukaan, ennen kuin maailmassa voi elää, se on löydettävä. Se mistä tulee "meidän maailmamme" täytyy ensin "luoda".⁹ Vasta luomisen jälkeen tila voidaan asuttaa. Tämä rakenne ja pyhän paikan perustaminen mahdollistavat hahmottamisen, koska näin tila rajataan ja maailma saa järjestyksen. Tunnettu maailma jakautuu maahan ja sen rajoihin, periferiaan. Tämän vuoksi ihmisryhmät näkevät itsensä ja kotimaansa tunnetun maailman keskellä. Tilan muuttaminen tunnetuksi paikaksi tapahtuu kielen avulla. Rajat piirretään määrittelemällä ne sanoin. Mitä enemmän määrittelyjä kertyy, sen tarkempaa on rajaus. Kuinka paljon toisiaan kumoavat määritykset vahvistavat alkuperäistä rajaa, on mittaamatta, mutta sen varsinaista olemassaoloa kiistat eivät kuitenkaan horjuta.

Monissa traditionaalisissa mytologioissa pohjoinen on erotettu muusta maailmasta sijaitsemaan ulkoreunalla. Se on ulkopuolisempi kuin etelä, itä ja länsi Välimerikeskeisessä ajattelussa, joka pohjaa kreikkalaiseen, roomalaiseen, egyptiläiseen, juutalaiseen, Lähi-idän kristilliseen ja islamilaiseen sivilisaatioon. Sekä kreikkalainen että roomalainen maailma jakautui enemmänkin pohjoiseen ja etelään kuin itään ja länteen. Tässä jaossa pohjoinen edusti toista ja barbaarista

⁶ Jukarainen 2000, 37.

⁷ Jukarainen 2000, 39.

⁸ Turunen 1997, 32.

⁹ Eliade 1959, 22, 29-31.

periferiaa ulkopuolella ja etelä luonnollisesti sisäpuolista keskusta. Sergei Medvedev peilaa jakoa pohjoisen mytologioihin, jotka hahmottavat itsensä samoin¹⁰:

Scandinavian mythologies stage the same opposition of North and South, whereby the central populated Midgard is opposed to barren, rocky and cold Utgard inhabited by giants (Jötuns); the Utgard, however, does not completely encircle the Midgard, but rather lies in the North. The same is Characteristic of most Siberian mythologies, and of the Finns, who locate the realm of the dead, Manala, in the North...frozen rocky expanse where earth meets the sky.¹¹

Aivan pohjoisessa vapaata, määrittämätöntä tilaa, sanana kai lähinnä erämaata, on ollut lähes 2000-luvulle saakka. Pohjoinen on merkinnyt viimeistä erämaata, joka on kirjattu valkoisina ja tyhjinä alueina mieleemme karttoihin. Pohjoinen on nähty villinä, autenttisena, pilaantumattomana. Ehkä juuri sen vuoksi Pohjoisessa ulottuvuudessa on ajoittain nähtävillä romanttista haikeutta Euroopan viimeisille erämaille - mystisyyttä, jota on myös tietoisesti käytetty esimerkiksi mainoskuvissa, joissa nuotio valaisee taustalta alkavaa hämärää. Etelä-Suomen suomalaiset haluavat nähdä sen sijaan aina urbanisoituneena alueena ja sen symboleiksi valitaan aivan päinvastaisia määrittäjiä kuin maan pohjoisosille. Tosin tämä symbolien järjestäminen toimii näin vain suomalaisesta näkökulmasta. Ulkomailta katsoen porot ja jääkarhut ovat myös Helsingin kaduilla. Tällaisessa hahmotetun tilan markkinoinnissa tunnustetaan myyttien vaikutus ihmisen tajunnassa, ja pyritään tietoisesti mielikuvien vahvistamiseen tai muuttamiseen. Aina sen mukaan, kenen määrittämiä tarkoituksia viestinnän halutaan palvelevan, sillä tilaakin hahmottavien tarinoiden teko on poliittista toimintaa ja kytköksissä valtaan.

Määrittämisen prosessi on jatkuvaa liikettä, valmista ei tule puhumalla. Esimerkiksi tutkimuksissa käytettävät symbolit ja kategoriat saavat tietyt määritykset alan piirissä, jonkin ajan kuluttua määrittely ihmisen tekona voi unohtua ja sanat hahmotetaan annettuina "totuuksina". Yhteiskunnan muutokset ja kulttuuriset olosuhteet, kuten vaikkapa se minkä tieteen alan edustajat puhuvat, vaikuttavat puolestaan siten, että nämä annetutkin merkitykset hämärtyvät ja sanojen sisältö voi muuttua kokonaan uudeksi. Kun puhutaan keskustoista ja periferioista, ei vielä oikeastaan tiedetä mistä puhutaan.

¹⁰ Medvedev 2001, 1.

¹¹ Medvedev 2001, 2.

Ihmisillä on taipumusta kuvata itsensä vihamielisen maailman keskellä. Yksi universaaleista tavoista hahmottaa maailmaa onkin vetää rajaa *meidän ja muiden* (toisen¹²) välille. Tutun paikan määrittelemisen vastakohtana tuntemattomalle tilalle, on tapa tehdä maantieteellisiä erotteluja.¹³ Erottelu voidaan nähdä olennaisena osana maailman hahmottamisessa, koska se myös esittää meidän paikkamme osana maailmaa ja muiden tilan osana kaaosta. Edward Saidin mukaan ei ole välttämätöntä, että muut eli barbaarit tietävät tekemästämme erottelusta, sillä tärkeintä on se, että me tiedämme eron¹⁴.

Alueen voi nähdä syntyvät samojen periaatteiden mukaan kuvitteellisena kuin Benedict Anderson määrittää yhteisöjen syntymisen.¹⁵ Hän näkee kansan kuvitteellisena poliittisena yhteisönä, joka on kuviteltu rajalliseksi. Yhteisö on kuviteltu, koska sen jäsenet eivät voi edes kuvitella koskaan tuntevansa kaikkia kansansa jäseniä, tapaavansa heitä tai kuulevansa heidän puhuvan. Kuitenkin he mieltävät itsensä osaksi yhteisöä. Andersonille kaikki kylää suuremmat yhteisöt, jossa kasvokkain tapahtuva kommunikaatio kaikkien sen jäsenten kanssa on mahdollista, ovat kuvitteellisia. Kuvitteellinen yhteisö tai kansa on rajallinen, koska sen kuvitellaan aina loppuvan johonkin. Viimeistään siihen, mistä uusi yhteisö alkaa. Mikään kansa ei kuvittele käsittävänsä koko ihmiskuntaa. Siinä mielessä kuvitteellinen yhteisö jättää tilaa toiselle. Kuvitteellisessa on voimaa, sillä saahan se yhteisöönsä kuuluvan pahimmassa tai parhaassa tapauksessa, riippuen katsojan suhtautumisesta yhteisöön, kuolemaan puolestaan.

Ultimately it is this fraternity that makes it possible, over the past two centuries, for so many millions of people, not so much to kill, as willingly to die for such limited imaginings.¹⁶

Kuvitteellinen alue, kuten tässä tutkimuksessa Pohjoinen ulottuvuus, ylittää kaikilta reunoiltaan suunnittelijoidensa näköpiirin ulkopuolelle. Se ei ole vain konkreettisesti tässä olevaa, vaan sen halutaan yltävän kaukaisten seutujen yli. Sitä ei voi kuitenkaan pitää rajattomana, vaikkei rajoja

¹² Toisuus (engl. alterity, otherness) on relationaalinen käsite, johon sisältyy eriarvoisuutta ja itsekeskeisyyttä. Määrittämällä toisen voi määrittää itsensä. Määrittäminen tapahtuu aina omista lähtökohdista käsin. Toinen ei ole mikä tahansa erilaisuus, vaan "minän" tai "meidän" määrittelemä "muut". (Jukarainen 2000, 50.)

¹³ Turunen 1997, 36.

¹⁴ Said 1978, 54.

¹⁵ Anderson 1991, 3-7.

¹⁶ Anderson 1991, 7.

piirretäkään tarkasti. Se tiedetään, ettei Moskova kuulu Pohjoiseen ulottuvuuteen, eikä Bryssel tai Lontoo. Niiden kaikkien kohdalla puhutaan jo alueista, joissa toinen on alkanut.

On vaikea uskoa kenenkään tahtovan kuolla Pohjoisen ulottuvuuden puolesta, kuten esi-isämme tekivät Suomen puolesta, mutta kuvitteellisen alueen voimaa ei pidä silti vähätellä. Mikäli tällainen alue saadaan kuviteltua valmiiksi, niin että siitä tulee *uskottava*, se alkaa edustaa valtaa. Siksi kuvitteellisen alueen synnyttäminen on tekijöilleen mielekästä.

Geopolitiikassa "toisen" määrittäminen on ollut yksi perinteisistä lähestymistavoista alueiden politiikkaan. "Toinen" edustaa usein vihollista. Valtion julkisen vihollisen olemassaolo ei kuitenkaan ole yhteisölle niin paha asia kuin sen häviäminen¹⁷. Vilho Harle ja Sami Moisio perustelevat väitettä sillä, että vihollisen katoaminen veisi perustan koko uhatulta valtiolta. Aihetta on käsitellyt myös Riikka Kuusisto pohtiessaan vihollisen yhdistävää voimaa:

Oman ryhmän kannalta toisen pahuus selkeyttää tilannetta ja lisää turvallisuutta: vaaran edetessä meidän tulee olla vahvoja ja päättäväisiä ja unohtaa vähäpätöiset keskinäiset erimielisyytemme... Vihollisessa me saamme yhdistävän tehtävän ja tarkoituksen sekä oman hyvytemme ja uskollisuutemme pysyvän vastakohdan ja tarmokkaan vastustajan.¹⁸

Vihollinen määritellään aina jollakin tavalla, sillä se liittyy kansan valtioon. "Juuri turvallisuuden tavoittelu ja pyrkimys ovat sitoneet kansan ja valtion tiiviisti yhteen. Uhkat ovat mahdollistaneet erottautumisen sekä rajojen piirtämisen", kirjoitti Pertti Joenniemi Suomen kansan ja valtion välisestä suhteesta 1993¹⁹. Gearoid O'Tuathailin mukaan tyypillisiä uhkia kylmän sodan jälkeisessä maailmassa ovat esimerkiksi ympäristöonnettomuudet, terrorismi, rikollisuus ja tartuntatautien leviäminen. Perinteisiä aluetta uhkaavia sotilaallisia vihollisia nimetään enää harvemmin.²⁰ Myös luonnonvarat, tai niiden puute, nousevat yhä merkittävämmiksi uhkatekijöiksi²¹. Maapallon lämpimillä alueilla se, jolla on puhdasta vettä, on rikas. Toinen kiistaa aiheuttava kysymys on

¹⁷ Harle & Moisio 2000, 51.

¹⁸ Kuusisto 1998, 14.

¹⁹ Joenniemi 1993, 34.

²⁰ O'Tuathail 1998, 19.

²¹ Lähi-idässä esimerkiksi kysymys Golanin kukkuloiden herruudesta Israelin ja Syyrian välillä liittyy mm. siihen, että vuorilla on vettä ja Genesaretin järveen laskeva Jordan -joki saa alkunsa vuorilta. Öljy taas on aiheuttanut viime vuosikymmeninä useita kansainvälisiä konflikteja. Mm. Irakin hyökkäys Kuwaitiin 1990 johtui pitkälti Rumailan öljykenttien hallinnasta ja selkkäus johti Persianlahden sotaan, johon osallistui lukuisia näennäisesti ulkopuolisia maita.

energia, joka Pohjoisen ulottuvuudenkin kohdalla tiivistyy öljyyn ja kaasuun, ja joita kumpiakin on Venäjällä.

Geopoliittisia uhkakuvia ovat sellaiset, jotka auttavat rajamaan alueen jatkuvasti puolustettavaksi kokonaisuudeksi. Se liittyy erityisesti käsitykseen *yhteisöstä* ja varsinkin siitä, miten yhteisöä jatkuvasti rajataan, uusinnetaan ja tuotetaan. Näin yhteisöä rajautumaan auttava uhka tulee yhdistää kysymykseen rajasta, alueesta ja identiteetistä. Geopoliittisen uhkakuvan olemassaolo perustuu siihen, että yhteisön sosiaalinen todellisuus ja järjestys ovat vaarassa tuhoutua joidenkin kuvattujen yhteisön ulkopuolisten seikkojen takia. Siten onkin selvää - oli kyse sitten uhkaavista "elintasopakolaisista", ihonväristä tai moraalittomasta ja kaaoksen tilassa olevasta valtiosta - että yhteisön logiikkaan sisältyy pelko näiden toiseuteen puettujen ja yhteisön järjestystä uhkaavien seikkojen tunkeutumisesta yhteisön sisälle. Geopoliittinen uhkakuva on kiintoisa esimerkki luovasta ja performatiivisesta politikoinnista, koska ei ole edes mahdollista, että yhteisöllä olisi vain yksi ainoa uhka, vaan kysymys on monista poikkeavista uhkan kokemuksista ja tulkinnoista, joiden avulla hoidetaan rakennetaan ja perustellaan yhteisten asioiden hoitoa ja tätä kautta "yhteisön" olemassaoloa.²²

2.1 Vallan rajat

Esivanhempamme elivät maailmassa, jossa rajoja oli vähän. Maailma oli kokoelma erilaisia maisemia ja hahmottamista auttoivat pyhät puut ja uhrikivet, joenvarret, lähteet sekä metsästys- ja kalastuspaikat. Tavallisesti paikkojen välillä ei ollut rajaa, vaan vapaata tilaa (space)²³. Tunnettu seutu muuttui tuntemattomaksi vähitellen, askel kerrallaan.

Ajatus keskustasta sisältyy ajatukseen meistä keskellä ja muista periferiassa. Sitoutuminen johonkin paikkaan (kaupunkiin tai tietylle seudulle) tarkoittaa sitä, että meidän paikallamme on rajat, jotka erottavat meidät muiden määrittelemättömästä tilasta.²⁴

Rajat ovat poliittisen maantieteen keskeisimpiä käsitteitä. Geopolitiikkaa voitaisiinkin kutsua rajojen maantieteksi. Valtion olemassaoloa ei voi kuvitella ilman rajoja, vaikka sen kansa saattaakin elää hajaannuksessa historian varrella. "Linkki kotimaahan" on kuitenkin keskeistä etnisyydessä. Se sitoo etnisen ryhmän tiettyyn alueeseen tästä esimerkkinä juutalaiset tai serbit.

²² Harle & Moisio 2000, 48.

²³ Kaplinski 1997, 20-21

²⁴ Turunen 1997, 40.

Kotimaa kultautuu mielikuvissa lähes myyttiseksi onnelaksi varsinkin, jossa etnisen ryhmän jäsenet elävät kaukana siitä²⁵.

Jaan Kaplinskillle rajat itsessään ovat neutraaleja, sillä ihmisen evoluution jatkuessa vapaa tila on kadonnut antaessaan tietä tunnetulle maailmalle (place). Hän näkee rajat viimeisenä jäänteinä vapaasta tilasta, koska ne ovat tyhjiä ja jakamattomia. Huolimatta siitä, että raja jakaa ja määrittää, se ei tee sitä itselleen vaan hahmottamilleen maille.

Kaplinskin ajatus rajoista on mielenkiintoinen kaikessa ristiriitaisuudessaan. Sillä näitä neutraaleiksi sanottuja rajoja, maahan enemmän tai vähemmän kuviteltuja viivoja, valvotaan hyvinkin tarkasti ja ne kylvetään kasvamaan miinaa. Lisäksi neutraalille linjalle on sijoitettu tulliasemia, rajaportteja ja vartiotorneja, jotka ovat jo itsessään vallan ilmentymiä. Tyhjäksi väitetty tila täyttyy merkityksistä. Neutraalia on enää hyvin vähän.

Myös rajojen molemmin puolin olevat alueet on merkitty puhumalla tutuksi. Poliittisen maantieteen historiassa on rajoilla hahmotettu usein juuri valtioiden suvereniteettia. Raja on ymmärretty joko rajalinjaksi (boundary), vyöhykemäiseksi rajaksi tai rajaseuduksi (frontier) tai rajaan läheisesti liittyviksi alueiksi (border)²⁶.

Pohjoisesta ulottuvuudesta puhutaan esimerkiksi rauhan ja vakauden lisääjänä Euroopan pohjoisilla alueilla. Sen huokoiset rajat yltyvät kauas itään ohi unionin rajojen, jolloin EU:n rajan ulkopuolelle voi nähdä syntyvän eräänlaisen turvallisuusvyöhykkeen.

Geopoliittisen näkemyksen mukaan rajat eivät ole koskaan pysyviä, vaan kuten Anssi Paasi määrittää, osa konkreettista sosiaalisen vallan ja kontrollin olemusta yhteiskunnassa, ja jota tuotetaan ja "parannellaan" erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä²⁷. Rajat ovat osa sosio-spatiaalista tietoisuutta, jolloin ne esimerkiksi materialisoituvat vaikkapa vartiotorneiksi ja tulleiksi. Samaa edustavat myös muistomerkit ja rajan tapahtumiin liittyvät elokuvat. Tätä merkkien järjestelmää voidaan nimittää rajan ikonografiaksi. Tällainen tietoisuus vaihtelee jo yhden valtion eri rajojen kesken, esimerkiksi Suomen itä- ja länsirajoihin liittyvät merkitykset poikkeavat toisistaan paljon

Marja Keränen kirjoittaa siitä, miten Suomea pidetään rajamaana juuri lähellä olevan geopoliittisen rajan vuoksi, joka määrittää eron ensimmäisen ja toisen maailman välillä. Hänen mukaansa Suomi

²⁵ Forsander 2000, 86-87.

²⁶ Paasi 1997, 23.

²⁷ Paasi 1997, 24.

suhtautuu rajojen sekoittumiseen uhkana ja siksi rajojen siirtymät, avoimuus ja sulkeutuneisuus ovat maalle kohtalon kysymyksiä²⁸.

Valtioita on vaikea mieltää ilman rajoja. Tarkasti hahmotellut rajat todistavat valtion olemassaolosta. Siksi rajat ovat olennaisia politiikalle. Ne rakentuvat, ovat olemassa ja katoavat sosiaalisessa toiminnassa ja diskursseissa²⁹. Staattisuuden harhan ymmärtää tarkastelemalla maapallon valtioiden määrää 1900-luvulla. Ennen toista maailmansotaa valtioita oli alle 70. 1950-60 -lukujen taitteessa valtioita oli reilut 90 ja parikymmentä vuotta myöhemmin noin 160. 2000 -luvun taitteessa valtiomäärä oli kasvanut yli 190:een.

Paasi muistuttaa kuitenkin, että rajat eivät pelkästään erota ryhmiä toisistaan vaan myös yhdistävät niitä, sillä rajoihin sisältyy myös mahdollisuus niiden ylittämisestä³⁰. Eikä tämä mahdollisuus ole omistettu pelkästään vihamieliseen rajanylitykseen. Siinä siis rajojen toivo.

Huolimatta edellä perustelluista näkemyksistä rajojen tärkeydestä, niitä ei ole aina ja kaikkialla tarvittu lainkaan. Historia tarjoaa myös vaihtoehtoisen tavan lukea tunnettua maailmaa. Vanhoissa siamilaisissa kartoissa, tunnettua maailmaa ei rajannut yhtenäinen ulkoviiva, vaan keskustan ympärille hahmottui erilaisia omia kokonaisuuksia, joita yhdisti keskustaan polku. Thongchai Winichakul esittelee muun muassa "Strategisen kartan", joka on Kuningas Vajiravudhin, Bangkokin Rama I:n ajalta (1910-1925). Kartta on ilmeisesti kopio vanhemmista kartoista ja kuvaa sotilaallisiin tarkoituksiin tehtyä karttaa. Siihen on kuvattu matkareittejä Bangkokista ja mm. reitin varrelle osuvia kaupunkeja, vuoria ja jokia. Etäisyydet on kirjoitettu reittien viereen ajassa mitaten, esimerkiksi kaksi päivää ja yksi yö³¹, jolloin välimatkaa kuvaava reitin piirretty pituus ei ole olennaista. Todellisuudesta eroavien etäisyyksien lisäksi kartan antama tieto eroaa nykyisistä esimerkiksi siinä, että strategisesti merkittävä pienikin paikka on piirretty selvästi, kun taas vähempiarvoinen, esimerkiksi suuri kylä, voi jäädä kokonaan kuvaamatta. Kartasta puuttuvat myös rajat, joilla voisi kuvata alueen suhdetta läheisiin kuningaskuntiin. Sellaiset suhteet eivät ehkä olleet relevantteja paikalliselle kartografiselle perinteelle³². Tällaiset opastavat kartat olivat Siamissa aina paikallisia, eikä niitä kiinnitetty mihinkään suuremoaan maantieteelliseen kontekstiin.

²⁸ Keränen 1998, 11.

²⁹ Paasi 1997, 28.

³⁰ Paasi 1997, 30.

³¹ Winichakul 1994, 33.

³² Winichakul 1994 31.

Ulkorajan puuttuminen kartoista ei tarkoittanut, etteikö oma maa olisi jossakin loppunut ja toinen alkanut. Rajakivet ja muuta maanmerkit olivat toki olemassa, mutta ne olivat paikannettavissa esimerkiksi strategisesti tärkeän vuoren tai joen kahlauspaikan lähistöllä, eikä vieriviereen tehtynä rivistönä.

2.2 Periferia ja keskus suhteellistuvat

Keskus ja periferia maantieteellisinä käsitteinä kuvaavat alueiden riippuvuutta toisistaan. Perinteisten alueiden välisessä vuorovaikutuksessa keskus toimii alistajana ja periferia alistettuna. Keskus-periferiasuhteet eivät kuitenkaan pysy muuttumattomina. Tärkeät talouselämään tai poliittiseen tilanteeseen vaikuttavat tekijät muuttavat keskus-periferiasuhteita sekä koko maailman että paikallisella tasolla. 1990-luvulla alkanut Euroopan ja sen lähialueiden poliittinen kehitys on vaikuttanut keskusten ja periferioiden uudelleen muotoutumiseen. Suomi liittyi Euroopan Unioniin 1995 ja siirtyi samalla aatteellisesti lännemmäksi. Siirtyminen on kuitenkin vielä kesken, mikä on luettavissa Pohjoisen ulottuvuuden lehtikirjoittelusta. Toistaminen ja vakuuttelu pyrkivät vahvistamaan uskoa ja itsetuntoa. Marja Keränen pitää kuitenkin mahdollisena, että Suomen kansainvälistymispyrkimykset voivat jäädä kuvastamaan ja uusintamaan perifeerisyyttä. Periferia ei ole vain ulkoa annettu asema, vaan sitä tuotetaan myös sisältä. Periferiassa elävä Suomi tuotetaan keksimällä itselle ulkopuolinen "kansainvälinen yliminä"³³. Tällöin myös keskusta sijaitsee omassa mielikuvituksessa.

Ajan myötä keskustat ja periferiat ovat muuttuneet yhä suhteellisemmiksi. Puhumme globalisaatiosta, joka viittaa samanaikaisesti sekä maapallon "pienenemiseen" tilallisena järjestelmänä että kasvavaan tietoisuuteen maapallosta yhtenä kokonaisuutena. Globalisoituminen on silti terminä niin monimerkityksellinen, ettei se kelpaa tässä periferioiden ja keskustojen hävittämisen. Varsinkin informaatio kulkee minne tahansa hyvin nopeasti, mikäli olosuhteet länsimaisen teknologian ylläpitoon ovat mahdollisia. Vuorovaikutusta ei arvioida enää kilometrien tai kustannusten perusteella - paikat voivat sijaita kaukana toisistaan absoluuttisesti, mutta samanaikaisesti lähellä toisiaan suhteellisesti³⁴. Samaan aikaan pitkät välimatkat ovat tulleet sinne, missä ennen ei ollut matkaa ollenkaan. Modernissa länsimaisessa kaupungissa, jossa nopeaa yhteydenpitoa varten on luotu mitä erilaisimpia järjestelmiä sähköposteista lähtien, ihmiset eivät tunne naapureitaan. Etäisyys on tullut lähelle.

Aikaisemmin käytössä ollut käsiteapparaatti, jossa paikalle ja tilalle annettiin jonkinasteisen itsellisen olion asema, syntyi teolliseen kehitykseen perustuvassa yhteiskuntavaiheessa. Sen sijalle tulleen vaiheelle on annettu nimeksi esimerkiksi "tietoyhteiskunta", "jälkiteollinen yhteiskunta", "kypsä teollisuusyhteiskunta", "informaatioaika", "laajan massakulutuksen vaihe" tai teknologian aikakausi". Jokainen edellisistä määritelmistä pätee varmasti myös Suomen kehitykseen.

³³ Keränen, 1998, 10-11.

³⁴ Korhola 1994, 15.

Ylpeilemme Nokialla, jota pidämme maailman parhaana matkapuhelinten valmistajana. Huonoa on vain se, että aivan kaikki muut maailmalla eivät todennäköisesti tiedä yrityksen tulevan Suomesta. Välimatkat ovat yhteiskunnassamme suhteellistuneet, mutta eivät periferia ja reuna ole mihinkään kadonneet - ainakaan ihmisten mielistä. Käsitteet ovat pikemminkin saaneet uusia merkityksiä sen lisäksi mitä pelkkä sijainnillinen periferiakäsite pitää sisällään.

Anssi Paasi tarjoaa tälle ajalle³⁵, jolloin puhumme globalisoitumisesta tietoisuuden kasvuna, toisenkin ulottuvuuden, jota hän nimittää deglobalisaatioksi. Ihmisten tietoisuus kasvaa paitsi ulospäin, myös sisäänpäin, paikallisena tietoisuutena. Tällöin sosiaalinen ja fyysinen tila yritetään saada vastaamaan toisiaan. Tietyssä mielessä globalisoituminen kaataa rajoja ja siksi varmaankin rajojen merkityksen sanotaan maailmassa vähenemän. Paradoksaalista on kuitenkin se, että esimerkiksi valtioiden välisten rajojen lukumäärä kasvaa samanaikaisesti, sillä muun muassa Neuvostoliiton hajoaminen sai aikaan 20 uutta rajaa.

Maapallo on kuitenkin opittu lopultakin ymmärtämään yhteiseksi, koska kaukaisetkin ympäristöongelmat voivat koskettaa kaikkia. Maapallolla on vain yksi elonkehä, jonka pilaantumisesta tai suojelemisesta lopulta kaikki kantavat vastuun. Saasteet ja myrkyt leviävät ihmisten kuvittelemista alueista ja rajoista huolimatta ilmakehää pitkin minne tahansa. Se mitä karkaa ilmakehään Tyynenmeren atolleilta, saattaa laskeutua pohjoiskarjalaiselle juurikasvimaalle seuraavien sateiden mukana. Tässä mielessä keskustaa ja periferiaa ei ole, sillä luonto ei kunnioita näitä rajanvetoja.

Ympäristökysymykset liittyvät myös pohjoiseen ulottuvuuteen. Hankkeen yksi nimetyistä tavoitteista on ollut parantaa Suomen itärajantakaisten ydinvoimaloiden turvallisuutta. Rajantakainen vanhentunut teknologia onkin ollut perinteinen geopoliittinen uhkakuva, ja myös pelote Suomelle. Itää on pitänyt aina pelätä, joten siihen on ajatuksena totuttu. Jos ydinvoimala räjähtäisikin yllättäen Ruotsissa ja aiheuttaisi ympäristökatastrofin, suomalaisilla voisi olla suuria vaikeuksia hahmottaa tapahtunutta.³⁶

Eurooppalaisen järjestelmän 1990-luvun alussa alkanut muutos perustuu reaalisosialismin romahtamiseen Itä-Euroopassa ja samaan aikaan syvenevään ja laajenevaan integraatioon Länsi-Euroopassa. Nämä prosessit ovat nostaneet esiin ajatuksen Euroopan homogenisoinnista, ja

³⁵ Paasi 1997, 23.

³⁶ Harle & Moisio 2000, 12

samalla Eurooppa etsii uutta identiteettiä, jolla se vetää rajaa suhteessa muuhun maailmaan. Ei liene kovin väärin arvattu, jos tavoitteeksi nähdään sekä taloudellisesti että henkisesti yhtenäisen ja voimakkaan maailman keskuksen luominen. Euroopan historiasta voi lukea eri alueiden ja valtioiden yli ulottuvaa pyrkimystä laajempaan poliittiseen johtajuuteen³⁷. Tällainen integraatio on ilmentynyt sotana, poliittisena avioliittona tai vaikkapa katolilaisuutena

Samaan aikaan, ja osittain myös tästä samasta syystä, eurooppalaiset yhtenäisvaltiot ovat menettämässä valtaansa ja niiden rinnalle kansainvälisinä toimijoina ovat nousemassa kaupungit, kunnat, alueet ja kansalliset yhteisöt. Alueellistuminen edellyttää kuitenkin tietoista politiikkaa, sillä suuntautuessaan perinteisiä valtakeskuksia vastaan ja heikentäessään valtaeliitin asemaa, se johtaa väistämättä myös konflikteihin³⁸. Toisin sanoen samalla kun olemme osa yhä suurempaan yhteenliittymää, olemme myös yhä alueellisempia. Uusi identiteetti muodostuu ylikansallisista ja paikallisista aineksista.

Pohjoisen ulottuvuuden käsitteen tuominen mukaan kotimaiseen ja yleisemminkin eurooppalaiseen keskusteluun voi ymmärtää suomalaisten konkreettisenä yrityksenä hakeutua sille "paikalle, jonka suomalaiset ovat kokeneet omakseen ja johon he toivovat muiden sijoittava suomalaiset", kuten Vilho Harle ja Sami Moisio kirjoittavat kylmän sodan jälkeisestä kansallisesta identiteettiprojektista. Tavoitteena on todistaa, että suomalaiset ovat samanlaisia kuin muutkin suomalaisten hyvinä pitämät kansat ja kuuluvat nyt oikeaan viiteryhmään. Siksi aloitteen tekemisestä, läpi viemisestä erilaisissa kokouksissa ja myöskin muulta maailmalta saamasta tuesta hankkeelle on pidetty niin suurta ääntä.

2.3 Reunalta keskelle

Suomen rakentuminen historiallisista kerrostumista on pitänyt meitä virallisesti enemmän reunalla kuin keskellä. Olemme olleet Ruotsin takamaa ja Venäjän reuna-alue menneinä vuosisatoina³⁹, joten ei liene ihme, että pyrkimys maailman keskelle, pois periferiasta, on vieläkin käynnissä. Perifeerisyydestä on tullut ajan saatossa pienen kansan omakuva⁴⁰. Marja Keränen nostaa ulkopuolelle itsensä määritelleen vastakohtaksi kansainvälisyyden, joka nähdään paikallisuutta arvokkaampana ja tavoiteltavana. Hän jättää avoimeksi kysymyksen siitä, onko Suomen

³⁷ Sihvola 1997, 97.

³⁸ Kähkönen 1996, 41.

³⁹ Suomesta tuli Venäjän suurruhtinaskunta 1809. Sitä ennen maa oli ollut osa Ruotsia noin 600:n vuoden ajan.

kansainvälistymispyrkimys vain yksi tapa toistaa perifeerisyyttä. Toisaalta ihmiset "kansainvälistyessäänkin" mieltävät muun maailman oman paikkansa kautta. Identiteetti toimii näin näkymättömänä siivilänä.⁴¹

Perifeerisyyden voi siis nähdä osana suomalaista identiteettiä.⁴² Tilallinen identiteetti sitoo yksilön ja tietyn sosiaalisesti rakentuneen tilan yhteen. Anssi Paasi jakaa tällaisen tilallisen identiteetin kahteen osaan: kollektiiviseen ja historian kuluessa rakentuneeseen alueen identiteettiin (identity of region) ja yksilölliseen, elämän myötä muotoutuneeseen alueelliseen identiteettiin (regional identity of the inhabitants)⁴³.

Euroopan alueellisella tasolla periferian osa lankeaa tietyille alueille, kuten Skandinavialle⁴⁴, Suomelle, Lapille ja Barentsin alueelle. Pohjoisnavalta katsoen periferia määrittäisi muualle, mutta ajateltaessa alueen suhteita Eurooppaan, suunta on olennaisempi tälle tutkimukselle. Euroopan unionin maista puolestaan Ranska, Saksa ja Englanti ovat poliittisen vallan keskustassa⁴⁵. Euroopan unionin jäsenyys on ollut vaikuttanut joidenkin sen reunavaltioiden - kuten Suomen, Kreikan ja Portugalin - identiteetin muotoutumiseen enemmän kuin perinteisten, jo "länteen kuuluvien" maiden kohdalla. Aiemmin perifeerisyys on aiheuttanut vaikeuksia määritellä näitä maita esimerkiksi moderneiksi tai demokraattisiksi Länsi-Euroopan valtioiksi. Nyt samoja sanoja istutetaan EU:n hakijamaiksi hyväksytyjen kohdalla esimerkiksi Unkariin, Puolaan ja Viroon. Markkinavoimat korreloivat sekä Euroopan että maailman tasolla jonkin verran poliittisia voimasuhteita. Esimerkiksi Saksa on sekä taloudellisesti että poliittisesti tärkeä vaikuttaja. Sen taloudellinen merkitys on kuitenkin, Japanin tavoin, suurempi kuin poliittinen merkitys. Maailmanlaajuisesti tarkastellen keskusta asettuu yleensä teollistuneisiin länsimaihin, joista varsinkin Yhdysvaltain asema on keskeinen. Euroopan tasolla ydin asettuu Euroopan Unioniin ja sen sisällä vahvoihin keskusvaltioihin Ranskaan, Saksaan ja Englantiin.

Euroopan tasolla periferiat eroavat globaalista tarkasteltaessa anarkiaa. Anarkiaa on vähemmän ja sen vuoksi keskusta-periferia -suhteet eivät perustu niinkään valtapoliitiikkaan kuin sivistyneeseen argumentointiin⁴⁶. Tässä mielessä eurooppalaisen periferian asema on parempi kuin globaalin,

⁴⁰ Keränen 1998, 10-11.

⁴¹ Kivikuru 1996, 13.

⁴² Identiteettiä tarkastellaan tässä tutkimuksessa kollektiivisena, jonkin ryhmän keskinäisenä sidoksena.

⁴³ Paasi 1996, 36.

⁴⁴ Tarkasti ottaen Skandinavian niemimaa käsittää vain Ruotsin ja Norjan. Historiallisista ja kulttuurisista syistä siihen luetaan kuuluvaksi myös Tanska. Puhekielessä sanalla tarkoitetaan usein kaikkia Pohjoismaita.

⁴⁵ Kivimäki 1996, 7.

⁴⁶ Kivimäki 1996, 9-11.

koska periferialla on sekä kykyä että taitoa vastustaa keskustan taipumusta muuttaa reuna-alueet riippuvaisiksi itsestään. Globaalilla tasolla periferia on nähty usein myös vähempiarvoisena kuin keskusta mm. teknologisilta taidoiltaan ja koulutustasoltaan. Euroopassa monet periferia-alueet ovat keskustaa kehittyneempiä näillä aloilla. Esimerkiksi rovaniemeläiset kuuluvat hyvin koulutettujen ja uutta teknologiaa hallitsevien ihmisten joukkoon Euroopassa. Silti se, että Lappi mielletään poliittisessa maantieteessä mieluummin jonkun reunalle kuin keskelle, paljastaa sen, että vanha tapa hahmottaa valtarakenteita on yhä olemassa, huolimatta pohjoisessa asuvien koulutustasosta. Eurooppalaisen periferian tukena on myös ainakin teoriassa tasa-arvoisuus suhteessa keskustaan, mitä globaalilla tasolla ei juuri ole.

Kaikille periferioille yhteneväisiä piirteitä on toki myös Euroopassa. Geopoliittisesta näkökulmasta katsoen etäisyys vaikeuttaa mahdollisuuksia vaikuttaa keskustaan ja sen päätöksentekoon. Myös turvallisuutta pohjoisten maiden pohjoisosissa on vaikeampi taata kuin keskusalueilla. Tosin samaa ei voi sanoa Venäjän alueista itärajan vastaavilla alueilla, sillä siellä sijaitsee mm. Murmanskin laivastotukikohta. Lisäksi periferian taloudellinen tilanne on keskustaa huonompi, ja sillä on taipumusta muuttua raaka-aineen tuottajaksi keskustalle. Tätä todellisuutta riippuvuudesta tukee valtion merkittävä osuus alueen työllistäjänä ja esimerkiksi julkisen palvelun tuottajana Suomen pohjoisessa.

Pohjoinen ulottuvuus ja muut vastaavat aluekehitysmallit voidaan nähdä myös pyrkimyksenä muuttaa periferian asemaa. Esimerkiksi Christopher Browningin mukaan pohjoista ulottuvuutta voi tarkastella myös uudelleen rakentuneena Eurooppana, jossa periferialaisuus muuntuu mieluummin resurssiksi toiminnalle kuin automaattisesti marginaaliin jäämiseksi⁴⁷.

2.4 Tarina ja sen perusta

Rakennettaessa tarinoita esimerkiksi ulkopoliitikasta, kertomusten ja tarinankertojen liikkumavara on sikäli periaatteessa suuri, että käsiteltäessä kaukaisia maita, vieraita kulttuureja ja abstrakteja arvoja vain harvalla suuren yleisön jäsenellä on mahdollisuus perustaa mielipiteensä ja uskomuksensa suorille havainnoilleen ja henkilökohtaisille kokemuksilleen. Lukuisissa kysymyksissä, kuten tässä käsiteltävässä hankkeessa Pohjoisesta ulottuvuudesta, he joutuvat luottamaan uskottavaksi katsomiensa, samanmieliseksi tietämiensä tai tilanteen tasalla oleviksi arvioimiensa tahojen selittäviin tarinoihin ja muodostamaan kantansa sen perusteella, miten he ovat aiemmin toimineet vastaavissa tapauksissa. Arvovaltaisilla ja voimallisilla *virallisilla* selityksillä on

kuitenkin merkitystä myös jokapäiväisemmissä tilanteissa; ulkopoliittikan, sodan ja rauhan ongelmien ohella tarinankertominen ja nimeäminen hallitsevat myös normaalia olemistamme.⁴⁸ Historiankirjoituksessa samoin kuin uutisvälityksessä hajanaisille ja toisiinsa kenties liittymättömille tapahtumille luodaan ajallinen jatkuvuus ja syy-seuraus -suhde. Kysymyksessä on hahmotustapahtuma. Kertoja säätelee informaatiovirtaa ja manipuloi materiaaliaan tarkoituksenaan vaikuttaa vastaanottajan reaktioihin.⁴⁹

Pohjoinen ulottuvuus voidaan nähdä esimerkkinä Hayden Whiten kuvaamasta romanssista, jossa tulevaisuuden onni saavutetaan tavoitteet täyttämällä. Hän jakaa tarinan arkkityypit juonen mukaan romanssiin, komediaan, tragediaan ja satiiriin. Kaikissa tarinoissa jokin näistä perusjuonista on kirjoitettuna historian sisään. Satiiri on romanttisen draaman täydellinen vastakohta. Ihminen on pikemminkin maailmansa vanki kuin sen herra, ja hänen tietoisuutensa ja tahtonsa ovat aina pimeiden kuoleman voimien uhkaamat. Satiirissa ei ole toivoa paremmasta. Komediaan ja tragediaan sisältyy, sen sijaan, edes pieni mahdollisuus vapautumisesta. Komediassa toivoa on tilapäisestä huonojen olosuhteiden voittamisesta. Sellaiset sovinnolliset tilanteet, joissa toivoa ilmenee, symboloivat tarinan iloisia tapahtumia. Tragedioissa tällaisia iloisia sattumuksia ei ole, mutta eteen asetetut vaikeudet on mahdollista voittaa. Tragedia ja satiiri suuntaavat katseensa menneeseen. Romanssi ja komedia ovat eteenpäin vieviä ja sisältävät uusia elementtejä lopputuloksen saavuttamiseksi. Näitä arkkityyppejä käytetään selkeyttämään tarinan rakennetta, jotta voitaisiin paremmin selittää mitä todella tapahtui prosessin aikana.

Pohjoinen ulottuvuus muistuttaa eniten romanssia, sillä siinä on mukana lupaus onnellisesta elämästä vaikeuksien voittamisen jälkeen. Hyvä voittaa lopulta pahan ja valo pimeyden.

Romanssityyppinen tarina painottaa uusia voimia tai uutta tilannetta, vaikeuksien voittamiseksi. Se etenee lineaarisesti kohti tulevaisuutta, jossa sen aikakäsityksen tärkein hetki on odottamassa.

The Romance is fundamentally a drama of self-identification symbolized by the hero's transcendence of the world of experience, his victory over it, and his final liberation from it...It is a drama of the triumph of good over evil, of virtue over vice, of light over darkness.⁵⁰

⁴⁷ Browning 2000, 7.

⁴⁸ Kuusisto 1998, 14.

⁴⁹ Hietala 1996, 82.

⁵⁰ White 1973, 8.

Romanssiin liittyy piirre individualistisesta hetkestä, joka enemmän tai vähemmän muistuttaa uskoa täydelliseen anarkiaan. Siinä missä konservatiivit painottavat vallitsevien olojen ja etuisuuksien säilyttämistä, radikaalit, liberaalit ja reaktionistit ajavat takaa muutosta. Anarkismi on Whitelle seurausta romanssista.⁵¹ Tätä samaa muutoksenhakuisuutta nähtävissä Pekka Korhosen asetelmassa nousukkaista ja aristokraateista, jossa ensimmäinen uhmaa jälkimmäisen saavuttamaa asemaa. Nousukkaan elämä on modernia ja eteenpäin eli tulevaisuuteen suuntautunutta. Aristokraatin tavoitteet ovat nykyhetkessä, ja painotus menneessä, jossa esimerkiksi esivanhemmat vahvistavat nykyhetkeä. Aristokraattisessa järjestelmässä itseä ymmärretään jakamalla ihmisiä luokkiin, jotka on rajattu tarkoin toisistaan eroaviksi statusyksiköiksi. Aikaa olennaisempaa on tila. Nousukkaalle tulevaisuus on relevanteinta aikaa. Nykyhetki on vain väline tulevaisuuden saavuttamiseksi. Aristokratiaa voi esiintyä missä tahansa poliittisessa tilanteessa, missä valtasuhteet pysyvät kauan samanlaisina.⁵²

Tarinassa Pohjoisesta ulottuvuudesta puhutaan paitsi onnellisesta tulevaisuudesta, myös loisteliaasta historiasta. Hanke ei ole irti menneestä, sillä hanketta mielikuviksi muutettaessa, on käytetty hyväksi historian menestystarinoita - valikoiden. Uutta aluetta luotaessa, ongelmana voi olla yhteisen identiteetin puuttuminen. Identiteettiä voidaan lähteä rakentamaan etsimällä juuri näitä sopivia esimerkkejä historiasta, jolloin nykyisyys, jossa uutta aluetta luodaan tulevaisuutta varten, kuuluisin luontevana osana pitkään tarinaan.

Sopivan tarinan valinta ja voimallinen markkinointi mahdollisimman aikaisessa vaiheessa on tärkeää, sillä jokaisella perustarinalla on oma juonensa, omat rooliasetelmansa ja oma luonteva loppuratkaisunsa. Ilman asetelman selittävää ja merkityksellistä tarinaa eivät kansakunnan poliittiset johtajat voi vakuuttavasti perustella valitsemaansa linjaa ja ajamiaan käytännön toimia.⁵³ Konkreettinen esimerkki nykyisyyden sitomisesta vanhaan on Helsingin kaupungin juhlaraha, jossa on Euroopan unionin 12 tähteä. Ne symboloivat Neitsyt Marian tähtiä ja sininen symboloi värinä hänen viittansa väriä. Helsinki haluaa näin juhlarahallaan sitoutua pitkään Eurooppalaiseen ja kristilliseen perinteeseen.

Pohjoisen hankkeisiin on liitetty romantisoiden ajatuksia Hansaliitosta ja Pomorista, jolloin kauppa kukoisti pohjoisessa. Hansaliitto oli Pohjanmeren ja Itämeren eri kaupunkien voimakas yhteenliittymä, joka hallitsi kauppaa, merenkulkua ja politiikkaa 1200 - 1500-luvulla.

⁵¹ White 1973, 22.

⁵² Korhonen 1999, 7-14.

⁵³ Kuusisto 1998, 16.

Hansakauppaa harjoitettiin sadoissa liiton jäsenkaupungeissa. Kauppa perustui tiettyihin privilegioihin ja käsitti monenlaisia tavaroita. Hansakauppaa käytiin itä-länsisuuntaisella linjalla: Novgorod - Tallinna - Riika - Visby - Danzig - Stralsund - Lyypekki - Hampuri - Brugge - Lontoo. Vastaavasti Pomor -kauppa ajoittui kutakuinkin vuosille 1750 - 1900 arktisilla alueilla. Se päättyi vasta Neuvostoliiton syntyyn, jolloin pohjoisen kaupankäynnille nostettiin raja. Kauppaa käytiin laivoilla Norjan ja Valkoisen meren välisillä alueilla.

Samanlaisia menestystarinoita kerrotaan pohjoisen Viikinkiajoista Viikingit tunnetaan varmasti ennen kaikkea pelottavina rosvoina, jotka tekivät ryöstöretkiä Länsi-Euroopan rannikoille. He perustivat myös siirtokuntia, avasivat kauppareittejä Lähi-itään ja ensimmäisinä eurooppalaisina löysivät Amerikan noin vuonna 1000. Viikinkiaika ulottui 800-luvulta 1000-luvun puoleenväliin saakka. Viikingit tulivat nykyisen Skandinavian alueelta: he olivat norjalaisia, ruotsalaisia ja tanskalaisia, joilla kaikilla oli oma vaikutuspiirinsä. Norjalaiset olivat ahkeria tutkimusmatkailijoita ja he matkasivat Skotlantiin, Irlantiin, Islantiin, Grönlantiin ja lopulta Amerikkaan. Tanskalaiset viikingit tekivät ryöstöretkiä ja lounaan suunnalla heitä asettui asumaan Englantiin, Alankomaihin, Ranskaan ja Itämeren etelärannikolle. Ruotsalaiset matkasivat Suomeen, Venäjälle ja Lähi-itään. Neljäs pohjoisen hankkeiden malliksi soveltuva tarina löytyy Kalmarin unionista. Tanska, Norja ja Ruotsi allekirjoittivat vuonna 1397 Kalmarissa sopimuksen, jonka mukaan mailla oli yhteinen hallitsija ja ulkopoliittikka. Sen sijaan lait ja hallinnon kukin maa järjesti itse. Unionin syntytysinä on nähty paitsi taloudellisen hyödyn tavoittelua Hansan painostaessa, myös turvan hakua Ruotsin itäosille (Suomelle) Venäjän paineen alla ja Tanskalle saksalaisilta. Unioni purkautui vuonna 1521, jolloin Ruotsi irtautui liitosta.

Suomen tapauksessa on muodikasta viitata yhä useammin aikaan, jolloin Suomi oli suurruhtinaskuntana osa Venäjän keisarikuntaa (1809-1917), olot rauhoittuivat ja "suomalaisesta" Pietarin kaupungista saattoi kehittyä vilkas ja kansainvälinen kauppakeskus. Siihen saakka, edellisten vuosisatojen aikana, Ruotsin ja Venäjän rajaa oli siirretty useaan kertaan Suomen kohdalla. Ajan henkeä voi aavistella seuraavasta laulussa, joka kuuluu vieläkin suomalaiseen jouluperinteeseen Tiernapoikien esittämänä.

Keisari Aleksanteri, Suomenmaan suuri ruhtinas.

Hän pois otti orjuuden.

Hän pois otti tyrangin.

Hän kääntää, kaataa kaikki viholliset maan.

Siis kaikki kansat ne riemuitkaa,

kun olette päässeet vaivoista.

Venäjän tsaari on laulussa vapauttaja ja Ruotsin kuningas tyranni, joka on pitänyt suomalaisia orjuudessa. Sanana tiernapojat tulevat kuitenkin ruotsinkielen ja -ajan perintönä sanasta tähti, stjärna. Huomattavaa on myös se, että laulettiin Suomenmaasta, vaikka sen olemassaolosta itsenäisenä valtiona vasta haaveiltiin. Laulu on säilynyt meidän päiviimme saakka siitä huolimatta, että huojennusta seurasi mm. venäläistämiskausi, jolloin Venäjän tsaaria ei ajateltu enää vapauttajana. Tarinan juonen luomisessa kertoja suorittaa aina karsintaa, lisääilyä ja soveltamista sopivimman lopputuloksen aikaan saamiseksi.

Näille kausille on yhteistä se, että ne nähdään ikään kuin historian kulta-aikoina, jolloin kauppa kävi, elämä oli vaurasta ja vallitsi rauha, ainakin jollakin tasolla. Viittauksilla näihin hyvin valittuihin kausiin historiassa pyritään oikeuttamaan pohjoisen alueiden hankkeiden *luonnollisuus*⁵⁴. Näin rajatkin voidaan nähdä huokoisempina ja kanssakäynnin alueina, eikä niinkään rajoittavina ja sulkevinä. Lisäksi toiseus ja erilaisuus raja-alueilla tarjotaan positiivisina hyveinä ja mahdollisuutena, koska se on osa lupausta vauraudesta ja paremmasta huomisesta, joka perustuu ystäväyteen eikä vihollisuuteen luotaessa uutta Hansaa, Pomoria tai Kalmaria⁵⁵.

Viittaukset menneeseen ovat hyvin valikoituja, sillä esimerkiksi viikinkejä ei muistella koko pohjoista rannikkoseutua uhanneena raakalaisjoukkona, vaan edistyksellisinä ihmisinä, jotka matkustivat mm. Pohjois-Amerikkaan, Mustallemerelle sekä Välimerelle.

Menneitä tarinoita kerrotaan paitsi asioita ja näkökulmia huolella valikoiden, myös nykyajan diskurssiin sopivalla kielellä. Esimerkiksi Marko Lehti määrittää Hansaa alueena, jolla ei ole selviä rajoja, eikä keskusta-periferia -ulottuvuutta, vaan joka oli kaupunkien *verkosto*⁵⁶. Näin muinainen kauppayhteys saadaan kuulostamaan tutulta tämän päivän ihmiselle ja yhteys tulevaisuuteen hahmoteltuun hankkeeseen vaikuttaa sopivalta. Näissä yhtenäisyyskertomuksissa, myyttisissä tarinoissa, joissa luodaan yhteistä historiaa, tehtävää ja alueen olemusta, pyritään peittämään tarvittaessa historialliset katkokset ja suunnanmuutokset⁵⁷, jolloin tapahtumat vaikuttavat toinen toisistaan johtuvilta.

Valituissa tarinoissa venäläiset ovat osallisena vapaaseen kauppaan aktiivisena tasa-arvoisena osapuolena, jolloin tällainen länsimaisiin arvoihin tiukasti liittyvä tapa tehdään helpommaksi hyväksyä myös tulevaisuudessa. Näin pyritään oikeuttamaan länsimaisten arvojen vientiä nykyisten

⁵⁴ Christiansen & Joenniemi 1999, 97-98.

⁵⁵ Browning 2000, 10.

⁵⁶ Lehti 1999, 31.

hankkeiden mukana itään. Browningin mukaan se sitoo tulevaa jo historiassa hyväksytyyn käyttäytymiseen ja samalla oikeuttaa "heidän" muuttamisen "meidän" kaltaisiksemme⁵⁸.

Tarinan uskotaan edistävän paitsi hankkeen vastaanottoa Venäjällä, myös nostattavan kansallista tarvetta toteuttaa jo historiassa luotua identiteettiä. Näin haaste assimiloida ja sivistää Venäjää kohti länsimaisia arvoja alkaa kuulostaa luontevalta, sillä puhe mahdollisesta uudesta Hansasta sisältää uskoa Venäjän kykyyn oppia länsimaista liberaalia demokratiaa ja halua länsimaistua.

Browning pitää lännen perinteistä tavoitetta Venäjän sivistämisestä olennaisena osana länsimaista kulttuuria, johon sisältyy tapa nähdä länsimainen kulttuuri edistyksellisenä ja oikeana⁵⁹. Tätä ovat historiassa tukeneet länsimaiset uskonnot, jotka ovat oikeuttaneet mm. ristiretket. Huolimatta näennäisestä moniarvoisuudesta ja sallivuudesta, moniarvoisia ollaan vain omien arvojen rajoissa.

Euroopan unioni käyttäytyy pohjoisen aluekehityshankkeissa opettajan tavoin. Se palkitsee parhaat oppilaat, eurooppalaisesta käytöksestä, jäsenyydellä ja rankaisee huonosta käytöksestä esimerkiksi jäädyttämällä avustuksia. Esko Antola kirjoittaa tästä esimerkiksi unioniin jäsenhakemuksensa jättäneiden kohdalla⁶⁰. Muun muassa Venäjää aiottiin rangaista Tsetsenian sodasta⁶¹ jäädyttämällä EU:n maalle suuntaama taloudellisen apu. Varsinkin uusilta hakijamailta odotetaan EU:n hyväksymään käytöstä mm. demokraattisessa kehityksessä, ihmisoikeuksissa, lainsäädännössä ja vähemmistökyksymyksissä.

Uuden luominen, olipa se sitten Kolumbuksen havittelema paratiisi tai suomalaisten Euroopan Unionille hahmottelema Pohjoinen ulottuvuus, pitää sisällään lupauksen tulevista mahdollisuuksista. Kolumbukselle toisenlainen maa merkitsi paitsi vaaraa myös lupauksia. Uutta luotaessa mitään ei ole vielä menetetty.

Tarina horisontissa odottavasta romanssista tunnetaan ympäri maailmaa. Pekka Korhonen kirjoittaa Tyynenmeren romansseista⁶², joissa esimerkiksi ekonomismi kansallisessa kontekstissa tarkoittaa sitä, että kaikki taloudelliset arvot on kohotettu muiden kansallisten arvojen yläpuolelle, ja ne takaavat sen, että jossakin ideaalisessa horisontissa kaikki tavoitteet saavutetaan ja suunnitellut projektit onnistuvat. Taidokas retoriikka, jolla hanke "jaetaan" kansalle, takaa yleisen optimismin

⁵⁷ Shapiro 1988.

⁵⁸ Browning 2000, 13.

⁵⁹ Browning 2000, 15.

⁶⁰ Antola 1999, 126-128.

⁶¹ Tsetsenia on noin miljoonan asukkaan käsittämä valtio Pohjois-Kaukasuksella. Maa ei allekirjoittanut sopimusta Venäjän federaation kanssa vuonna 1992. Venäjä on yrittänyt tukahduttaa asevoimin tsetseenien vastarintaa vuodesta 1994 lähtien. Rauhansopimus ensimmäisestä sodaksi levinneestä yhteenotosta allekirjoitettiin vuonna 1997. Toinen Tsetsenian sota alkoi elokuussa 2000.

ja uskon. Tulevaisuuden alueita luodaan esimerkiksi pohjoisesta kuvittelemalla post-kansallista tilaa. Pertti Joenniemi kirjoittaa puhumalla luoduista alueista seuraavassa:

The forms of new regionality in general tend to be light, innovative, spontaneous, in no way self-evident and perhaps at times even opportunistic. The reading might be that these are assets rather than liabilities. Region-building attracts interest because regions have a strong conceptual and visionary side; they are incomplete and still in the making. The conceptual breakthrough making them into joint platforms of communication is already important as such.⁶³

Lupaukset ja odotukset liittyivät Kolumbuksella kuitenkin vain itseän, sillä aikalaistensa ja kulttuuriperinteensä tavoin hän ei hakenut kohtaamastaan "toisesta" mahdollisuuksia, vaan suunta oli ainoastaan ylhäältä alaspäin - omasta toiseen. Tuntematon ja viaton tuli tunnetuksi nimeämällä ja määrittämällä se "löytäjän" aiempien kokemusten ja sanojen pohjalta. Kulttuuritaustansa mukaan löytäjä katsoi oikeudekseen toisten kääntämisen, ja kielen kääntämisen, itsensä mukaan. Tätä "oikeutusta", jota perustellaan vahvemman oikeudella tai oikeassa olemisella jo alun perin, jos sitä ylipäänsä katsotaan aiheelliseksi perustella, nähdään nykyaikana monissa kansainvälisissä yhteyksissä. Ristiretkien ja löytöretkien sijaan olemme nimenneet toisen kääntämisen ja kääntämisen omalle tavallemme ja kielellemme esimerkiksi kehitysavuksi tai vaikkapa lähialueyhteistyöksi. Hyvistäkin tarkoitusperistä huolimatta tilanteet ovat yhdensuuntaisia - omasta toiseen. On helpompi vahvistaa omaa identiteettiä väheksymällä toista kuin ottaa askeleita kohti molemminpuolista kommunikaatiota, jossa riskeeraa omaa totuutta mahdolliselle muutokselle. Jos siis saamme Venäjän käännetyttyä oikealle tielle, kaikki on hyvin. Oma identiteetti selkiytyy toisen kustannuksella. Siinä mielessä identiteetti ja erilaisuus ovatkin sidoksissa toisiinsa William Conollyn ajattelemalla tavalla⁶⁴ hänen viitatessaan keski-ajan kristittyjen tapaan määrittää muita:

"Today, too, the academic other is often constituted as the innocent to be converted, the amoralist to be excommunicated, or the indispensable Jew to

⁶² Korhonen 1998, 11, 21, 196.

⁶³ Joenniemi 1997, 26.

⁶⁴ Connolly 1991, 44.

be enclosed in a ghetto and used occasionally as a counter to consolidate consensus within the canon"⁶⁵.

Pohjoisen ulottuvuuden rinnastaminen löytöretkiin ei ole kovin kaukaa haettua. Maapallon pohjoiset alueet muistuttavat uutta maanosaa, jonka mahdollisuudet ovat vasta avautumassa. Samalla ne ovat ikivanhoja alueita, joissa paikallisten kulttuurien historia menee tuhansien vuosien taakse. Arktiset alueet ovat nousseet strategisesti yhä tärkeämpään asemaan mm. siksi, että siellä olevista luonnonvaroista kaasu ja öljy ovat tärkeitä Euroopan kehitykselle. Poikkeuksena löytöretkihenkeen arktisten alueiden yhteistyöhankkeita on leimannut koko niiden kehityksen ajan⁶⁶ ympäristön ja kestävän kehityksen huomioon ottaminen sekä alkuperäiskansojen nousu mukaan päättämään omista asioistaan ja alueistaan. Löytöretkien tavoin dilemma löydetyistä aarteista on valmis. Saako *löytäjä* pitää, vai kuuluvatko aarteet alkuperäiskansoille?

2.5 Aika muutokselle

Pohjoisen ulottuvuuden kaltaisten hankkeiden syntyminen on sidoksissa myös aikaan. Ajan rytmittämässä maailmassa toiset hetket ovat muita tärkeämpiä. Sellaisia hetkiä, joissa yhden asian katsotaan päättyvän ja uuden alkavan, pidetään paljon merkittävämpinä kuin pitkiä ja tasaisia ajanjaksoja⁶⁷. Sellaisina hetkinä ihmisten tietoisuus ajasta on tavallista korkeammalla. Sosialismin romahdus 1980-luvun lopulla käynnisti tällaisen tietoisuuden ajan taitekohdasta. Se, milloin vanhan ja uuden murrosvaiheen katsotaan menneen ohi, määritellään vasta tulevaisuudessa. Näihin ajan saumakohtiin liittyy Korhosen mukaan usein uusien ideologioiden ja hankkeiden tarjontaa. Lahjakkaat poliitikot ja visionäärit alkavat luoda tarinaa uudesta huomisesta. Parhaimmillaan verbaalisesti onnistuneesti muotoiltu tarina leviää yhteiskuntaan, koska myös kuulijat ovat ajan suhteen herkistyneitä ja odottavalla mielellä. Tällaiseen, vanhan ajan päättyneeseen ja uutta odottavaan, maaperään kylvettiin ajatus Pohjoisesta ulottuvuudesta. Kylmän sodan aikaisia geopoliittisia *tosiasioita* ei ole enää olemassa, ainakaan siinä pysyvyyden merkityksessä kuin ennen. Siksi Euroopan unionin erilaiset hankkeet, kuten esimerkiksi tässä tutkimuksessa esiintyvä Pohjoinen ulottuvuus, voidaan nähdä tietoisena pyrkimyksinä tehdä uutta

⁶⁵ Conolly 1991, 39.

⁶⁶ Mihail Gorbatsovin Murmanskin puhetta vuonna 1987 pidetään lähtöhetkenä pohjoisen yhteistyöhankkeille.

⁶⁷ Korhonen 1998, 29.

geopoliittista todellisuutta. Alueellistumisesta on tullut integroitumisen lisäksi yksi eurooppalaisen järjestelmän kehitystä kuvaava ilmiö kylmän sodan päätyttyä⁶⁸.

Pohjoisen ulottuvuuden hankkeen alun ajoittumista juuri 1990-luvun puolivälistä eteenpäin, voidaan selittää myös toisin. Hanna Ojanen mieltää hankkeen ajoituksen johtuvan Suomen ensimmäisistä vuosista Euroopan unionin jäsenenä, jolloin kullakin maalla on mahdollisuus muokata unionia mieleisekseen. Ojaseen mukaan unionin suosio, ja sitä kautta olemassaolon oikeutus, vaatii sen, että jäsenyys näyttää antavan enemmän kuin se ottaa⁶⁹. Tämän vuoksi esimerkiksi lehdistötilaisuuksissa, kokousten ja neuvottelujen jälkeen, kerrotaan monenlaisia tarinoita aina sen mukaan minkä maan medialle tietoja annetaan. Median edustaman maan kerrotaan profiloituneen eniten tai ainakin onnistuneen tärkeäksi katsomissaan asioissa.

Aloite Pohjoisesta ulottuvuudesta on Ojaseen mukaan Suomen hallituksen tärkein apuväline, jolla unionia muokataan Suomen näköiseksi. Sen avulla on saatu ymmärrystä huolelle alueen vakaudesta, ja samalla pidetty huolta siitä, että EU:n huomio säilyy Suomessa ja muutos unionin suhteessa Venäjään otetaan huomioon.

Kukin Euroopan unioniin liittyvä maa pyrkii muokkaamaan unionia näköisekseen ja sen sallitaan tapahtua. Esimerkiksi Ranska on muokannut hallintojärjestelmää vastaamaan omaansa, Saksa on kehittänyt ajatusta alueitten unionista, Hollanti on panostanut maatalouspolitiikkaan ja Ruotsi on tuonut mukaan kansalais- ja kuluttajaystävällisempiä piirteitä. Suomen EU näyttää puolestaan ytimeltään Suomelta, sillä sekin vaikuttaa edistävän maamme tavoitteita ja arvoja. Suomen maantieteellinen sijainti vaikuttaa myös tavoitteisiin, sillä pohjoinen ilmasto tekee maanviljelyolosuhteet omanlaisikseen ja paikka Venäjän naapurina tuo pitkän ulkorajan unionin ja Venäjän kesken. Tämä selittää osaltaan Suomen halun vakauttaa alueen kehitystä.

Aloitteella voidaan nähdä olevan kaksisuuntainen tavoite: Se on tuonut suomalaisia lähemmäksi Unionia ja toisaalta Suomi on vahvistanut imagoaan aktiivisena rakentavana jäsenvaltiona.

Aloitteen onnistunut läpivieminen vaatii erilaisten markkinointistrategioiden valitsemista eri yleisöille. Pohjoisen ulottuvuuden kohdalla helpoin yleisö löytyi kotoa. Suomalaisia ei ole ollut koskaan vaikea vakuuttaa siitä, että aloitteemme ovat hyödyllisiä ja tarpeellisia. Muiden EU - maiden vakuuttelussa painotettiin yhteistä hyvää, unionin edun valvontaa ja taloudellista hyötyä. Lisäksi lupaukset siitä, ettei hanke maksa mitään, verrattuna esimerkiksi Välimeren ulottuvuuteen -

⁶⁸ Kähkönen 1996, 71.

⁶⁹ Ojanen 1999, 14.

vaikka sitä ei korrektisti ääneen sanottukaan - ja ettei uutta byrokratiaa tarvitse luoda hankkeen toteuttamiseksi, vetosivat muihin EU:n päättäjiin.

Kylmän sodan loppuminen synnytti uskoa alueellisten ja psykologisten rajojen murtumiseen. Ajateltiin, että Eurooppa voisi rakentua avoimemmaksi monella tavalla. Christopher Browning näkee tämän uskon ilmentymänä ne lukuisat alueelliset hankkeet, joilla ylitetään idän ja lännen rajaa⁷⁰. Euroopan pohjoisessa tavoitteena on ollut rakentaa tasa-arvoinen suhde Venäjän kanssa, jolloin perinteinen ja hyvin negatiivinen asennoituminen Venäjään toisena murtuisi. Käytännössä vanhoista asetelmista on ollut vaikea päästä eroon.

Browning syyttää⁷¹ paitsi pohjoista ulottuvuutta, myös Barentsin euroarktista neuvostoa ja Baltian maiden neuvostoa siitä, että ne tarjoavat Venäjälle joko mahdollisuuden siirtyä imperialistisen Euroopan laumaan tai jäämisen Euroopan periferiaan. Näissä diskursseissa Venäjä jää selvästi objektin asemaan, jonka yli voidaan toimia ja taudit parantaa. Ja koska Venäjän asema subjektina jää suomalaisessa diskurssissa sivuun, näyttäytyy läntinen identiteetti *hyvää tekevänä ja anteliaana*. Silti pohjoisesta ulottuvuudesta käytävässä keskustelussa on nostettu esiin myös päinvastaista. Esimerkiksi Pertti Joenniemi kirjoittaa hankkeen päästävän Venäjän perinteisestä objektin asemasta:

The Northern Dimension introduces a setting with Russia as a potential partner, and not an object of politics of others. It opens for a genuine dialogue and provides Russia, in concrete terms, with a seat at an EU ministerial meeting that ponders issues of strategic character...Russia is offered the option of having a voice in a debate that focuses on the policies to be pursued by the Union in areas also important for Russia.⁷²

Painotus dialogista on tärkeä, sillä toisin kuin neuvotteluihin perustuva keskustelu, se ei lähde jo valmiiksi me-muut asetelmasta. Neuvotteluissa jokainen osapuoli yrittää maksimoida saamansa hyödyn, kun taas dialogissa jo pyrkiminen ongelman ratkaisuun vaatii asettumista toisen asemaan⁷³. K. M. Fierken mukaan suhteessa, joka perustuu dialogiin, toinen osapuoli on tasavertainen

⁷⁰ Browning 2000, 2.

⁷¹ Browning 2000, 5.

⁷² Joenniemi 2000a, 21.

⁷³ Fierke 1999, 27.

kumppani eli subjekti, jolla on oikeutettu valta puhua. Ja myöskään sitä, kuka dialogissa oppii keneltäkin, ei pidetä jo ennalta sovittuna.

3. Virallinen Pohjoinen ulottuvuus

Suomen ja Ruotsin liittyminen Euroopan Unionin jäseniksi vuonna 1995 merkitsi maantieteellisesti uuden pohjoisen muodostumista EU:lle Alue poikkeaa sekä ilmastollisesti että talousmaantieteellisesti merkittävästi muista unionin alueista. Keski-Euroopan maihin verrattuna yksi silmiin pistävimmistä eroista on harva asutus. Leimallista näiden kahden uuden jäsenmaan liittymiselle Euroopan Unioniin oli paitsi pinta-alaltaan suurten⁷⁴ maiden liittyminen unioniin myös unionin rajautuminen Venäjään ensimmäistä kertaa sen historiassa.

Puhuttaessa Pohjoisesta ulottuvuudesta, vastakkain asettuvat Euroopan unioni ja Venäjä, vaikkei niitä nostetakaan esille vihollisina. Euroopan unioni on yhdistelmä jäsenvaltioiden yhteistyötä ja ylikansallista päätöksentekoa. EU:ta ei voi pitää itsenäisenä ja riippumattomana toimijana, vaan valtioiden vapaaehtoisena sopimuksena yhteistyöstä. Se on arvo- ja oikeusyhteisö, jolla on omat toimielimet ja instituutiot kansainvälisten asioiden hoitamiseen. EU:lla on yhteiset ulkotullit, kauppapolitiikka, rahapolitiikka ja sisämarkkinat. Tosin kaikki jäsenvaltiot eivät osallistu kaikkiin edellä mainittuihin⁷⁵.

Euroopan unioni jakautuu kolmeen osa-alueeseen, joista yksi, Euroopan yhteisö sisältää mm. sisämarkkinat ja ihmisten vapaan liikkuvuuden. Muita osa-alueita ovat yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka sekä yhteistyö oikeus- ja jäsenvaltioiden hallitusten kesken.

Mikä sitten on Venäjä, jonka läntisen rajaviivan osuminen Euroopan unionin reunalle on "haaste koko unionille"? Max Jakobson tiivistää Venäjän menneestä ja tulevasta:

Mitä on Venäjä, ellei se ole imperiumi? Tästä paljon keskustellaan Venäjällä.

Primakovin vastaus on, että Venäjän kohtalona on olla suurvalta. Siksi sen tulee koota yhteen - reintegroida - entiset neuvostotasavallat suurvalta- asemansa perustaksi. Eikä Venäjä saa jäädä riippuvaiseksi yhteistyöstä vain Euroopan ja

⁷⁴ Ruotsi on pinta-alaltaan unionin kolmanneksi suurin ja Suomi viidenneksi suurin maa. Väestömäärältään Suomi on puolestaan unionin kolmanneksi ja Ruotsi kuudenneksi pienin jäsenvaltio

⁷⁵ Ekholm & Nurmio 1999, 58.

Yhdysvaltain kanssa vaan se on euraasialainen valta, jonka yhteistyökumppaneihin kuuluvat Kiina, Intia ja Lähi-idän maat kuten Iran ja Irak. Arvostelijoille, jotka väittävät, etteivät Venäjän voimat riitä suurvaltapolitiikan toteuttamiseen, Primakov vastaa, että Venäjän suurvaltarooli perustuu sen potentiaaliin voimavaroihin, ei tämän hetkiseen heikkouteen.⁷⁶

Venäjä on läntiselle Euroopalle perinteinen, jos ei nyt aivan vihollinen, niin muukalainen ja toinen joka tapauksessa. Se on nähty uhkana Suomelle niin kauan, että "on aivan sama, onko Venäjä vahva tai heikko"⁷⁷. Jokin uhkaa koko ajan Suomen yhteiskuntajärjestelmää, olipa se sitten Neuvostoliiton armeija tai romahtaneen suurvallan Suomen itärajan tuntumassa toimivat ydinvoimalat. Suomen ja Ruotsin liittyminen Euroopan unioniin toi vanhan muukalaisen unionin rajalle.

Asian voi nähdä myös päinvastoin. Pertti Joenniemi tähdentää, että rajapolitiikka Suomen itärajalta on vähemmän jäykkää kuin Neuvostoliiton aikana. Itä - Länsi jako rajan kohdalla on kadonnut ja yhteistyötä tehdään monella tasolla yli rajan. Jako sisäpuolella ja ulkopuolella oleviin on menettänyt merkitystään, eikä kuulumista meihin ja toisiin pidetä niin tärkeänä kuin vanhan järjestelmän aikana.⁷⁸

Suomen ja Venäjän välinen noin 1300 kilometriä pitkä raja-alue ei ole tärkeä vain pohjoisten jäsenmaiden, vaan koko Euroopan unionin kannalta. Unionin geopoliittista asemaa ajatellen juuri yhteinen raja haasteineen, riskeineen ja mahdollisuuksineen on jo sellaisenaan merkittävä muutos aikaisempaan nähden. Rajan pituus on sama kuin etäisyys Berliinistä Firenzeen tai Frankfurtista Madridiin. Raja on pitkä ja merkittävä myös sen vuoksi, että se erottaa toisistaan kaksi erilaista maailmaa. Ihmisten elintasossa on tapahtuu huomattava hyppäys rajan yli mentäessä. Esimerkiksi vuonna 1996 Venäjän BKT oli 1210 dollaria asukasta kohden, kun vastaava luku Suomessa oli noin kahdeksankertainen⁷⁹. Elintasokuilu Suomen itärajalta on ainoastaan leventynyt Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Suomen ja Venäjän raja käy esimerkistä, kun puhutaan epäsymmetrisestä rajasta⁸⁰. Tällaista luonnehtivat suuret sosio-ekonomiset ja poliittis-kulttuuriset erot rajan

⁷⁶ Jakobson 1997, 33.

⁷⁷ Harle & Moisio 2000, 215.

⁷⁸ Joenniemi 2000, 114.

⁷⁹ Euroopan jälleerakennus- ja kehityspankki (EBRD) 1998, 225.

⁸⁰ Alanen & Eskelinen 2000, 58, 66.

molemmin puolin. Epäsymmetriselle rajalle tyypillistä on myös salakuljetuksen ja prostituution liittyminen rajanpintaan. Vastaava elintasokuilu on Yhdysvaltain ja Meksikon rajalla. Elintasokuilu tai köyhyysraja kuvaavat sanoina kahden erilaisen maailman rinnakkaineloa rajan eri puolilla. Uusia geopoliittisia uhkakuvia hahmoteltaessa myös köyhyydellä on väliä. Nälänhätä voi saada kansat liikkeelle, tosin tätä uhkaa vilautellaan yleensä puhuttaessa köyhästä etelästä ja rikkaasta pohjoisesta. Joka tapauksessa suuret taloudelliset erot herättävät epävarmuutta. Venäjän toistaiseksi verrattain epävakaa taloudellinen ja poliittinen tilanne sekä ennen muuta tuleva kehitys vaikuttaa Eurooppaan kokonaisuutena. Sen vuoksi EU:n suhteet Venäjään ovat kaikkia jäsenmaita koskettava ja kiinnostava kysymys. Välttömästi unioniin rajoittuvat Venäjän federaation alueet käsittävät Pietarin kaupungin (4,8 milj. asukasta), sitä ympäröivän Leningradin oblastin (1,7 milj. asukasta) ja Karjalan tasavallan alueet (750 000 asukasta), sekä Murmanskin (1,1 milj. asukasta) oblastin. Tähän alueeseen toiminnallisesti liittyy vielä Murmanskiin rajoittuva Arkangelin (1,6 milj. asukasta) alue. Kaikkiaan näillä Venäjän luoteisilla raja-alueilla asuu noin 10 miljoonaa asukasta, mikä on 6,7% koko Venäjän federaation väkiluvusta. Erillisalueena Itämeren rannalla Venäjään kuuluu myös Liettuan ja Puolen välillä sijaitseva Kaliningradin alue, jossa on 913 000 asukasta.⁸¹

3.1 Virallinen määritelmä

Pohjoisesta ulottuvuudesta on tullut nopeasti eräänlainen yleiskäsite Pohjois-Eurooppaan kohdistuvalle ja pohjoisen ja etelän väliseen vuorovaikutukseen liittyvälle toiminnalle. Tiukan määrittelyn puuttuminen on ollut osaltaan edistämässä termin käytön leviämistä mitä erilaisimpiin, pohjoiseen edes jollakin tavalla liittyviin, asioihin.

Käsite on otettu myös virallisesti Euroopan Unionin poliittiselle asialistalle. Se on määritelty osaksi Unionin politiikkaa, pääosin ulkosuhteiksi Pohjois-Euroopassa, erityisesti Itämeren alueella ja Venäjän suuntaan.⁸²

Pohjoinen ulottuvuus on epämääräinen sanapari, johon jokaisella on ollut mahdollisuus muokata sisältöä. Tämä onkin tyypillistä uusille geopoliittisille määreille, jotka vasta keskustelun kautta

⁸¹ Numerotietojen lähteenä alueiden komitean 12. Kesäkuuta 1996 antama Lausunto aiheesta Euroopan unionin pohjoinen ulottuvuus sekä EU:n ja Venäjän rajan ylittävän sekä Barentsin alueen yhteistyöpolitiikan kehittäminen.

⁸² Heininen 2000, 67.

vakiinnuttavat asemansa ja sisältönsä⁸³. Määrittelemättömyys ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa, vaikka Pohjoinen ulottuvuus elääkin välillä täysin itsenäistä elämää mm. sanomalehtien sivuilla. Suomen valtioneuvoston kotisivuilla hanke on määritelty esimerkiksi vuoden 1999 alussa näin:

"Pohjoinen ulottuvuus on kokonaiskäsite, jonka avulla pyritään EU:n politiikan kehittämiseen ja sen etujen määrittelemiseen pohjoisen Euroopan muuttuvassa tilanteessa Suomen ja Euroopan unionin tavoitteiden edistämiseksi. Käsite pitää sisällään toimenpiteet lähialueidemme vakauden sekä yhteiskunnan ja talouden kehityksen turvaamiseksi.

Pohjoisen ulottuvuuden kantavia pilareita ovat Barentsin ja Itämeren alueiden yhteistyö, pohjoismainen lähialueyhteistyö sekä Arktisen neuvoston toimialaan kuuluva yhteistyö. Myös eri maiden oma lähialueyhteistyö ja kahdenväliset suhteet täydentävät pohjoisen ulottuvuuden piiriä..."

Määritelmässä mainitaan sana *kokonaiskäsite*, joka lupaa aiheen käsittämistä laajalti, eikä jotakin pientä yksityiskohtaa. Sen avulla pyritään tässä *politiikan kehittämiseen ja etujen määrittämiseen*. Sen enempää määrittäminen kuin kehityskään ei lupaa mitään konkreettista, vaan pikemminkin sanojen hiontaa. Suomen ja Euroopan unionin *tavoitteet* mainitaan yhdessä. Ovatko molempien tavoitteet samat, jää määritelmässä sanomatta, mutta silti näiden kahden esittäminen rinnatusten, samalla viivalla, ja subjektina, koska molemmilla on tavoitteita toteutettavaksi, edustaa oikeaa viitekehystä, jossa Suomi Harlen ja Moision mukaan haluaa esiintyä. Määritelmä pyrkii todennäköisesti tarkoituksella olemaan löyhästi muotoiltu. *Vakauden, taloudellisen- tai yhteiskunnallisen kehityksen* tulkitseminen yhdellä sanalla on mahdotonta, jopa yksi lause on määrittäjänä liian vähän. Annettu määritelmä ei lupaa mitään konkreettista, joten sitä ei voi syyttää myöhemmin lupausten rikkomisesta. Puhuttaessa näin avoimin sanoin *kokonaiskäsitteestä*, ei oikeastaan puhuta vielä yhtään mistään.

Myös Esko Antola kirjoittaa siitä, miten Pohjoisella ulottuvuudella on ainakin kolme merkitystä: sillä kuvataan Suomen erityisolosuhteita Euroopan unionissa, se on EU:n laajenemisen ulottuvuus ja lisäksi sillä tarkoitetaan perinteiseen tapaan maapallon pohjoisia alueita, "pohjoisen pohjoista". Pohjoinen ulottuvuus on laajentunut Suomen erityisolosta merkitsemään unionin sisäistä ja ulkoista

⁸³ Harle & Moision 2000, 44.

dynamiikkaa Itämeren kautta, josta laajenemisen myötä on tulossa EU:n sisämeri. Itämeri-painotteinen tulkinta Pohjoisesta ulottuvuudesta on eräänlainen vastine unionin Välimeren alueen politiikalle, jossa turvallisuuskysymykset ovat voimakkaasti mukana.⁸⁴

This draws together the totality of the EU's approach to northern Europe. It is intended to deliver maximum benefits to the countries around the Baltic Sea by ensuring coherence and exploiting synergies between all relevant Union policies and instruments. It is a key element in our relations with Russia and is increasingly important in the context of the enlargement of the EU.⁸⁵

Näin Pohjoinen ulottuvuus muotoiltiin joulukuussa 2000 kirjoitetussa artikkelissa otsikolla "The Northern Dimension of EU foreign policy: from words to action". Muutosta valtioneuvoston määritelmään on nähtävissä mm. siinä, että Suomen tarpeita ei mainita erikseen, vaan ne lasketaan kuuluviksi Itämeren maiden tarpeisiin. Otsikointi, sanoista tekoihin, viittaa siihen, että hanke oli vuoden 2000 loppuun mennessä tuottanut suomalaisen sananlaskun mukaisesti vasta paljon puhetta ja vähän villoja.

3.2 Hahmotelmia rajoista

Pohjoisen ulottuvuuden ensimmäisissä lausunnoissa puhuttiin vielä paljon arktisten alueiden erityispiirteistä. Myöhemmin näkökulma on siirtynyt enemmän Brysseliin, siellä arktisesta on muotoutunut pohjoinen ja myös Suomen maantieteellisesti eteläpuolisietkin alueet katsotaan nyt kuuluviksi Pohjoiseen ulottuvuuteen. Keskenpäistä hanketta on esitelty enemmän sanoin kuin kuvin. Seuraavassa kartassa Pohjoisen ulottuvuuden "avoimuus" vahvistuu:

⁸⁴ Antola 1998: 87-89.

⁸⁵ Patten & Lindh, 2000. Chris Patten on Euroopan komission jäsen ja vastuussa ulkosuhteista. Anna Lindh on Ruotsin ulkoministeri. Artikkelit on julkaistu myös Financial Times -lehdessä joulukuun 20. Päivänä vuonna 2000.

- Members of the European Union
- Applicant countries
- Major hydrocarbon deposits
- Russian border with the EU and applicant countries

Pohjoinen ulottuvuus on alueena maantieteellisesti laaja ja varsin epämääräinen kokonaisuus. Kauppa- ja teollisuusministeriön vuonna 1997 julkaiseman raportin mukaan⁸⁶ alue ulottuu lännessä Islantiin saakka, pohjoisessa ja idässä Barentsin mereltä Luoteis-Venäjälle ja etelässä Itämeren etelärannikolle. Pohjoinen ulottuvuus pyrkii olemaan tarvittaessa alueita joustavasti mukaan ottava eikä niitä poissulkeva. Rajoja määrittävätkin pikemminkin maantieteelliset maamerkit kuin varsinaiset rajapaalut. Tämä näkyy esimerkiksi suurpiirteisenä itäisen maa-alueen määrittäytymisenä "Luoteis-Venäjäksi", määrittämättä sen tarkemmin mitä siihen katsotaan tässä kuuluvaksi.⁸⁷ Monissa lausunnoissa Pohjoiseen ulottuvuuteen lasketaan myös Pohjois-Venäjään kuuluvia alueita.

Maantieteellisesti Pohjoisen ulottuvuuden piirtäminen kartalle vaihtelee myös eteläisten reunojen osalta. Pohjoismaiden lisäksi rajaa piirretään Skotlannin pohjoisosiin lännessä. Etelässä alueeseen mahtuu Baltian maiden lisäksi Puola ja Saksan pohjoisosat. Lisäksi EU edellytti, että Kaliningradin alue kuuluu hankkeeseen. Pohjoisessa rajaksi mainitaan Barentsinmeri ja Idässä Karameri sekä Luoteis-Venäjä.

Pohjoinen ulottuvuus jättää ulkopuolelleen Grönlannin, joka lasketaan osaksi Amerikan mannerta, vaikka se kuuluu virallisesti Tanskalle. Halutessaan se voisi liittyä Euroopan Unioniin ja sitä kautta kysymys pohjoisen ulottuvuuden suunnista pitäisi määritellä uudelleen. Nythän Pohjoinen ulottuvuus suuntautuu itään ja koilliseen.

Pohjoinen ulottuvuus ei kunnioita Venäjän tai entisen Neuvostoliiton määrittelemiä sisäisiä aluerajoja. Toisin sanoen Euroopan Unioni piirtää Venäjän karttaa uudelleen Pohjoisen ulottuvuuden avulla valiten mukaan kuuluvat alueet, samoin kuin ne, jotka jätetään pois. Pohjoinen ulottuvuus ei esimerkiksi yllä missään hahmotelmassa Ural -vuoristoon asti, jota pari viime vuosisataa on pidetty Aasian rajana.

Aluetta hahmoteltaessa ei ole seurattu orjallisesti myöskään unioniin kuuluvien maiden valtakunnan- tai aluerajoja. Pohjoisen ulottuvuuden rajaviivaa on pyöräytetty lennokkaasti Skandinavian seutuvilla ja monissa kartoissa rajaviiva on jätetty symbolisesti auki ainakin Atlantin kohdalla, jolloin hanketta ei voi syyttää suljetuksi yhteisöksi, eikä tarkasti rajatuksi kokonaisuudeksi.

⁸⁶ KTM 1997, The European North - Challenges and Opportunities.

⁸⁷ Venäjän federaation hallinnollisen aluejaon mukaan Luoteis-Venäjään kuuluvat Leningradin alue, Novgorod, Pietari ja Pihkova. Pohjois-Venäjän alue taas muodostuu Arkangelista, Karjalan tasavallasta, Komista, Murmanskista, Nenetsiasta ja Vologdasta.

Kartat voidaan nähdä tekstien lailla tuotteina ja vallankäytön välineinä. Kartoilla välitetään toki tietoa alueista ja tapahtumapaikoista, mutta niiden avulla voidaan myös vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin ja mielikuviin ympäröivästä maailmasta. Karttojen sisältämä tieto ja symbolit ovat sosiaalisesti rakentuneita ja tulosta tietyistä päämääristä ja subjektiivisista valinnoista. Karttojen avulla voi huijata, manipuloida, hämätä ja valloittaa.⁸⁸

3.3 Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteita

Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteet eivät ole vielä kukaan kovin konkreettisia, sen sijaan suurimmat aihealueet on listattu mm. Suomen Eurooppa-tiedotuksen kotisivuille. Kaikille tavoitteille yhtenäinen piirre on sisällön määrittelyn summittaisuus. Avoimen tilan jättäminen lienee yhtä tarkoituksellista kuin rajauksen epämääräisyys kartalla. Hanke ei saa määrittyä rajaavaksi vaan tarpeen mukaan täydentyväksi.

1) Ensimmäiselle sektorille on koottu luonnonvaroihin ja energiakysymyksiin liittyvät aiheet. "Pohjois-Euroopassa on paljon hyödyntämättömiä luonnonrikkauksia. Maailmanlaajuisesti suuret öljy- ja kaasuesiintymät ovat tulevaisuudessa entistä tärkeämpiä Euroopan energiatuotannossa. Koska EU on riippuvainen ulkopuolisista energialähteistä, Luoteis-Venäjän luonnonvarojen strateginen merkitys korostuu⁸⁹." "Pitemmän päälle pyrkimys on päästä hyödyntämään Luoteis-Venäjän ja siihen rajoittuvan merialueen öljy- ja kaasuesiintymiä." "Maa- ja metsätalouden sekä kalatalouselinkeinon tulevaisuuden turvaaminen pohjoisilla leveysasteilla on tärkeitä. Kun pohjoisten alueiden metsiä hoidetaan kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti, luodaan jatkuvasti uusia mahdollisuuksia niiden hyödyntämiselle."

Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteista ensimmäiselle sektorille on nostettu Euroopan energiatarpeen tyydyttäminen. Sana, joka toistuu sekä kaasusta, öljystä että metsistä puhuttaessa on *hyödyntäminen*. Euroopan unioni aikoo siis hyötyä Venäjästä. Hyötyykö Venäjä vastavuoroisesti EU:sta, on sivuseikka. Venäjä edustaa tässä perinteistä periferiaa, joka nähdään raaka-aineiden tuottajana keskustalle. Maailman jäljellä olevista koskemattomista metsistä Venäjällä arvellaan olevan lähes puolet. Luonnonvaroista puhuttaessa ei tavoitteissa mainita silti kertaakaan minkään säilyttämistä, vaan ainoastaan ottamista käyttöön.

⁸⁸ Kosonen 2000, 14.

⁸⁹ Tässä luvussa lainatut siteeraukset ovat Eurooppa-tiedotuksen kotisivuilta. Kokonaisuudessaan tässä muodossa kirjoitetut tavoitteet ovat liitteissä, tutkimuksen lopussa.

Arvioiden mukaan vuonna 2020 Euroopan unioni tuo noin 70 prosenttia kuluttamastaan maakaasusta ja noin 90 prosenttia öljystä. Energiaverkoston rakentamisen voi nähdä myös myönteisenä keskinäisriippuvuutena laajentuvan EU:n ja Venäjän sekä Baltian maiden välillä.⁹⁰

2) Liikenneväylien parantaminen Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteissa tähtää Venäjän ja Baltian teiden kunnan parantamiseen ja yhdistämiseen Euroopan unionin tiestöön.. "Pohjoisen Euroopan liikenneverkot pyritään kytkemään yleiseurooppalaisiin verkostoihin, mutta ne nähdään myös moniulotteisina kuljetus- ja kulttuurikäytävinä. Painopiste on Via Baltican, Vilnan kautta Varsovaan kulkevan liikenneväylän sekä Helsinki-Pietari-Moskova -käytävän kehittämisessä."

Edellinen sitaatti on malliesimerkki siitä, kuinka vakuuttamaan pyrkivä kieli on täynnä uinuvia metaforia, joiden käyttöä alkuperäisestä poikkeavassa yhteydessä ei enää mielletä tavallisessa kielenkäytössä. Teknisen sanaston käyttö, esim. kytkeminen, tuo mukanaan tehokkaan vaikutelman. Moniulotteinen kuljetus- ja kulttuurikäytävä on puolestaan niin hämäävä, että siihen voi myöhemmin liittää mitä tahansa, hankkeen edetessä.

3) Yksi eniten mainituista Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteista liittyy ydinturvallisuuteen ja ympäristönsuojeluun. "Ympäristönsuojelun ja ydinturvallisuuden parantaminen (ydinsulkusopimuksen valvonta, ydinvoimaloiden ja -materiaalin turvajärjestelyt sekä vientivalvonta), päästöjen rajoittaminen sekä tehokkaampi energian käyttö Venäjällä, Baltian maissa ja Puolassa ovat ensisijaisia tehtäviä, joten voimavarojen suuntaaminen näille aloille on tärkeää."

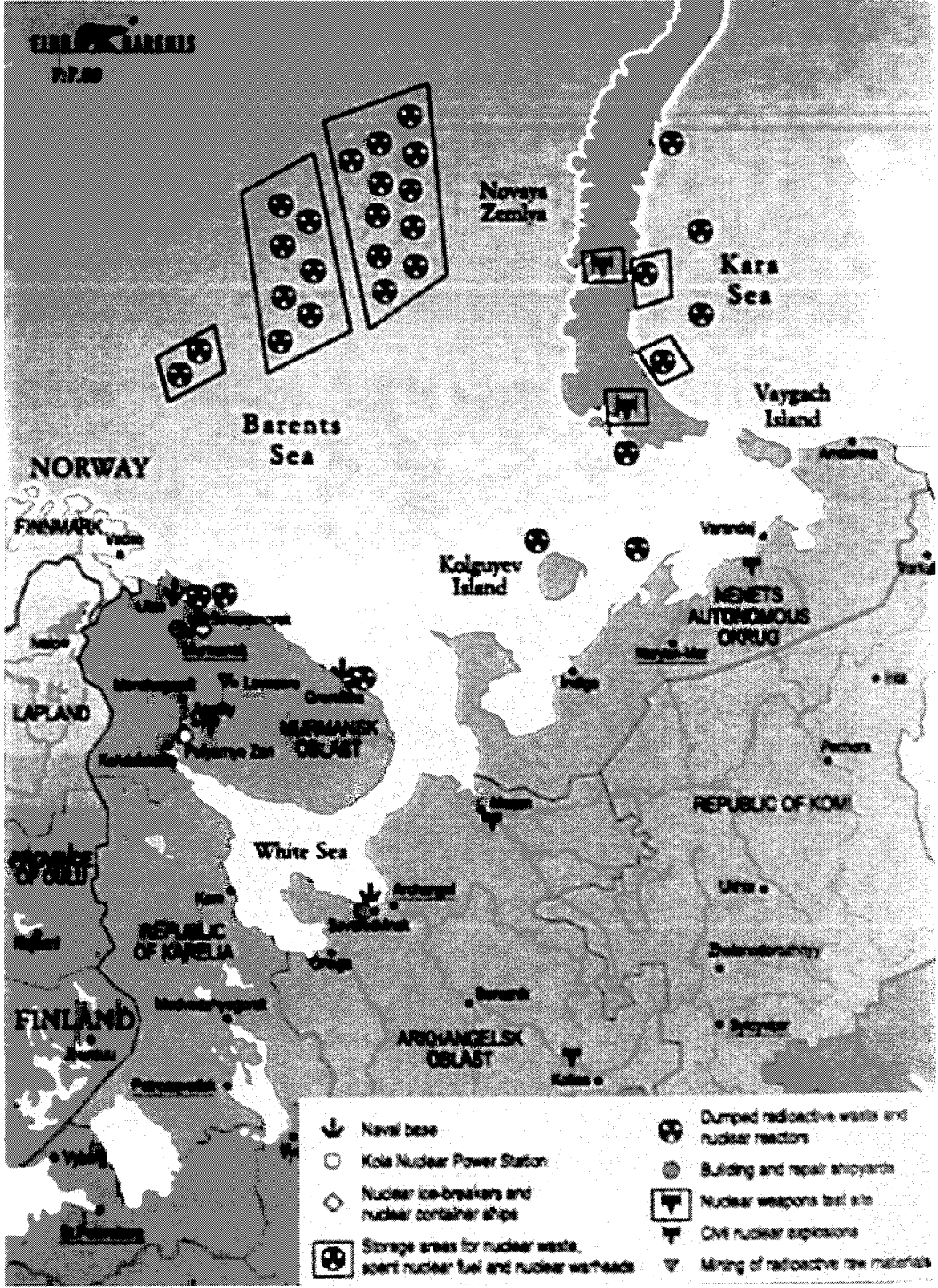
"Venäjä ja Liettua on kansainvälisellä yhteistyöllä velvoitettava vaaralliseksi luokiteltujen⁹¹ ydinvoimaloiden turvallisuuden parantamiseen, sulkemisen aikaistamiseen sekä vaihtoehtojen että korvaavien energiamuotojen käytön selvittämiseen." Tässä jälleen esimerkki siitä, että kyseessä ei ole dialogi, jossa osapuolet keskustelevat tasavertaisina, vaan pikemminkin Fierken kuvaama neuvottelu⁹², jossa vahvempi sanelee ehdot. *Velvoittaminen* on sanana hyvin latautunut ja luetellut kohdat ylhäältä alaspäin tehtyä sanelua.

Pohjoisen ulottuvuuden kattamalla alueella on entisen Neuvostoliiton alueilla kolme ydinvoimalaa: Polarnyj Zor Kuolan niemimaalla, Sosnovyj Bor Leningradin alueella ja Ingalina Liettuassa. Näiden voimaloiden kymmenestä reaktorista kuusi on Tsernobylin kaltaisia RBMK -reaktoreita.

⁹⁰ Heikkinen 1999, 19

⁹² Fierke 1999, 27.

Lisäksi Murmanskissa on rapistuvia ydinsukellusveneitä ja Karanmeressä makaa puolestaan 17 neuvostoaikana upotettua ydinreaktoria, joista 7 sisältää käytettyä ydinjätettä.

Läntisen maailman tärkeimpiin geopoliittisiin uhkakuviin ovat nousseet kysymykset ydinenergian ympäriltä. Ydinteknologia on sikäli omanlaisensa teknologian ala, että kaikkea siihen liittyvää ympäröi valtava pelko, jota yksilön on vaikea käsitellä. Säteilyn on vaikea reagoida, koska sitä ei voi nähdä, eikä tuntea.⁹³ Aiheeseen liittyy epä tietoisuutta ja mystisyyttä. Se herättää voimakkaita vastakkainasetteluja ja sisältää tarinoissa kuolemaa ja hirviöitä. Tämän vuoksi sitä on myös helppo valjastaa poliittiseen puheeseen ajamaan erilaisia tarkoituksia. Uhkakuva on muuntunut toisen maailman sodan jälkeen. Aluksi pelko kohdistui konkreettisesti ydinpommiin, jollaisella Yhdysvallat pommitti Japania sodan päätteeksi. Sen jälkeen kylmän sodan aikana ihmiset pelkäsivät ydinsotaa, jonka useat ydinasevallat olisivat voineet saada aikaiseksi. Kylmän sodan jälkeen samaa opittua uhkaa on liitetty yhä enemmän ydinjätteisiin. Aiheen poleemisuuksi pitää yllä se, että aina löytyy asiantuntijoita kumoamaan toistensa antamia tietoja. Alueen uusimpia nimettyjä ydinmysteereitä on elokuussa 2000 uponnut ydinkäyttöinen sukellusvene Kursk. Aikomukset aluksen nostamisesta pinnalle ovat herättäneet kansainvälistä keskustelua hankkeen mahdollisista vaaroista nimenomaan säteilyn arvaamattomuuden vuoksi.

Helsingin Sanomat julkaisi 21. Päivänä kesäkuuta 2001 laajan artikkelin itärajan takaisista ydinteknologiaan liittyvistä ongelmista otsikoilla "Ydinjätteen aikapommi tikittää Kuolassa" ja "Kuolan niemimaa on maailman suurin sotilaallisen ydinjätteen kaatopaikka". Artikkelin tietokulman mukaan alueella on yhteensä 248 Pohjoisen laivaston aluksista poistettua ydinreaktoria, joista 118 odottaa käsittelyä maissa ja 139 käytöstä poistetuissa sukellusveneissä. Reaktoreissa on yhteensä noin 99 tonnia käytettyä ydinpolttoainetta. Andrejevan sotilasalueella on 21 640 sukellusveneiden reaktoreiden käytettyä ydinpolttoainetta. Se vastaa lähes sadan reaktorin polttoainetta. Lisäksi siellä on yhteensä 35 tonnia nestemäistä ydinpolttoainetta. Kuolassa on seitsemän ydinkäyttöistä jäänmurtajaa, 150 ydinkäyttöistä majakkaa ja lisäksi alueella toimii ydinvoimala, jonka alueella on 150 tonnia käytettyä polttoainetta. Tietopaketti muistuttaa, että 18 prosenttia maailman sotilasalusten ydinreaktoreista on sijoitettu Kuolan niemimaalle. Helsingin Sanomien paketti konkretisoituu, kun muistutetaan, että Andrejevan lahti, jonne suurin osa Venäjän Pohjoisen laivaston ydinjätteistä on sijoitettu, sijaitsee 55 kilometrin päässä Norjasta ja 800 kilometrin päässä Oulusta.

4) Kauppa ja taloudellinen yhteistyö on jaettu omaksi tavoitesektoriksi.

⁹³ Tikkanen 1998, 179-180, 197.

"Alueellisten yhteistyörakenteiden kautta tuetaan myös Venäjän kytkemistä kansainväliseen taloudelliseen yhteistyöhön"

"Erityisesti rajanylitysten ja tavarankuljetusten esteitä tulisi yhä poistaa, jotta taloudellinen vuorovaikutus laajenisi. Kun talouden perusrakenteet ja liiketoimintaympäristö lähialueillamme kehittyvät, se tukee myös asemaamme pohjoisena liiketoimintakeskuksena."

Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteiden luettelo edustaa paitsi Euroopan unionin edunvalvontaa, myös Suomen etua. Lähialueiden, tässä tapauksessa ainakin rajan takaisen Venäjän, kehittyminen laajentaisi tunnettua tilaa itään päin, jolloin reuna tai periferia siirtyisi meistä kauemmaksi ja samalla mahdollisuutemme keskustaksi paranisivat.

Rajanylitysten ja tavarankuljetusten esteet, vaikka sitä ei tässä erikseen sanota, ovat suomalaisessa keskustelussa aina Venäjän puolella. Suunta on Venäjälle. Kun taas puhutaan ihmisistä, rajojen ylityksiä käsitellään aina yhdensuuntaisina⁹⁴. Venäjältä tulevat edustavat uhkaa, jota suomalaisten muutossa työn perässä esimerkiksi Ruotsiin ei nähdä.

5) Sisä- ja oikeusasioihin liittyy muun muassa länsimaiseen oikeusvaltiokäsitteeseen sisältyvää arvojen välitystä rajan yli itään. "Eri yhteistyöfoorumeilla korostetaan sisä- ja oikeusasioiden sekä oikeusvaltioperiaatteiden tärkeyttä." ... "EU:n ja Venäjän kumppanuus- ja yhteistyösopimus antaa mahdollisuuden laajentaa tätä yhteistyötä."

Yhteistyöfoorumi, korostaminen, oikeusvaltioperiaatteet ja laajentaa. Pohjoisen ulottuvuuden hanketta on toistavasti syytetty konkretian puuttumisesta. Edellä kirjoitettu on yksi tärkeimmistä tavoitteista. Sisä- ja oikeusasiat ovat niin laaja kokonaisuus, että sisällöntuottamiselle jälkeenkäin on jätetty reilusti tilaa.

"Kumppanuus- ja yhteistyösopimus" kuulostaa tutulta. Eikö se vielä äsken ollut ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus? Vaikka järjestelmät romahtavat, kieli ei muutu. Lisäksi vanhaan sidottu luo tuttuuden tunnetta ja se on helpompi hyväksyä. Retorisessa kielentutkimuksessa vanhaan sidottua argumentointia kutsutaan assosiativiseksi etenemistavaksi. Ongelmana tämäläpäläisessä assosiaatioiden luomisessa on kuitenkin sanojen herättämien mielikuvien hallitsemattomuus.

6) Pohjoisen ulottuvuuden konkretisoitumista epäilevien puheissa, hankkeen on arveltu jäävän huonoimmassa vaihtoehdossa vain opiskelijavaihtoa järjestäväksi organisaatioksi. Tutkimus- ja

⁹⁴ Keränen 1998, 11.

koulutusyhteistyötä tuetaan yhtenä seitsemästä sektorista. "Kestävän kehityksen toteuttamiseksi tullaan tarvitsemaan tänä päivänä vielä tuntematonta teknologiaa, joten tutkimustyötä edesautetaan kehittämällä yhteisrahoitusta ja parantamalla kansallisten ja kansainvälisten tutkimusohjelmien koordinoitua."

Julkiseen puheeseen tarttuu aika ajoin sanoja ja sanontoja, joiden tarkkaa merkitystä on vaikea määrittellä, huolimatta siitä, että niitä käytetään tietynä aikana jokapäiväisessä puheessa. Pohjoinen ulottuvuus on tällainen sanapari ja yllä mainittu *kestävä kehitys* toinen.

Tässä sitaatissa mainitaan sekä rahoitus, että koordinointi, jotka kummatkin ovat olleet esillä hanketta esiteltäessä. Asetetut tavoitteet on määrä saavuttaa, mikäli olemassa oleva rahoitus ja eri instituutioiden vastaamat tehtävät koordinoidaan uudestaan.

7) Kohtaan "muut sektorit" on kasattu sekalainen kokoelma muista hankkeista jääneitä hyviä tavoitteita. "Toimiva demokratia, oikeusvaltion vakiinnuttaminen sekä järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan kehittäminen ovat tavoitteita, joiden eteen tehdään työtä yhä laajemmin eri foorumeilla, myös pohjoisen ulottuvuuden puitteissa."

"Kulttuuri-, opiskelija- ja nuorisovaihtoa on pyrittävä kehittämään koko alueen kattavaksi. Yhdessä liikuntatoiminnan kanssa ne vahvistavat yhteistä arvopohjaa, kansansivistystä, avoimuutta julkisessa elämässä sekä tasa-arvoa ja ympäristötietoisuutta."

"Yhteinen arvopohja" eli tässä tapauksessa länsimaisten arvojen omaksuminen on kirjattu hankkeen tavoitteisiin. "Toimiva demokratia, oikeusvaltion vakiinnuttaminen sekä järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan kehittäminen", siis Venäjällä, ovat myös länsimaisia arvoja. Miksi ei, sillä tähän on Euroopan unionin tavoiteluettelo, eikä referaatti kahdenkeskisestä dialogista. Ehkä toisenkin osapuolen, olkoonkin että Pohjoisessa ulottuvuudessa pitäisi kartan mukaan olla monta osapuolta, tavoitteita on sisällytetty hankkeisiin. Toisistaan hyötyminen tapahtuu ehkä luonnostaan. Silti luettelo on räikeän yksipuolinen, sillä tiivistettynä kolmeen: tavoite on siis turvata Venäjän luonnonvarojen avulla EU:n kasvava energiatarve, lisätä turvallisuutta ja vakautta, joiden suurimpana uhkana ovat rapistuvat ydinvoimalat ja kasvava rikollisuus, pakolaiskysymykset sekä elintasokuilun kaventaminen Venäjän ja EU:n välillä eli Venäjän hyödyntäminen.

3.4 Kehyksenä vanhoille hankkeille

Yksi hallitsevimista eurooppalaisen järjestelmän kehitystä kuvaavista ilmiöistä kylmän sodan jälkeen on ollut alueellistuminen tai alueistuminen. Alueellistuminen tarkoittaa useamman kuin yhden elementin liittymistä toisiinsa. Alueiden nousuun on vaikuttanut kahtiajaon loppuminen ja perivihollisen häviäminen, jolloin valtiollinen yhtenäisyys ei ole enää niin tärkeää.⁹⁵ Kylmän sodan jälkeinen aika on tyypillinen murrosaika, jota alueellistuminen hyvin ilmentää. Siihen liittyvät sekä jatkuvuuden että muutoksen elementit. Tämä näkyy mm. verkostomaisten yhteistyöalueiden syntyä sekä perinteisellä dynamiikalla syntyvinä alueina.⁹⁶ Esimerkkinä ensimmäisestä on Pohjoinen ulottuvuus ja jälkimmäisestä ovat entisen Jugoslavian raunioista nousevat pienet (kansallis-)valtiot.

Suomi teki syksyllä 1997 aloitteen Euroopan unionin Pohjoisen ulottuvuuden kehittämistä. Aloite oli uusi, mutta se syntyi maapallon pohjoisilla osilla jo aiemmin mietittyjen erilaisten hankkeiden päälle. Arktisten alueiden kehitykselle merkittävänä tapahtumana pidetään Mihail Gorbatsovin puhetta Murmanskissa 1. Lokakuuta 1987. Se mahdollisti kansainvälisen yhteistyön pohjoisilla alueilla. Alueelle on syntynyt vuoden 1987 jälkeen useita erilaisia hankkeita, Pohjoinen ulottuvuus on niistä ensimmäinen, joka vetää Euroopan unionin mukaan pohjoisten alueiden kehitysvastuuseen.

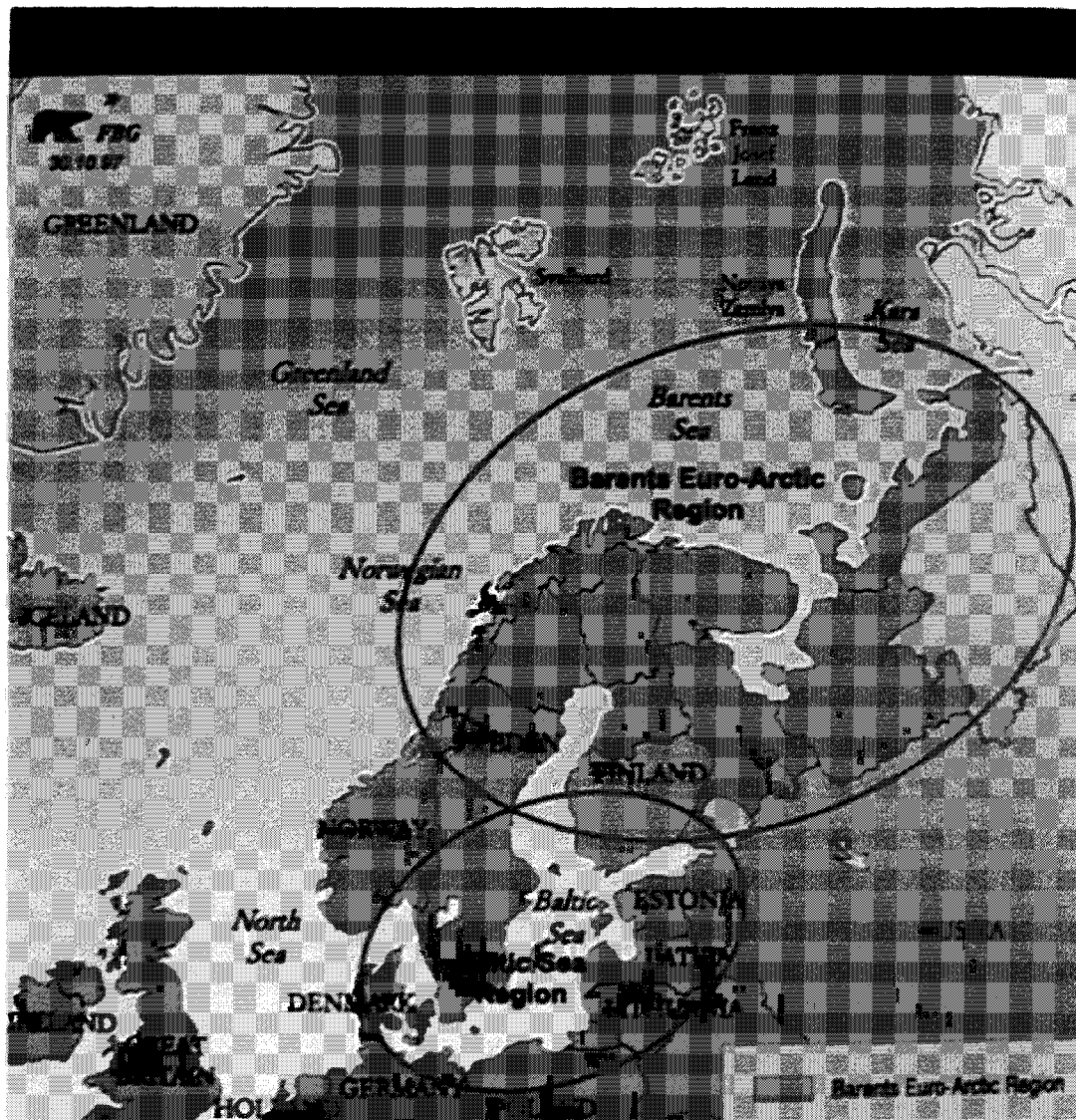
Pohjoista ulottuvuutta hahmoteltaessa, on alusta asti puhuttu siitä, ettei uusia instituutioita tarvita, vaan vanhat rakenteet riittävät vaikuttamiskanavina. Yhtenä tärkeimmistä pidetään Itämeren neuvostoa, jossa tosin Euroopan unionilla ei ole suoranaista äänivaltaa. Barentsin meren ja Itämeren alueet, samoin kuin Pohjoinen ulottuvuus ovat kaikki esimerkkejä alueista, jotka ovat olleet olemassa aluksi vain paperilla ja keskusteluissa. Ajan kanssa ne voivat muuntua alueiksi, joilla on merkitystä ihmisten elämään⁹⁷.

Pohjoisen ulottuvuuden taustalla olevia valmiita instituutioita ovat Barentsin ja Itämeren alueiden neuvostot, pohjoismainen lähialueyhteistyö sekä Arktinen neuvosto. Myös eri maiden oma lähialueyhteistyö ja kahdenväliset suhteet täydentävät pohjoisen ulottuvuuden piiriä.

⁹⁵ Kähkönen 1996, 71.

⁹⁶ Jukarainen 1996, 119.

⁹⁷ Paasi 2000, 88.

Seuraavaan karttaan on hahmoteltu **Itämeren valtioiden neuvosto** (CBSS⁹⁸, Kööpenhamina 1992), jonka jäseniä ovat pohjoismaat, Baltian maat, Saksa, Puola, Venäjä ja EU. Itämeren neuvosto perustettiin vuonna 1992 tukemaan Baltian maiden kehitystä Kartassa on myös **Barentsin euroarktisen neuvosto** (BEAC⁹⁹, Kirkkoniemen julistus 1993), jonka jäseniä ovat pohjoismaat, Venäjä ja Euroopan komissio. Pysyviä tarkkailijoita ovat Britannia, Ranska, Saksa, Puola, Japani, USA, Kanada, Alankomaat ja Italia.

Edellisiä laajempi pohjoisten alueiden kokonaisuus on **Arktinen neuvosto**, joka on perustettu Ottawassa 1996. Sen jäseniä ovat pohjoismaat, Venäjä, Kanada ja USA sekä inuiitteja edustava Inuit Circumpolar Conference, saamelaisneuvosto ja AIPON eli Venäjän pohjoisosien pienten alkuperäiskansojen järjestö. Arktisen neuvoston toimipiiriin kuuluu mm. vuonna 1991 Suomen aloitteesta käynnistetty arktisen ympäristönsuojelun strategia eli niin sanottu Rovaniemi -prosessi.

Varsinkin Itämeren neuvoston ja Barentsin neuvoston perustamista on pidetty esimerkkeinä uusista selviytymisstrategioista. Itämeren alueen yhteydessä on nostettu esiin 60 miljoonan ihmisen talous- ja markkina-alue, jolla on haluttu korostaa pohjoisen painoarvoa suhteessa Keski- ja Etelä-Eurooppaan. Molempien alueiden kautta pohjoiseen on liitetty Saksan ja Puolan pohjoisosat, Kaliningradin alue, Baltian maat, Pietarin talousalue, Karjalan tasavalta ja Arkangelin sekä Murmanskin alueet.

Euroopan neuvosto pitää jo olemassa olevia rakenteita, joita mm. Itämeren- ja Barentsin neuvostot ovat luoneet, riittävinä. Pohjoisen ulottuvuuden osaksi jäisi seuraavan lausunnon mukaan olla tukena kaikille muille hankkeille.

...The Council considered that this concept was particularly important in sectors in which expected value added is greatest, such as infrastructure, including transport, energy ... The Council considered that the implementation and further development of the northern dimension should be done in close co-operation with the partners through the existing agreements and within the regional bodies such as

⁹⁸ Council of the Baltic Sea States.

⁹⁹ Barents Euro Arctic Council.

the Council for the Baltic Sea States and the Barents Euro-Arctic Council...¹⁰⁰.

Olemassa olevien organisaatioiden ja rahoitusjärjestelmien painotuksessa on viesti siitä, ettei Euroopan unionin komissio halua luoda mitään uutta¹⁰¹, riittää, että hanke tarjoaa *lisäarvoa* vanhoille. Mitä se sitten konkreettisesti lieneekään? Uusia aluehankkeita ei pidetä komissiossa tarpeellisena, vaan Pohjoinen ulottuvuus on riittävä ollessaan ainoastaan kehyksenä entiselle.

Pohjoisen ulottuvuuden myötä EU:n pitäisi ensimmäisen kerran ottaa koko pohjoinen alue ja sen prosessit tarkasteluun kokonaisuutena. Käytännössä siinä on avainasemassa EU:n suhde Venäjään. Samalla pohjoisen ulottuvuuden aloitteessa on mukana Itämeren ja Barentsin alue, joiden dynamiikka ja olot ovat perin toisenlaisia kuin arktisen alueen ja Barentsin yhteistyössä. Pohjoisen ulottuvuuden konkreettinen sisältö painottuu Venäjään ja itämerellinen osuus korostuu ja yhteys muihin EU:n ulkopuolisiin pohjoisiin alueisiin - Norjaan, Islantiin, Pohjois-Amerikkaan - on selvästi sivuosassa.

Kylmän sodan aikana valtioiden välistä yhteistyötä edusti pohjoisessa Pohjoismaiden neuvosto. Pohjoisen ulottuvuuden juuria on haettu myös tästä ajanjaksosta. Pohjoisella ja Nordenilla¹⁰² (tässä pohjoismaisuudella) on katsottu olevan kuitenkin niin suuria eroja, ettei niitä voi suoraan liittää toisiinsa.

Tanska, Norja ja Ruotsi perustivat Pohjoismaiden neuvoston 1952. Suomi ja Islanti liittyivät mukaan muutamaa vuotta myöhemmin. Merkittäviä saavutuksia Pohjoismaiden yhteistyössä olivat yhteneväisen sosiaaliturvan aikaansaaminen samoin kuin passittoman matkustamisen salliminen kaikille pohjoismaalaisille ja yhteiset työmarkkinat. Vuonna 1972 perustettiin Pohjoismaiden ministerineuvosto. Merkittävää Nordenissa on ollut voimakas ylikansallinen me-henki pohjoismaalaisten kesken. Samantapaista henkeä esiintyy tavallisemmin kansallisvaltiossa.¹⁰³

Saumattomasta yhtenäisyydestä ei voi kuitenkaan puhua. Pohjoismaalaista ylikansallista identiteettiä voi pitää välimuotona, koska kansalaiset eivät ole selvästi kuitenkaan meitä eivätkä

¹⁰⁰ Päätös Euroopan Neuvoston Wienin kokouksesta 5/99.

¹⁰¹ Ojanen 1999, 19.

¹⁰² Nordeniin, tai Pohjoismaihin kuuluu viisi valtiota: Tanska, Norja, Ruotsi, Suomi ja Islanti sekä kolme autonomista aluetta: Grönlanti, Färsaaret ja Ahvenanmaa.

¹⁰³ Joenniemi 2000b, 117.

myöskään toisia, vaan jotakin siltä väliltä¹⁰⁴. Vaikka pohjoismaalaisten onkin helppoa tuntea olonsa kotoisaksi muissa Pohjoismaissa, rajat eivät silti ole täysin kadonneet.

Norden/pohjoismaisuus on jäänyt pohjoisuuden taustalle Pohjoista ulottuvuutta nimettäessä pitkälti edellisen historiallisen painolastin vuoksi. Pohjoismaista mallia on pidetty mm. valistuksen ajan modernina versiona samoin kuin bolsevismia ja fasismia, mutta se on onnistunut viimeksi mainittuja paremmin hallitsemaan vapauden ja tasa-arvoisuuden aiheuttamaa jännitettä. Sørensen ja Stråth määrittelevät pohjoismaiden tuntomerkkejä seuraavassa:

Some historical key elements in the idea of a Nordic model or *Sonderweg* can be discerned: the peasants, education (bildning, dannelse), the nation (folk) as a community of destiny, a social liberalism conducive to forming coalitions with the social democrats, profitable capitalism, and the political production of welfare, i.e. the image of the state as a potential instrument for reform rather than repression, and pietism and Lutheranism as religious norms in state churches and revivalist movements.¹⁰⁵

Pohjoismainen malli edustaa siis näin ajatellen onnistunutta kehitystä, jossa talouskasvu on korkealla tasolla samoin kuin hyvinvointi ja järjestelmät toimivat rationaalisesti. Pohjoismaisuutta on tarjottu onnistuneena vaihtoehtona kovan luokan kapitalismille ja idän sosialismille. Tällainen asetelma on auttanut tekemään eroa mielikuviin periferiasta, pimeästä ja pitkästä talvesta ja korostamaan kesäöiden valoa, aurinkoa ja lämpöistä päivänpaistetta. Rakennetuissa mielikuvissa pohjoismaisuus on edustanut valoa, vaikka pohjoiseen onkin usein liitetty pimeys.¹⁰⁶ Pohjoinen on merkinnyt viimeistä erämaata, joka on kirjattu valkoisina ja tyhjinä alueina mieleemme karttoihin. Pohjoinen on nähty villinä, autenttisena, pilaantumattomana ja todellisena kutsuna seikkailijoille. Matkailijat eivät hakeudu Euroopan eteläisimpään, läntisimpään tai itäisimpään kolkkaan, mutta pohjoisessa Nordkapin ympärille on rakennettu kokonainen turismiteollisuus.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Neumann 2000, 4.

¹⁰⁵ Sørensen & Stråth 1997, 5-7.

¹⁰⁶ Joenniemi 2000b, 118-119.

¹⁰⁷ Medvedev 2001.

Pohjoismaiden sisäinen yhtenäisyys ja rajojen ainakin teoreettinen löyhyys on merkinnyt kuitenkin eron tekemistä suhteessa muihin maihin. Pohjoismaat ovat kuuluneet sisälle ja muut ulkopuolelle. Ulkoraja on vahvistunut sitä mukaan kun sisäinen identiteetti on muuttunut yhä yhteisemmäksi. Tästä onkin tullut pohjoismaisuuden taakka. Tanskan, Ruotsin ja Suomen kuuluessa Euroopan unioniin maat eivät edusta enää vaihtoehtoa, jota peilattiin Keski-Eurooppaan. Sivuu vetäytymisen sijalle on tullut osallistuminen ja eurooppalaisuutta ja pohjoismaalaisuutta ei voi enää erottaa toisistaan. Pertti Joenniemi esittääkin kysymyksen, voisiko pohjoismaalaisuus muuttua Euroopasta erillään ja ylempänä tai parempana olevasta vain Euroopalle alisteiseksi alueelliseksi representaatioksi¹⁰⁸. Esimerkkejä muutoksesta on nähtävissä pohjoisen uudempien hankkeiden kohdalla. Baltian maat ja Venäjä ovat mukana esimerkiksi Itämeren yhteistyössä tasavertaisina jäseninä, mikä ilmentää tiukkojen ulkorajojen höltymistä.

Pohjoista ulottuvuutta ei kuitenkaan nimetty pohjoismaiseksi. Pelkkä pohjoinen on sanana tuoreempi ja viattomampi, ja sopii paremmin Euroopan unionin joustavaan aluepolitiikkaan, jossa sisällä ja ulkona ovat käsitteinä hämärtyneet. Pohjoista ei voi rajata tarkasti. Siihen ei kuulu jo valmiiksi arvoja, joiden mukaan se olisi muita parempi, joten sen ei oleteta herättävän vihamielisyyttä tai ärsytystä toimiessaan muiden kanssa. Pohjoisella on ollut perinteisesti negatiivisia konnotaatioita ja sen on jäänyt mieluummin ulkopuolelle kuin sisäpuolelle. Mielikuva on alkanut muuttua esimerkiksi Barentsin alueen hankkeen myötä. Pohjoismaalaisuuden osaksi jää tässä liittyä Pohjoiseen ulottuvuuteen Itämeren ja Barentsin yhteisön rinnalla, vaikka liittyminen muihin, ulkopuolelta sisälle, on vastoin sen alkuperäistä ideaa. Pohjoinen ulottuvuus sopeutuu löysine rajanvetoineen Euroopan unionin joustavaan ja rajoja muuttavaan politiikkaan, eikä se havittele tilaa itselleen vaan osallistuu osaltaan eurooppalaisen asetelman laajennukseen.¹⁰⁹

Joenniemi pitää pohjoismaisuutta vanhanaikaisena ja jäykkänä verrattuna ideaan pohjoisuudesta, joka ei ole niin poliittinen ja joka sallii yhtä aikaa olemisen sekä Eurooppana että pohjoisena. Huolimatta lujan poliittisen otteen puuttumisesta, hanketta voi pitää kutsuvana mahdollisuutena uusine ideoineen ja kysymyksineen siitä keitä me olemme täällä Euroopan reunalla ja kuinka me sijoitumme uudelleen rakentuvaan Eurooppaan. Kysymys on pohjoisesta ja sen vaatimasta erikoispolitiikasta eikä niinkään lännestä joka tekisi uutta tilaa itselleen siirtyessään kohti itää. Vaihtoehdoista on valittu pohjoinen - ei pohjoismainen. Sitä paitsi pohjoisuus sallii muutoksia sekä Suomen asemaan EU:ssa että myös suhteisiin itärajalla, tätä mahdollisuutta ulkorajoihin

¹⁰⁸ Joenniemi 2000b, 119.

sitoutuneella pohjoismaisuus ei olisi todennäköisesti tarjonnut. Suomi voi olla aktiivinen Euroopan tekijä, eikä vain passiivinen reunavaltio, joka olisi toiminut vain portinvartijana idän ja lännen välillä. Lisäksi suhteita Venäjään on helpompi hoitaa uuden ja neutraalimman hankkeen avulla kuin vaihtoehtona sosialismille ja kapitalismille syntyneellä hankkeella.¹¹⁰ Ajatus jakautumisesta kahteen toisistaan hyvin eroavaan leiriin on muuttumassa. Kylmän sodan jälkeen rakennetuissa erilaisissa pohjoisen hankkeissa jakoa meihin ja muihin ei ole pidetty enää niin tärkeänä.

Pohjoiseen ulottuvuuteen hahmotellut tavoitteet nielevät ilman muuta kaiken sen rahan, mitä niille on antaa. Yksi perusteeksi hanketta muotoiltaessa on kuitenkin koko ajan ollut se, ettei pohjoinen ulottuvuus vaadi uutta organisaatiota tai myöskään uutta rahoitusta. Esitettyjen lausuntojen mukaan olemassa olevat rahoitusjärjestelyt ovat riittäviä, jos rahoitus ja apu kohdennetaan oikein.

Lupausta nykyrahoituksen riittäväydestä pidettiin yleisesti edellytyksenä hankkeen hyväksymiselle osaksi EU:n ulkopoliittikkaa. Jos hanke olisi tarjonnut vain uusia rahareikiä ja byrokratiaa, se olisi todennäköisesti jäänyt hyväksymättä. Silti missään raportissa ei ole yksityiskohtaisesti tarkasteltu niitä euromääriä, joiden katsotaan riittävän Pohjoisen ulottuvuuden eri tavoitteiden toteuttamiselle. Myöskään sitä, kuinka nykyorganisaatiot ja rahoitusmekanismit tullaan järjestelemään uudestaan, ei ole määritelty. Konkreettisesti esimerkiksi se, mikä EU -elin määrittelee pohjoisen ulottuvuuden oikean kohdentamisen, ei ole erikseen päätetty. Lisäksi samaan aikaan EU:ssa kehiteltiin uutta Venäjä-strategian -nimellä kulkevaa juridista toimintasuunnitelmaa, joka perustuu Amsterdamin sopimukseen ja joka kattaa "kaikki osa-alueet". Peter Stenlund mukaan¹¹¹:

...uusi Venäjä-strategia on juridinen ja tarkoin laadittu toimintasuunnitelma, joka perustuu Amsterdamin sopimukseen ja joka kattaa kaikki osa-alueet. Strategia on syntynyt EU:n puitteissa ja pohjoinen ulottuvuus eroaa siitä siinä mielessä, että se perustuu yhteistyöpolitiikkaan. On tietenkin selvää, että jos EU:n ja Venäjän välille kehittyy tämän strategian pohjalta yhteistyötä myönteisessä hengessä niin sekin edistää pohjoista ulottuvuutta. Tällä tavoin luodaan paremmat olosuhteet konkreettisten hankkeiden toteuttamiselle myös pohjoisen ulottuvuuden puitteissa.

¹⁰⁹ Joenniemi 2000b, 122-123.

¹¹⁰ Joenniemi 2000b, 127.

Määritelmä kaikessa epätarkkuudessaan ja sisällöttömyydessään on oivallinen esimerkki niistä virallisista lausunnoista, joita Pohjoisen ulottuvuuden tiimoilta annettiin hankkeen alkuvuosina. Tulevaisuus jättää nähtäväksi muuntuuko Pohjoinen ulottuvuus hiljalleen osaksi tätä Venäjä-strategiaa.

Olemassa olevia mahdollisia rahoitusjärjestelyjä ovat esimerkiksi Euroopan Unionin Tacis - ja Phare- ohjelmat. Tacis -ohjelma tarjoaa teknistä apua IVY -maille.¹¹² Ohjelman tavoitteena on valmistella kohdemaiden yhteiskunnallista, poliittista ja taloudellista integraatiota Eurooppaan ja maailmantalouteen sekä rohkaista ulkomaisia sijoittajia investoimaan näihin maihin. Avun suuruus oli vuosina 1991-1997 noin 400-500 miljoonaa euroa vuodessa. Venäjän osuus tästä summasta oli noin kolmannes. Jokaista venäläistä kohti jaettua apu oli vuositasolla kuitenkin vain noin 6 markkaa. Phare -ohjelma on sen sijaan tuonut jokaiselle Baltian maan kansalaiselle ja puolalaiselle samana aikana noin 30 markkaa vuosittain. Phare -ohjelman katsotaan tukevan avunsaajamaiden...

...liittymistä edeltävää strategiaa maiden auttamisessa yhtäältä uudistamaan talouksiensa rakenteet ja mukauttamaan lainsäädäntönsä yhteisön säännöstöön... mikä auttaa maita liittymään unioniin tulevaisuudessa. [Euroopan komissio (1996) Yleiskertomus Euroopan unionin toiminnasta 1995:329]

Phare -ohjelmaa on käytetty myös sanktiona. Kroatia liitettiin Makedonian kanssa Phare -avun piiriin 1995, mutta apu keskeytettiin Kroatian sotatoimien vuoksi samana vuonna, jolloin Phare -ohjelmasta tuli EU:n talouspakotteiden väline. Myös Euroopan unionin ja Venäjän suhteissa rahoitusohjelmilla on tässä mielessä poliittinen luonne, sillä taloudellisia painostuskeinoja ja talouspakotteita on pohdittu käytettäväksi esimerkiksi Venäjän ja Tsetsenian sodan yhteydessä. Euroopan unionin vaikutusmahdollisuudet Venäjän sisäisiin tai lähiulkomaiden tapahtumiin ovat vähäiset. Tsetsenian sodan kulkuun eivät EU:n julistukset tai delegaativierailut vaikuttaneet. Sota

¹¹¹ Peter Stenlund puhui Pohjoinen ulottuvuus - venäläinen näkökulma konferenssissa Helsingissä 2.3.1999. Tilaisuuden järjestivät Aleksanteri-instituutti, Suomi-Venäjä -seura ja Venäjän tiede- ja kulttuurikeskus.

¹¹² Tacis -ohjelma on lyhennelmä sanoista Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States. Vuonna 1991 käynnistyneen ohjelman kohdemaita ovat entinen Neuvostoliitto sekä Mongolia. EU-maiden teknisen avun ohjelma IVY-maille, Georialle ja Mongolialle. Ohjelma ei rahoita infrastruktuurihankkeita. Sen sijaan Baltian maat kuuluvat ns. Phare -ohjelman piiriin, joka on EU:n Keski- ja Itä-Euroopan tukiohjelma. (Poland and Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy). Oli aluksi vain Puolaan ja Unkariin suuntautuva avustushjelma, jolla pyrittiin kehittämään Itä-Euroopan uusien uusien demokratioiden taloudellista tilannetta. Nykyisin pääasiassa teknisen avun ohjelma. Ohjelmaan liittyy läheisesti Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin toiminta.

koettiin sekä Euroopan unionissa että Yhdysvalloissa Venäjän federaation sisäiseksi asiaksi. Europarlamentin kriittistä julistusta 1995 Tsetsenian tilanteesta onkin pidetty Venäjällä Europarlamentin keinona hajauttaa Venäjän alueen yhtenäisyyttä, taustallaan Naton laajentumispyrkimykset.¹¹³ Loppujen lopuksi EU ei jäädyttänyt esimerkiksi Tacis -ohjelmaa Venäjälle Tsetsenian sodan vuoksi.

Nykyisten varojen riittävydestä on kuitenkin esitetty jo vuonna 1999 epäileviä lausuntoja, vaikka rahoitus kohdennettaisiinkin oikein. Esimerkiksi Kari Liuhto Turun kauppakorkeakoulun yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskuksesta kirjoitti, että lisärahoitusta tarvitaan esimerkiksi EU:n ulkopuolisilta rahoituslaitoksilta ja yrityksiltä, joilla on taloudellisia intressejä esimerkiksi Venäjän Energiavarojen ja raaka-aineiden hyödyntämiseen¹¹⁴. Muun muassa entisen Neuvostoliiton alueella olevien ydinreaktoreiden aiheuttamien ongelmien ratkaisuun saa varata seuraavat 50 vuotta ja hahmottaman määrän rahaa, ja esimerkiksi Tacis-ohjelman varojen pitäisi riittää helpottamaan nykyisin elävien arkea myös aivan erilaisissa kuin ydinturvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä.

4. Retorinen lukutapa

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Helsingin Sanomien kirjoittamia artikkeleja Pohjoisesta ulottuvuudesta sen oletuksen kautta, että tapahtumat ja toimijat luodaan meille niistä kertovassa kielessä. Ilman sanoja ja kieltä meillä ei ole Kenneth Burken mukaan todellisuutta tai sen objekteja, sillä juuri kielen termit luovat maailmaa, jossa asiat voidaan nähdä merkkeinä sanoista¹¹⁵.

Ne syntyvät kieltä käyttävien ihmisten muotoilemissa kertomuksissa ja tulkinnoissa ja (tai!) yksittäisistä kertojista irrallisina elävissä diskursseissa. Ihmisen kieli ikiaikaisine perinteineen ja muuttuvine sääntöineen määrittelee tapahtumat tapahtumiksi, toimijat toimijoiksi ja ongelmat ongelmiksi, antaa niille merkitystä ja hahmottelee niiden tulevaisuuden.¹¹⁶

¹¹³ Paul 1997, 107-114.

¹¹⁴ Liuhto 1999, 25.

¹¹⁵ Burke 1966 360-364.

¹¹⁶ Kuusisto 1998, 14.

Chaïm Perelmanin retoriikan avulla tekstiä voi tulkita hyvinkin yksityiskohtaisesti. Tekstin tulkinta on oleellista sen vuoksi, että puheen avulla rakennetaan paitsi kansallista identiteettiä¹¹⁷, myös tunnettua tilaa maailmaa ja uusia geopoliittisia järjestelmiä. Retoriikan tehtävänä on tässäkin taivuttaa ja suostutella yleisö hyväksymään tietyt teesit tietyssä tilanteessa. Sitä ei tehdä missään neutraalissa tilanteessa, vaan se on jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa toiseen elävää perustelujen keksimistä ja vasta-argumenttien muotoilua¹¹⁸.

Siinä, missä retoriikka on perinteisessä kielenkäytössä totuttu yhdistämään puheen tai kirjoituksen *ulkoiseen muotoon*¹¹⁹, jota pidetään *sisällön* vastakohtana, Perelman näkee asian toisin. Hän ei erota muotoa ja sisältöä, vaan pitää niitä toisiinsa lomittuvina päättelyn ja vakuuttelun keinoina. Näin esimerkiksi kielikuvat ja asioiden esittämisjärjestys tai korostukset paljastuvat argumenttien sisällöllisiksi osatekijöiksi.¹²⁰ Sinänsä viehättävä ajatus on myös siinä, että Perelmanille argumentointi on pakottamisen vastakohta. Tavoitteena on tuottaa yhteisymmärrystä ja uskoa, että argumentointitilanteessa on olemassa ainakin joitakin yhteisymmärryksen edellytyksiä. Marja Keränen muistuttaa, että Suomen paikkaan vaikuttaa vieläkin moni pakko: esimerkiksi geopoliittinen- ja markkinavoimien aiheuttama pakko.¹²¹ Sen vuoksi retorinen lukutapa, joka auttaa näkemään esimerkiksi geopoliittiset "totuudet" vain ihmisten rakentamina järjestelminä, on pakosta vapauttavaa. Näin esimerkiksi kansakunnat voidaan nähdä *kuvitteellisina yhteisinä*. Lähestymistavalle on ominaista juuri fiktiivisyyden tai kuvitteellisuuden tarjoama poliittisuuden näkemisen mahdollisuus¹²².

Kun retoriikka ymmärretään sidotuksi argumentointitilanteen sisältämään henkilöiden tai henkilöryhmien väliseen konfliktiasetelmaan, argumentointi on aina "poliittista", retorisilla rakenteilla on aina "poliittinen" ulottuvuutensa.¹²³

Retorisessa tulkinnassa keskeisimpiä kysymyksiä tekstiä tulkittaessa ovat: kuka on sanojen takana ja kenelle ne on suunnattu ja minkälaisessa tilanteessa. Jos argumentoinnin tavoitteena, Burken

¹¹⁷ Keränen 1998, 9.

¹¹⁸ Kuusisto 1998, 24.

¹¹⁹ Esimerkiksi antiikin Kreikan perinteen jäljiltä, retoriikka sanana käännettiin pitkään vain puhetaidoksi.

¹²⁰ Summa 1998, 65.

¹²¹ Keränen 1998, 9.

¹²² Keränen 1998, 9.

¹²³ Palonen 1987, 55.

formulointia¹²⁴, hyväksi käyttäen, on provosoida yleisöä muuttamaan käsityksiään, perelmanilaisen retoriikan peruskuvio tilanteesta voidaan pelkistää seuraavasti:

kuka (reettori, eetos)

vetoaa

keneen(yleisö, paatos)

millä(argumentti, logos).

Tämä kuvio sisältää retorisen luennan mallin, jota voi käyttää mihin tahansa tekstiin. Se voidaan tulkita myös konfliktitilanteeksi reettorin ja yleisön välillä tietyn teesin hyväksymisen suhteen, jolloin argumentointi näyttäytyy keinona liikuttaa tätä konfliktiasetelmaa. Silloinkin kun yleisö kiistää sanoman tai hylkää sen kokonaan, pelkkä argumentin esittäminen muuntaa reettorin ja yleisön konfliktisuhdetta, ts. osoittaa sen että tässä tilanteessa tuolla argumentilla ei ole yleisön kantaa muuttavaa merkitystä. Näin ymmärrettynä retoriseen luentaan kätkeytyy tietty sisäänrakennettu poliittisuus, jonka esiin lukemiseen mistä tahansa tekstistä sitä voi käyttää.¹²⁵

Lehtikirjoittelussa, varsinkin kun uutisoidaan erilaisia tapahtumia, kysymyksiin retorista ja yleisöstä on ainakin kaksi vastausta. Esimerkiksi pääministeriä lehdessä siteerattaessa hän on ensiksi kohdistanut sanansa toimittajalle, tosin tietäen tämän toimivan vain välikätenä varsinaiselle kohteelle eli lukijoille. Toimittaja ei kuitenkaan ole vain objektiivinen välittäjä, vaan hän tulkitsee saadun tiedon, ja siksi myös hänen vakuuttamisensa on olennaista.

Myöhemmin lehtikirjoituksessa puhuu paitsi pääministeri lukijoille, myös toimittaja lukijoille. Mikäli pääministeri on onnistunut vakuuttamaan toimittajan, pääsee hän median välityksellä vakuuttamaan helpommin myös lukijoita, tai ainakin hänen tarkoittamallaan viestillä voi olla paremmat mahdollisuudet päästä julkisuuteen. Jos pääministeri ei onnistu saamaan toimittajaa asiansa kannalle, voi lehtikirjoituksessa olla myöhemmin kaksi jopa toisilleen täysin erilaista näkemystä asiasta. Toimittaja voi viimekädessä kuorruttaa sinänsä täsmällisesti siteeratun lausunnon siten, että lukijan näkemykseen pyrkii vaikuttamaan vain toimittaja, ja siteeraukset onkin käännetty tukemaan hänen kantaansa asiasta. Pääministeri argumentoi toimittajalle ja lehden yleisölle, toimittaja puolestaan tälle samalle yleisölle ja mahdollisesti myös takaisin pääministerille.

¹²⁴ Burke 1950, 22.

¹²⁵ Palonen 1987, 25.

Argumentoinnin yleisöllä Perelman tarkoittaa nimenomaan sitä ihmisten joukkoa, johon reettori haluaa esityksellään vaikuttaa, ei välttämättä mitään reaalista tai fyysistä läsnä olevaa ryhmää kuuntelijoita.

Sitä, kuka puhuu lehtikirjoituksen välityksellä on toisinaan vaikea havaita. Toimittaja kirjoittaa minä muodossa lähinnä kommentoivilla palstoilla. Lähteen sanomiset ja näkemykset voi erottaa kirjoituksesta, mikäli ne ovat nimetty sanojalle tai merkitty muutoin tekstiin. Tässä tutkimuksessa en huomioi mahdollisia väärin siteerauksesta johtuvia virheitä. Joka tapauksessa toimittajalla on lehtikirjoitusten välityksellä tapahtuvassa yleisöön vaikuttamisessa suurin valta, vaikka esimerkiksi lehden sisäinen politiikka voi määritellä tietyt pelisäännöt. Muun muassa Dan Berkowitz¹²⁶ kirjoittaa niistä tekijöistä, jotka mahdollisesti rajoittavat toimittajan työtä ja vaikuttavat siihen, millainen työn lopputulos on. Tästä tarkennuksena Portinvartija -teoria, jonka David Manning White toi joukkoviestintätutkimukseen 1950. Teoriaa tutkineen Paula Shoemakerin (mm. Gatekeeper 1991) mukaan

Teoria voidaan ymmärtää tiedon kontrollointina ja se pitää sisällään kaiken viestin koodaamiseen liittyvän: ei ainoastaan valintaprosessiin, vaan myös tiedon salailun, lähettämisen, muotoilun, esittämisen, toiston ja ajoituksen silloin kun tieto kulkee lähettäjältä vastaanottajalle.

Toimittaja päättää esimerkiksi mitä haastateltavan sanomisia hän siteeraa ja mitä jättää pois. Vaikka artikkeli saattaa toisinaan olla pelkkää siteerausta, joku on silti tehnyt siitä valinnat. Tietty kontrolli ja tietty autonomia ovat reaalisia molemmat, kysymys on siitä, miten ne suhteutetaan toisiinsa.¹²⁷

Käytettävissä olevan materiaalin voi jakaa sekä ajallisesti että teemallisesti kolmeen osaan. Tekstit ennen Suomen EU:n puheenjohtajuuskautta, joka alkoi heinäkuussa 1999, kuvasivat pohjoista ulottuvuutta lähes rajattomien mahdollisuuksien sopimukseksi. Puheenjohtajuuskauden aikaan kirjoittelu muuttui varovaisemmaksi ja suuria odotuksia ryhdyttiin kaventamaan.

Puheenjohtajuuskauden jälkeinen kirjoittelu vuonna 2000 on ollut lähinnä jälkipyykin pesua ja konkretian kaipausta liian abstraktiksi koetulle sanaparille.

¹²⁶ Berkowitz 1997,

¹²⁷ Palonen 1987, 105.

Lehtitekstiä on mahdollista tulkita Chaïm Perelmanin muotoileman uuden retoriikan teorian mukaan. Vaikka kysymyksessä oleva materiaali on kirjoitettua tekstiä, eikä keskustelua, se on silti sanoilla vakuuttamista, ja perinteisten menetelmien soveltaminen ja kysymysten esittäminen on mahdollista myös kirjoitetulle sanalle. Valitusta mediasta huolimatta joku puhuu - jollekin. Kyse on myös vaikuttamisen käytännöistä, uskottavuudesta ja kannatuksen hakemisesta yleisöltä annetuille väitteille¹²⁸.

4.1 Vetoamista tunteeseen ja järkeen

Argumentointi tähtää yhteisymmärryksen saavuttamiseen tilanteessa, jossa on mahdollista valita useamman kuin yhden vaihtoehdoisen päätelmän ja uskomuksen välillä. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa lukijoita on pyritty vakuuttamaan Pohjoisen ulottuvuuden mahdollisuuksista kerrottaessa, että käytännön yhteistyöhankkeet Venäjän kautta onnistuvat paremmin, kun eri instituutioiden tehtävät, ja rahavarat, yhdistetään ja koordinoidaan uudestaan. Argumentaatiossa pyritään lisäämään tai vähentämään jonkin väitteen uskottavuutta, todennäköisyyksien rajoissa, sillä yleisö voi aina kyseenalaistaa sekä lähtökohtia että päättelysääntöjä.

Argumentaatioteoria erittelee niitä tapoja, joilla väitteitä, ajatuksia ja vaatimuksia tehdään uskottaviksi ja saadaan yleisö sitoutumaan asialle. Kielen merkitys suostuttelun välineenä korostuu sillä argumentoinnin arvoja samoin kuin yleisön ja puhujan välisiä suhteita voi tulkita käytetyistä sanoista.¹²⁹ Perelmanin teoria jakautuu osiin, joissa erotellaan argumentoinnin viitekehys, lähtökohdat ja argumentoinnin kulku. Argumentaatioteorian avulla voi tarkastella paitsi tekstiä ja pyrkiä näkemään sanojen taakse, myös pohtia käytettyä välinettä, tässä tapauksessa sanomalehteä. Perelmanin pohdinnan on sanottu olevan joko kuvaus todellisesta argumentaatiosta tai preskriptio sille miten tulisi argumentoida. Tässä tutkimuksessa hänen mallinsa auttaa hahmottamaan niitä seikkoja, joiden avulla pohjoista ulottuvuutta tehtiin tunnetuksi Helsingin Sanomien lukijoille.

Argumentaation viitekehys tarkoittaa niitä ehtoja ja tavoitteita, jotka tekevät prosessista argumentatiivisen erotukseksi muista ihmisten välisistä vaikuttamisen prosesseista. Argumentaation tavoite, yleisön uskollisuuden saaminen teeseille, edellyttää ajatuksellisen yhteisyyden

¹²⁸ Summa 1989a, 160-161.

¹²⁹ Summa 1989b, 101.

olemassaoloa puhujan ja yleisön välillä¹³⁰. Jonkinlainen yhteinen viitekehys puhujan ja yleisön välillä on argumentoinnin perusedellytys. Tässä tilanteessa suomalaiset eivät siis lue artikkeleja Pohjoisesta ulottuvuudesta uutena asiana, vaan jatkumona esimerkiksi pitkälle historialle Neuvostoliiton ja Venäjän rajanaapurina.

Kielellinen tuote on Perelmanin mukaan väistämättä jonkin todellisen tai kuvitellun yleisön ehdollistama. Yleisön läsnäolo teksteissä voi olla enemmän tai vähemmän ilmeistä ja sen käyttö joko tarkoituksellista tai kätkeytyä¹³¹. Myös se, kuinka paljon puhuja tai kirjoittaja tiedostaa yleisöään, vaihtelee suuresti. Lehtiteksti konkretisoi Perelmanin väitteen, jonka mukaan yleisö on argumentoijan mielessä oleva konstruktio, eikä kuulijoiden tai lukijoiden materiaalisella olemassaololla ole sinänsä merkitystä. Yleisön voi kuitenkin karkeasti hahmottaa, sillä esimerkiksi Helsingin sanomia lukevat pääsääntöisesti Suomessa asuvat suomalaiset, joiden voi kuvitella olevan tietoisia nykytilannetta edeltäneistä tapahtumista, ainakin suurin piirtein.

Perelmanin teorian toinen osa-alue koskee argumentaation lähtötilannetta määrittäviä tekijöitä, jotka ovat pohjana sille, mihin ja miten argumentoinnissa vedotaan. Argumentoijan ja yleisön väliset implisiittiset esisopimukset, julkilausumattomat yksimielisyyden rakenteet, ovat tärkein osa lähtötilannetta määrittävästä rakenteesta. Esisopimukset koskevat reaalisuuden (faktat, totuudet, oletukset jne.) ja arvostamisen (arvot ja paremmaksi arvioimisen) perusteita.¹³² Pohjoista ulottuvuutta käsittelevissä teksteissä faktaa edustaa esimerkiksi Suomen EU:n puheenjohtajuuskausi, jolla on tietty kesto. Puheenjohtajuuskauden virallisista tavoitteista ja käsiteltävien asioiden listoista luodaan puolestaan oletuksia. Paremmaksi arvioimista voi lukea vaikkapa Suomen onnistumisesta kirjoitettaessa. Jonkun asian arvioiminen muita paremmaksi on tyypillistä, kun puhutaan suomalaisten kaltaiselle rajatulle erityisyleisölle.

Poliittisissa keskusteluissa vältetään argumentoinnin liiallista monimutkaisuutta, jolloin yleiset perusteet on helpompi hahmottaa. Painetussa sanassa monimutkaisempien argumentointien kuljetus on periaatteessa mahdollista, mutta käytännössä kieli pyritään pitämään yksinkertaisena ja sanoma selkeänä. Yksimielisyyden alueet vetoamisen perustana ovat ilmeisiä, eikä niitä juuri kyseenalaisteta. Argumentoinnin perustana käytetään usein arvoihin vetoamista, todellisuuden luonnetta ja aikaisempia tapahtumia.

¹³⁰ Perelman 1982, 9.

¹³¹ Perelman 1982, 9.

¹³² Perelman 1982, 23.

4.2 Argumentit kytetään jo hyväksytyyn.

Lokuksen käsite koskee premissejä, jotka ovat olemassa jo ennen argumentaation alkamista ja varsinaisesta argumentaation kulusta riippumattomia. Argumentoinnin kulkuun taas kuuluvat ne periaatteet ja tekniikat, joita noudattaen varsinainen argumentointi etenee.

Perusrakenteeltaan argumentaatio on joko assosiatiivista ja/tai dissosiatiivista. *Assosiatiivinen* tekniikka *liittää toisiinsa* aikaisemmin erillisiä elementtejä, jolloin niistä muodostuu toistensa osatekijöitä tai arviointiperusteita. *Dissosiatiivinen* argumentaatorakenne taas *erottaa toisistaan* ennen yhteenkietoutuneita käsitteitä tai ilmiöitä ja siten rakentaa uudestaan vallitsevaa todellisuutta. Assosiatiivisuus ja dissosiatiivisuus ovat itse asiassa toisiaan edellyttäviä argumentaatiotekniikoita. Joidenkin ilmiöiden yhdistäminen assosiatiivisessa etenemisessä voi irrottaa nämä ilmiöt taustastaan, jonka suhteen on siten kysymys dissosiatiivisesta etenemisestä.¹³³ Tämän voi havainnollistaa materiaalissa esiintyneen ihmettelyn kautta: "miten Suomen kaltainen pieni maa voi onnistua näin hyvin?". Tässä pieni maa Suomi liitetään onnistumiseen. Toisaalta se samalla irrotetaan aiemmasta pienten maiden ilmeisesti ei niinkään onnistuvasta käyttäytymisoletuksesta.

Assosiatiivinen etenemistapa, jossa argumentit perustellaan kytkemällä ne joko hyväksytyihin ja vakiintuneisiin lausumiin, on tarkastellussa keskustelussa tyypillistä. Tämä etenemistapa näkyy selkeästi keskusteltaessa pohjoisesta ulottuvuudesta, joka kytetään erottamattomaksi osaksi Suomen muuta ulkopolitiikkaa.

Assosiatiivisen argumentaation kulku etenee kvasiloogisen todellisuuden rakenteeseen vetoavan ja todellisuuden rakennetta määrittelevän perusrakenteen mukaisesti. Loogista päättelyä jäljittelevää kvasiloogisesta argumentaatiota voisi esimerkiksi olla tietynlaisen keskustelun arvioiminen vahingolliseksi Suomen ulkopolitiikalle¹³⁴.

Perelman lukee pragmaattiset argumentit todellisuuden rakenteeseen vetoavaan argumentaatioon kuuluviksi. Niiden voima perustuu siihen, että niiden osoitetaan olevan riippuvuussuhteessa johonkin aikaisempaan, jo hyväksytyyn faktaan tai arvostelmaan. Asioiden kytkeminen premisseistä johtopäätöksiin on tavallisesti tehokas tapa vaikuttaa. Keinon asemassa olevan argumentin perustelutarve vähenee, kun seurauksen asemassa oleva argumentti on yleisesti

¹³³Summa 1989a, 165.

¹³⁴ Summa 1989b, 173.

hyväksyty. ¹³⁵ Pohjoisen ulottuvuuden hankeen mainitaan olevan luontevaa jatkoa Suomen ulkopoliittiseen linjaan. Näin se saadaan kuulostamaan turvalliselta jatkumolta menneestä tulevaisuuteen.

5. Pohjoinen ulottuvuus Helsingin Sanomissa

Tutkimuksessa käyttämäni materiaali on koottu Helsingin Sanomien Pohjoista ulottuvuutta käsittelevistä artikkeleista. Suurin osa materiaalin Pohjoista ulottuvuutta käsittelevistä lehtijutuista on kirjoitettu vuosina 1998 - 2000. Näinä vuosina aihetta tehtiin tutuksi, elettiin Suomen Euroopan Unionin puheenjohtajuuskausi ja ruodittiin sen onnistumista. Muutamit hajanaiset artikkelit tämän ajan ulkopuolelta ovat mukana ainoastaan tukemassa varsinaisessa materiaalissa esiintyviä linjauksia tai sitten kuriositeetteina tiettyjen ajatusten täydellisestä muuttumisesta, tai täydellisestä muuttumattomuudesta, vuosien saatossa.

Materiaaliksi on valittu nimenomaan Helsingin Sanomien artikkeleita, koska lehti on Suomen laajalevikkisin päivälehti ja edustaa näin yhtä maamme tärkeimmistä mielipiteenmuokkaajista, huolimatta siitä, etteivät lehteen kirjoittavat toimittajat edusta yhtä ja yhteneväistä mielipidettä. Median yhtenä tärkeimmistä tehtävistä pidetään yhteiskunnallisen me-hengen luomista. Jos meidän yhteisyytemme ja identiteettimme saa merkityksensä vasta siinä, miten me eroamme muista, näiden erottelujen ylläpitämisessä medialla on tärkeä tehtävä. Tavallaan joukkoviestimet tuottavat yhä uusia versioita siitä myytistä, joka kertoo meille keitä me olemme - ja keitä me emme ole. Mediat vaikuttavat myös siihen millaista kieltä käytämme ja miten hahmotamme todellisuutta. Joukkoviestinnän vaikutuksista väitellään kuitenkin kiivaasti, koska vaikuttamisessa on kysymys vallasta ja vastuusta. Jos vaikutukset arvioidaan suuriksi, sitä seuraa myös suuri vastuu. Esimerkkinä tämän vaikutusvallan vieroksumisesta ovat tupakkateollisuuden teettämät tutkimukset, joissa mainosten ei sanota vaikuttavan ihmisten käyttäytymiseen. ¹³⁶

Pohjoista ulottuvuutta käsittelevät artikkelit on poimittu niin ulkomaan-, kotimaan kuin pääkirjoitussivuilta. Luonnollisesti kirjoitusten taustalla on useita eri henkilöitä, mutta katson heidän siitä huolimatta edustavan enemmänkin Helsingin Sanomien näkemystä kuin itseään. Toimittajat itse varmasti kritisoisivat joutumistaan samalle viivalle kaikkien aihetta lehdessä

¹³⁵Summa 1989b, 107.

¹³⁶ Kunelius 1998, 131-132, 168-169.

käsitelleiden kanssa, koska toiset heistä voivat olla enemmän asiantuntijoita kuin vain satunnaisesti kirjoitusvuoroon komennetut. Lehden lukijalla ei kuitenkaan yleensä ole tällaista mahdollisuutta, tai tarvettakaan, analysointiin tekijän mukaan. Hän lukee vain lehteä ja sitä, mitä lehdessä on kirjoitettu. Tämän vuoksi juttuja ei ole eroteltu eri kirjoittajien mukaan, eikä myöskään sillä, millä sivulla mikin artikkeli on julkaistu, ole tämän aineiston käsittelyssä erillistä painoarvoa.

Kari Palosen mukaan kirjoittajalla ei tekstin tulkinnan kannalta tarvitse aina tarkoittaa konkreettista yksilöä, vaan pikemminkin "juridiselle henkilölle" analogista käsitettä, jonka "tiliin" teksti voidaan lukea.¹³⁷ Tässä tutkimuksessa argumentoinnista kirjoittajaan päin tapahtuva tulkinta ei ole keskeistä. Tarkastelusta jäävät pois myös tulkinnat tekstistä kirjoittajan persoonallisuuden, yhteiskunnallisen aseman tms. ilmentäjänä. Kaikkia lehtitekstejä käsitellään tässä tutkimuksessa *Helsingin Sanomien* kirjoituksina.

Kenties kaikkein yllättävin havainto materiaalia lukiessa on se, että Pohjoinen ulottuvuus lisätään terminä lähes mihin tahansa juttuun esimerkiksi "XCVB:n pääministeri antaa täyden tukensa pohjoiselle ulottuvuudelle", eikä asiaan palata välttämättä koko artikkelissa tämän jälkeen. Mistä Pohjoisessa ulottuvuudessa on kysymys, mitä termi itsessään tarkoittaa ja mille sen ajamista lukuisista hankkeista ko. pääministeri antoi tukensa, jää täysin avoimeksi. Eräällä kommenttipalstalla kirjoitettiinkin sarkastisesti, että ilmeisesti Pohjoisen ulottuvuuden saama kansainvälinen ja kotimainen laaja tuki johtuukin nimenomaan siitä, ettei kukaan ole lukenut aihetta koskevia asiakirjoja.

Pohjoisen ja etelän epätasapainosta huolimatta Matutes [Espanjan ulkoministeri] antoi täyden tukensa Suomen ajamalle pohjoisen ulottuvuuden kehittämiselle.(210598)

Islannin presidentti korosti EU:n pohjoisen ulottuvuuden merkitystä.(090998)

Hän [Kreikan pääministeri Kostas Simitis] antoi täyden tukensa myös Suomen EU:ssa ajamalle niin sanotulle pohjoiselle ulottuvuudelle...(150998)

Norja ilmoitti tukevansa EU:n pohjoista ulottuvuutta (020199)

¹³⁷ Palonen 1987, 104.

Kaikki edelliset kannattivat siis Pohjoista ulottuvuutta. Tällainen vakiintumaton sanapari antaa kuitenkin jokaiselle tukijalle vallan määritellä mielessään sen, mitä hän oikeastaan tukee. Kohde voi olla jokaisella puhujalla erilainen, vaikka sitä kutsutaankin samalla nimellä. Hanna Ojanen kirjoittaa artikkelissa "How to Customise Your Union" siitä, kuinka eri mailla oli omat syynsä tukea Suomen esittämää aloitetta Pohjoisesta ulottuvuudesta¹³⁸. Esimerkiksi Portugali oli Euroopan unionin puheenjohtajamaana Suomen jälkeen, joten sen osoittama tuki oli osoitus myös jatkuvuudesta. Vastaavasti Englannin Eurooppa-ministeri tuki hanketta, koska uskoi yhtenäisen politiikan tuovan suurimman hyödyn varsinkin ydinturvallisuus- ja ympäristökysymyksissä. Etelä-Euroopan maat ovat puolestaan kiinnostuneita vahvistamaan unionin raja-alueita ja pienet jäsenvaltiot ovat kannattaneet unionin ulkosuhteiden vahvistamista yleisemminkin.

Vuosien varrella kriittiseen sävyyn kirjoitettuja artikkeleja mm. termin sisällyksettömästä käytöstä on julkaistu Helsingin Sanomissa useita, mutta näistä huolimatta Pohjoinen ulottuvuus saa taas seuraavalla viikolla täyden tuen joltakin uudelta byrokratian taholta.

Pohjoisen ulottuvuuden termiä on pyritty toki ajoittain selventämään maininnoilla hankkeen tavoitteista. Tavoitteiden kirjavuus näissä artikkeleissa kuitenkin herättää epäilyksiä siitä, ettei lukijalle voi muodostua konkreettista ja selkeää kuvaa hankkeesta pelkästään näiden artikkeleiden pohjalta. Sävy Pohjoisesta ulottuvuudesta kirjoitettaessa muuttuu jonkin verran Suomen EU:n puheenjohtajuuskauden aikana. Siihen asti odotukset ovat selvästi korkealla hankkeen luomien mahdollisuuksien suhteen. Aihetta pidetään erittäin tärkeänä unionin kehitykselle samoin kuin sitä, että nimenomaan Suomi on ollut hankkeen luojana.

Pohjoinen ulottuvuus, mitä sillä sitten kulloinkin tarkoitettiin, tuntui ylittävän jatkuvasti uutiskynnyksen. Uutisarvolle voi nähdä kolme ulottuvuutta: maantieteellinen, ajallinen ja kulttuurinen. Mitä lähempänä nämä ulottuvuudet ovat lukijaa, sitä todennäköisemmin juttu julkaistaan. Uutiskriteerien perustana on siis yleisö ja heidän huomionsa saaminen.¹³⁹ Sama periaate yleisön tärkeydestä tiivistyy myös antiikin ja keskiajan retoriikan opetuksessa samoin kuin perelmanilaisen argumentoinnin tavoitteissa, mistä jäljempänä enemmän.

Kansainvälisesti tällaiset, Suomen kaltaiset, perifeeriset maat voivat näkyä paremmin pitämällä seuraa keskustamaille ja ratsastamalla niiden uutisarvolla tai sitten heittäytymällä täysin omalle

¹³⁸ Ojanen 1999, 18.

linjalleen, sillä konfliktitilanne kiinnostaa aina.¹⁴⁰ Jälkimmäisestä esimerkkinä on Suomen EU-puheenjohtajuuden aikainen saksankielisestä tulkkauksesta syntynyt kielikiista, joka sai ainakin eurooppalaisessa lehdistössä runsasta huomiota¹⁴¹.

Romanssi pohjoisesta ulottuvuudesta, tulevaisuudessa odottavasta hyvästä, tarjottiin Helsingin Sanomien lukijoille geopoliittisia uhkakuvia maalailten. Rauhallisissa länsimaissa geopoliittiset uhkakuvat ovat kylmän sodan jälkeen olleet yhä harvemmin sotilaallisia, mutta nimetyn vihollisen tärkeys ei ole siitä vähentynyt. Tilalle esitetään ympäristöuhkia ja muita arjen järjenkäyttöön soveltuvia uhkia. Pohjoista ulottuvuutta tehtiin tärkeäksi Suomelle korostamalla mm. Venäjän ydinvoimaloiden huonoa kuntoa.

Jos pohjoinen ulottuvuus syntyy, Suomi on ensimmäinen hyötymässä. Suomi voi EU:n tuella esimerkiksi rakentaa kaasuputkea Venäjältä, korjailla Suomen turvallisuutta uhkaavia ydinvoimaloita ja vähentää kotimereensä virtaavia saasteita. Ohjelman ensimmäisenä käytännön toteuttajana Suomi saa valtaa sanella, miten Venäjää kannattaa auttaa. Ja osaavissa käsissä Suomen ulkopoliittiset tarpeet ehkä saadaan nousemaan EU:n tarpeiksi.(11/12/1998)

Venäläisten jätteiden virtaaminen heidän "omaan kotimereensä", eli myös Suomenlahteen, joka on myös "kotimeremme", ja jota teksti ei erikseen mainitse koska lukijat sen tietävät, on tyypillinen geopoliittinen uhka.

Geopoliittiset uhkakuvat ovat sellaisia, jotka auttavat rajamaan alueen jatkuvasti puolustettavaksi kokonaisuudeksi. Geopoliittinen uhkakuva liittyy erityisesti käsitykseen *yhteisöstä* ja varsinkin siitä, miten yhteisöä jatkuvasti rajataan, uusinnetaan ja tuotetaan. Geopoliittisella uhkakuvalla perustellaan väitettä siitä, että yhteisön sosiaalinen todellisuus ja järjestys ovat vaarassa tuhoutua joidenkin kuvattujen ulkopuolisten uhkien vuoksi. Tässä saasteet ja ydinturvallisuuskysymykset uhkaavat suomalaisia.

¹³⁹ Pietikäinen 2000, 18 tai Huovila 1996, 87-91.

¹⁴⁰ Chang, Tsan-Kuo 1998, 557-558.

¹⁴¹ Suomen Euroopan unionin puolivuotisella puheenjohtajuuskaudella vuonna 1999 Suomi päätti, että kaikissa Suomessa järjestettävissä epävirallisissa ministerineuvostoissa ei järjestetä tulkkauksia saksan kielelle. Saksan ja Itävallan noustua vastarintaan, Suomi antoi periksi.

Lainaukset käyvät hyvin intertekstuaalisista esimerkeistä, jolloin tekstiä luettaessa ymmärretään asiat aina suhteessa jo aikaisemmin kirjoitettuun ja tiedettyyn. Esimerkiksi viittaus siihen, että Suomi kyllä tietää miten Venäjää kannattaa auttaa, viittaa paitsi lähinaapuruuteen fyysisesti, myös pitkään yhteiseen historiaan Venäjän kanssa. Tällainen intertekstuaalinen tietämys ohjaa lukijoita lukemaan teksteihin tiettyjä merkityksiä pikemminkin kuin joitakin toisia.

Perusrakenteeltaan argumentaatio joko kytkee asioita yhteen, tai erottaa toisistaan ennen yhteen kietoutuneita ilmiöitä ja käsitteitä, ja rakentaa uutta todellisuutta. Edellä lainattu teksti painottuu jälkimmäiseen, sillä Suomen valta sanella Venäjän yli kuvaa uutta tilannetta, eikä sitä voi liittää historiasta opittuun rinnakkaisasetelmaan itäisen naapurin kanssa. Myös se, että Suomen tarpeet eivät kiinnosta enää vain suomalaisia, viittaa dissosiativiseen argumentaatorakenteeseen. Eroa tehdään liittämällä yhteen erilaisia asioita kuin ennen. Uusi yhdistelmä, joka ei ainakaan vielä ole automaattisesti toisiinsa liittyvä on se, että Suomen tarpeet ovat EU:n tarpeita. Ensinnäkin järjestys poikkeaa totutusta. Esimerkiksi Leningradin turvallisuuden takaaminen itärajaa siirtämällä Jatkosodan jälkeen, on hyväksytty Suomessa tosiasiaksi, vaikkakin pakon edessä vastentahtoisesti. Toiseksi Suomen jääminen yksin kriisitilanteissa, on yhtäläinen historiasta opittu "totuus", josta Suomen tarpeiden nouseminen EU: tarpeiksi pyrkii irtautumaan. Dissosiativinen ja assosiativinen prosessi täydentävät toisiaan. Yhdistämisessä on läsnä jälleen erottamisen mahdollisuus, ja sellaista ei voi erottaa, mikä ei olisi alun perin kuulunut jollakin tavalla yhteen.

Yhtenä argumentaation tehokeinona pidetään vetoamista joko määrään tai laatuun. Kummatkin tukevat, asiasta riippuen, yleisön vakuuttamista. Mikäli normaali halutaan asettaa normiksi, vedotaan usein juuri kvantitatiiviseen lokukseen. Tässä sitaatissa puhutaan mm. Venäjän ympäristöongelmista, jotka pitäisi ratkaista. Venäjän ympäristöongelmat argumentoidaan todella suuriksi viittaamalla moniin ydinvoimaloihin ja tässä sitaatissa kokonaisen meren saastumiseen. Pohjoiseen ulottuvuuteen liittyvässä argumentoinnissa saastuvia meriä ja erilaisia ydinuhkia mainitaan usein. Myös Barentsinmerellä ja Karanmerellä on ydinuhkansa, jotka voivat aiheuttaa vakavia ympäristöonnettomuuksia. Barentsinmeren kohdalla mainitaan usein Venäjän rappeutuva laivasto ja Karanmereen on upotettu puolestaan Neuvostoaikana ydinjätettä. Näitä uhkia esittelemällä nykyisyys saadaan kuulostamaan varalliselta, mutta jonka uhkista voidaan selvitä Pohjoisen ulottuvuuden avulla.

"EU:n tuki" on tyypillinen määrään perustuva lokus, johon sisältyy sekä valtaa että rahaa vaikuttaa tilanteeseen niin, että normaali, tässä saasteeton ja turvallinen, saadaan vallitsevaksi tilaksi myös

Venäjällä. Uhkien ja ongelmien luettelointi artikkeleissa lupaa paljon työtä, mutta niihin sisältyy myös lupaus Suomen hyötymisestä.

Samassa sitaatissa käytetään myös kvalitatiivista eli laadullista lokusta, jossa erilainen ja poikkeuksellinen on arvokasta. Suomen, joka ei edusta yksinään määrää sen enempää EU:ssa kuin Venäjän naapurinakaan, asema subjektina on poikkeuksellista ja siksi arvokasta. Koska teksti on kohdistettu suomalaisille lukijoille, sen voi kuvitella vetoavan yleisöön ja lisäävän hankkeen kannatusta. Laadullisen lokuksen käyttö on tyypillistä muutokseen pyrkivälle argumentaatiolle. Muutoksen oikeuttaminen merkitsee yleensä normaalin asettamista kyseenalaiseksi. Tässä Suomen nostaminen subjektiksi ja maan tarpeiden saaminen EU:n tarpeiksi viittaavat muutokseen. Kyseenalaistettu normaali on Suomen aiempi asema syrjäisessä periferiassa, josta katsottiin muiden rakentavan kansainvälisen arkkitehtuurin peruskehikon, ja jossa Suomi sitten luovi parhaan kykynsä mukaan varsin tehokkaasti.

Sitaatista muodostuva kuva Pohjoisesta ulottuvuudesta ei ole kovin kannustava, mikäli tavoitteena on luoda tasavertaista keskustelua Venäjän kanssa. Suomen ja Venäjän välisten yhteistyöhankkeiden yhtenä ongelmana on aina ollut asenne, jossa Suomi pohjimmiltaan pitää itseään toista osapuolta parempana, ja antavana osapuolena, huolimatta pelosta jota se tuntee maan aiheuttamien uhkakuvien edessä. Esimerkiksi ruohonjuuriyhteistyötä tekevissä suomalaisten ja venäläisten hankkeissa suomalaiset eivät yleensä kuvittele, että heillä voisi olla jotakin opittavaa toiselta osapuolelta. Erilaista ja toiseutta ei olla osattu nähdä positiivisena lähtökohtana, vaan tavoitteena on ollut, lähetystyön tavoin, viedä meillä olevaa länsimaista hyvinvoinnin ilosanomaa toisille. Joko konkreettisesti materiaana tai länsimaisina arvoina. Ylhäältä alaspäin. Tässäkin "Suomi saa valtaa sanella". Sanelu siitä, mitä toisen osapuolen on tehtävä, ei ole dialogiin pohjaavaa keskustelua, vaan vallan käyttöä toisen yli.

Kuitenkin Pohjoista ulottuvuutta on myös kiitelty mahdollisuutena, jossa perinteinen asetelma omat vastaan toiset on alkanut murtua ja Venäjä on otettu tasavertaisena keskustelukumppanina mukaan Pohjoiseen ulottuvuuteen. Helsingin Sanomien sitaateissa ei näy merkkiäkään dialogista, vaan asetelma on koko ajan sellainen, jossa Suomi on subjekti ja Venäjä objekti.

Lehden tavoitteena lienee kuitenkin ollut Pohjoisen ulottuvuuden markkinointi, tai ehkä paremminkin, vielä tuohon aikaan suuria mahdollisuuksia sisältävän, hankkeen esittely ilman tavoitehakuisuutta, suomalaisille lukijakunnalle. Siihen tarkoitukseen valittu termistö, jossa suomalaiset ovat aktiivisia tekijöitä ja jossa vanha vihollinen Venäjä on passiivisessa roolissa, sopii varmasti hyvin.

Lainaus on suomalaisia lukijoita koskettava: "Suomi hyötyy...rakentaa ...ja sanelee...". Mikäli kyse on suomalaisten saamisesta aloitteen taakse, se on tässä saatu kuulostamaan hyvin kannattavalta. Suomi on aktiivinen subjekti ja Venäjä selkeästi objektin asemassa. Suomi hyötyy paitsi Venäjästä, myös Euroopan unionista, mikäli aloite hyväksytään osaksi EU:n virallista politiikkaa, sillä silloin Suomen tarpeet nousevat osaksi unionin tarpeita. Näin Euroopan unioni saadaan muovattua yhä enemmän suomalaisten mielen mukaiseksi. Suomalainen lukija on mukana tunteella ja järjellä. Paitsi että kuulumme unioniin ja "meihin", on silti vielä joitakin, jotka ovat enemmän "meitä" kuin me ja heidät täytyy vakuuttaa, koska ei riitä, että lukija ymmärtää vaan että myös koko unioni ymmärtäisi. Näin suotava päämäärä on kirjoitettu mukaan tukemaan argumentaatiota.

Jos ajatellaan, että Venäjän olojen vakaus on ollut Suomelle oman vakauden ja turvallisuuden kannalta tärkeää jo vuosisatojen ajan, pohjoinen ulottuvuus voisi olla projektina yksi keino saada EU:n kiinnostus ja rahavarat unionin koillisnurkkaan. Venäjän epävakaus ei kosketa kenties Brysselin tuntumassa päättäviä niin läheltä, ja samoista syistä, kuin Helsingissä, ja siksi laajempien yhteisten motiivien luomiseksi on mukaan otettu esimerkiksi kaasun ostamisen turvaaminen. Tosin energiantuotannossa eri maiden hallituksissakin on niin paljon sisäisiä ristiriitoja, että tuskin pelkkä Venäjän kaasutuotannon turvaaminen riittää yhteisen pelastusoperaation perustamiseen.

Jo edellinen sitaatti paljasti tyypillisen asenteen Suomen ja Venäjän välisestä keskinäisestä arvoasetelmasta Helsingin Sanomien uutisoidessa Pohjoisen ulottuvuuden kehitystä. Seuraavassa Venäjän näkökulma pääsee esille, mutta se määritellään yhä *pääkohteeksi* eli tärkeimmäksi objektiksi:

Pääkohde, Venäjä on ollut Suomen aloitteelle varsin suopea. Mutta perusehto maalla on se, että sen on oltava tasavertainen kumppani eikä vaivaisavun saaja, kun pohjoisen ulottuvuuden ohjelmia toteutetaan ja suunnitellaan.(11/12/1998)

Valitut sanat ovat hyvin kuvaavia. Suopea ja tasavertainen edustavat normaalia ja neutraalia kielenkäyttöä, mutta *vaivaisavunsaaja* on metaforisena terminä lainaus toisesta ajasta, joka synnyttää mielikuvia puisista vaivaisukoista keräämässä avustuksia kirkkoon menijöiltä; tai ylipäänsä avustuksesta jollekin sellaiselle, jolla ei ole mitään muuta mahdollisuutta selvittää kuin

toiselta armosta saadulla avustuksella. Tämän mielikuvan liittäminen Venäjään, entiseen suurvalttaan, on kieltämättä ristiriitainen. Niinkö erilaiseksi Suomen ja Venäjän välinen arkitodellisuus on muuttunut? Kiehtovan lisän, ei pelkästään Suomen, vaan Euroopan unionin ja Venäjän rajalla olevaan elintasokuiluun tuo se seikka, että Venäjä on köyhydessäänkin unionia huomattavasti rikkaampi luonnonresursseiltaan.

Se, miten Venäjä mahdollisesti yritti tuona aikana toteuttaa vaatimustaan tasavertaisesta kumppanuudesta jäi lehdessä uutisoimatta. Kaiken kaikkiaan Venäjän ääni kuului hyvin vähän seurattavana aikana Pohjoisesta ulottuvuudesta kirjoitettaessa, vaikka maasta jatkuvasti puhuttiinkin. Kysymys on vallasta ja puhumisesta toisen yli. Suomi esiintyi Helsingin Sanomissa hankkeen sankarina ja arkkitehtina ja keskustelua sisällöstä käytiin lähinnä Euroopan unioniin kuuluvien maiden kanssa. Suomi sijoitti itsensä haluamaansa viitekehukseen, koska lounaan suunnassa, vaikka Suomessa Euroopan unionin keskusvaltioista puhutaankin usein *läntenä*, sijaitsee keskusta ja idässä, rajan takana periferia. Euroopan unioniin kuulumisen tarkoittaa kuulumista meihin ja Venäjä kuuluu edelleenkin toisiin. Harle ja Moisio nimesivät Pohjoisen ulottuvuuden tuomisen julkiseen keskusteluun yritykseksi hakeutua sille paikalle, jonka suomalaiset kokevat omakseen ja jossa toivovat muidenkin meidät näkevän. Tässä keskustelussa, varsinkin sen alkuaikoina, ennen kuin hanke jäi muiden kansainvälisten kysymysten varjoon, Suomi esiintyi vahvana aloitteen tekijänä ja keskustelua käytiin muiden "meihin" kuuluvien kanssa. Tavoitteena oli kenties juuri todistaa, että suomalaiset ovat samanlaisia kuin muutkin suomalaisten hyvinä pitämät kansat ja kuuluvat nyt oikeaan viiter ryhmään. Siksi aloitteen tekemisestä, läpi viemisestä erilaisissa kokouksissa ja myöskin muulta maailmalta saamasta tuesta hankkeelle on pidetty niin suurta ääntä. Mutta korostettiinko oikeaan ryhmään kuulumista myös sillä, ettei toisen ääntä päästetty kuuluviin? Se, kenen vieressä haluaa juhlakuvassa seisoa, on yhtä tietoista kuin se, kenen vieressä ei halua olla. Venäjän sulkeminen keskustelun ulkopuolelle nousi esille kerran paria vuotta myöhemmin:

Lipponen toi esille myös pohjoisen ulottuvuuden ja korosti Venäjä-suhteiden tärkeyttä. Ne olisi hänen mukaansa nähtävä strategisena kumppanuutena, varsinkin nyt kun energiakysymykset ovat tärkeitä: "Moskova unohdetaan, jos öljytynnyri maksaa 15 dollaria, mutta kun se maksaa 30 dollaria, nostetaan luuri ja pyydetään yhteistyötä."(15/11/2000)

Viittaus paljastaa asetelman raadolliset motiivit. Keskustelua Venäjän kanssa voidaan käydä, mikäli siitä on suoranaista taloudellista hyötyä, ja mitään muita vaihtoehtoja ei ole. Pohjoisessa

ulottuvuudessa puhutaan paljon rahasta, vaikka sitä ei terminä erikseen mainitakaan. Kennet Burken mukaan raha onkin länsimaisen yhteiskunnan jumala-termi eli sellainen, joka itsessään riittää syyksi ja seuraukseksi. Asioiden selittämiseen riittää perusteluksi raha sinänsä, mitään muuta ei tämän jälkeen tarvitsekaan sanoa.¹⁴² Rahaan perustuva puhe sisältyy kvantitatiiviseen lokukseen. Puhutaanhan määristä, hyötymisestä ja saavutetuista voitoista.

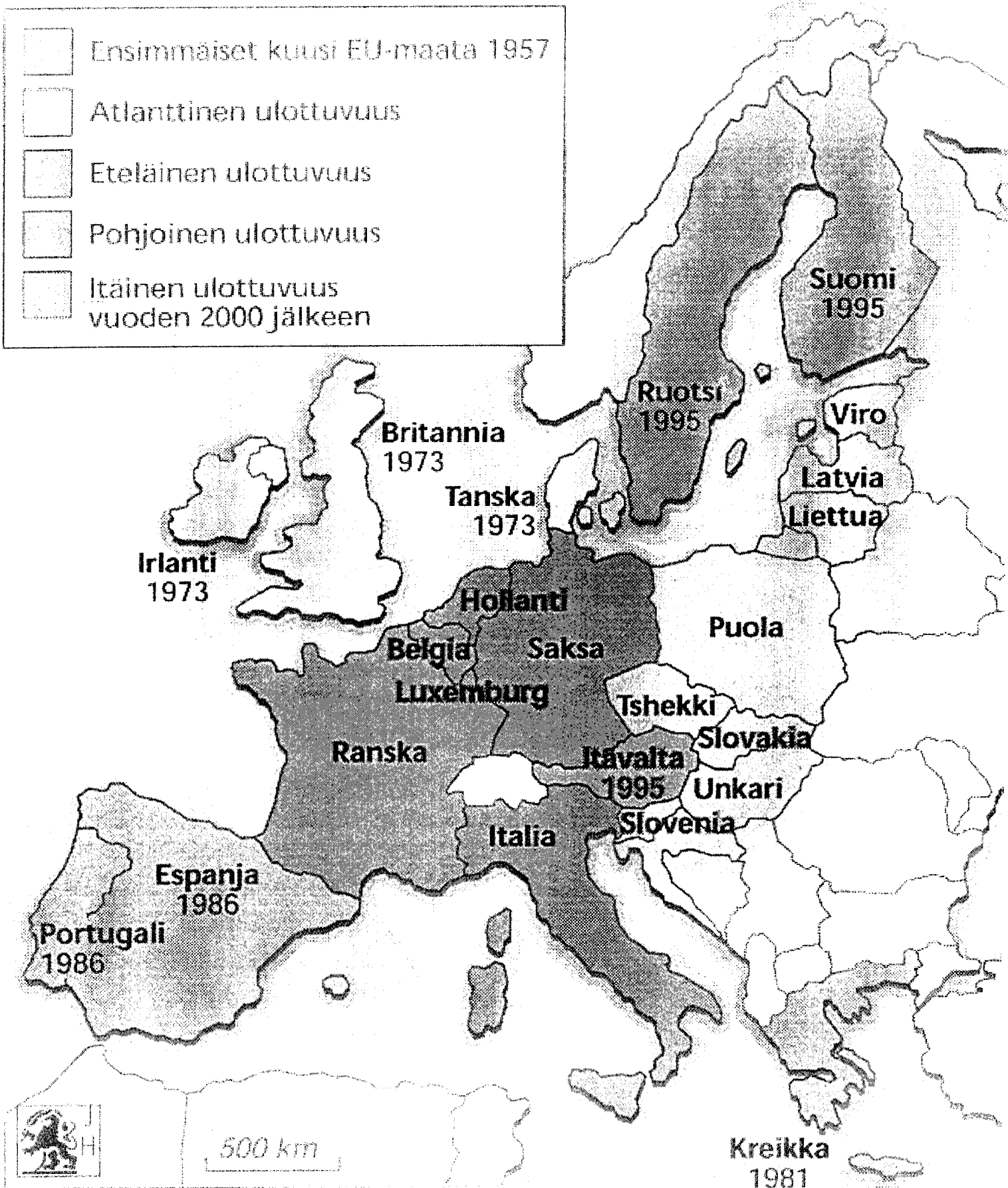
Missä sitten Helsingin Sanomien pohjoinen ulottuvuus sijaitsee? Vaikka kyseessä on maantieteelliseen metaforaan liittyvä hanke, varsinaisia karttoja julkaistiin käsiteltyinä vuosina Helsingin Sanomissa vähän. Thongchai Winichakulin mukaan kuvitteellinen yhteisö konkretisoituu mm. kartan avulla, koska siihen voi viitata ja se näyttää visuaalisesti rajatun alueen, johon kuulumista ei tarvitse enää vain kuvitella¹⁴³. Näin kartta luo alueelle rajat. Kaikkein selkein Pohjoista ulottuvuutta kuvaava kartta selityksineen julkaistiin joulukuussa 1998.

¹⁴² Summa 1998, 60.

¹⁴³ Winichakul 1994, 17.

EU:n laajentuminen ja liittymisvuodet

- Ensimmäiset kuusi EU-maata 1957
- Atlanttinen ulottuvuus
- Eteläinen ulottuvuus
- Pohjoinen ulottuvuus
- Itäinen ulottuvuus vuoden 2000 jälkeen

Kartta itsessään ei kerro pohjoisesta ulottuvuudesta mitään. Vahvemmallalla sävyllä on väritetty ainoastaan Ruotsi ja Suomi, ja varjostusalue ylittää maiden rajat kaikkiin ilmansuuntiin. Britannia ja Skotlanti on rajattu Atlanttiseen ulottuvuuteen, vaikka myös Skotlantia on joissakin virallisissa yhteyksissä rajattu hankkeen sisään. Itämeren keskelle jäävä raja erottaa taas Puolan ja Saksan pohjoisosat ulottuvuudesta, huolimatta näiden alueiden nimeämisestä pohjoiseen ulottuvuuteen. Saksa kuuluu tässä kartassa Keski-Eurooppaan ja unioni alkuperäiseen alueeseen, Puola taas ilmeisesti Itäisen ulottuvuuteen Baltian maiden kanssa. Mielenkiintoinen on myös Kaliningradin alue, joka jää kartalla pois pohjoisesta ulottuvuudesta, sillä vain viikkoa aikaisemmin samassa lehdessä julistettiin, että

Venäjän luoteisosat ja Kaliningradin alue ovat pohjoisen ulottuvuuden aloitteen keskeisiä alueita Baltian maiden ja Puolan lisäksi.(05/12/1998)

Mikäli kartan tehtävänä nähdään kuvitteellisen alueen, tässä tapauksessa Pohjoisen ulottuvuuden konkretisointi, tämä kartta ei täyty tehtävänsä. Ennen kaikkea se kertoo siitä vaikeudesta, joka Pohjoisen ulottuvuuden konkretisoinnissa on ollut koko sen lyhyen historian ajan. Toisaalta taas kartan julkaisuaikaan, joulukuussa 1998, elettiin vielä huumassa, jossa Pohjoiseen ulottuvuuteen ladattiin loputtomasti toiveita. Jos kartta kuitenkin nähdään tietoisena vaikuttamisen välineenä, ehkä Suomen ja Ruotsin yhteen liittäminen on tässä turvallisuuden lisäämistä lehden lukijoille. Pohjoisen ulottuvuuden ydin on näissä kahdessa, suhteellisen samanlaisessa, Pohjoismaassa; ja vain varjo ulottuvuudesta ylittää Suomen itärajan taakse. Todennäköisesti karttaa on yritetty tehdä niiden sekalaisten tietojen varassa, joita tuolloin on ollut tarjolla, ja kartantekijä päätyi tällaiseen tulkintaan.

Journalistisessa kontekstissa on pohdittu valokuvan ongelmallisuutta mm. sen vuoksi, että todellisuudenmukaisuuden takaaminen on vaikeaa. Samoja kysymyksiä pitäisi esittää myös karttoja käytettäessä. Mikä on se todellisuus, joka kartalla esittäytyy? Onko piirretty kartta aito tai kertooko se totuuden? Pohjoisesta ulottuvuudesta piirretyt kartat kuvaavat *kuvitteellista aluetta*. Todellisen kuvitelman piirtäminen vaatiikin jo enemmän.

Riita Brusila on jakanut uutiskuvan ja kuvituskuvan funktion mukaan kolmeen. Se voidaan luokitella 1) realistiseksi, joka toteutetaan uutisjournalismin kriteerein, 2) simuloivaksi, siis joillakin

ehdoilla todellisuutta jäljitteleväksi ja 3) fiktiiviseksi, todellisuutta joissakin määrin pakenevaksi.¹⁴⁴ Mihin näistä Helsingin Sanomien julkaisema kuva, eli tässä tapauksessa kartta, kuuluu? Tilanteesta riippuen mihin hyvänsä. Kuvitteellisen alueen kartta soveltaa kaikkia edellisiä. Se pyrkii olemaan realistinen, konkretisoidakseen sen, mistä tekstissä puhutaan. Kartta ei ole kuitenkaan koskaan todellinen, yksi yhteen kuva alueesta. Se jäljittelee todellisuutta, vaikka kuviteltuakin. Lisäksi piirretty kartta on fiktiivinen, kuvitteellinen, luonnollisesti, vaikkei tarkoituksena olisikaan paeta todellisuutta.

Jutussa, jonka kuvituksena edellinen kartta julkaistiin, Pohjoinen ulottuvuus on saatu kuulostamaan osalta normaalia Euroopan unionin kehitystä, joka on alkanut unionin synnyn myötä ja jatkunut aina uusien jäsenmaiden liittyessä mukaan. Pohjoista ulottuvuutta ei ole haluttu esitellä kehityksen huipentumana, vaan osana jatkumoa, jonka seuraavakin lenkki on tiedossa.

EU:n voi hahmottaa laajentuneen ja laajentuvan erilaisin maantieteellisin painopistein. Lähtöpiste oli Keski-Eurooppa, jossa EY syntyi turvaamaan Euroopan rauhaa. Tätä seurasi Britannian jäsenyyden myötä entistä selvempi yhteys Atlantille ja Yhdysvaltoihin. Seuraavaksi rakentui "eteläinen ulottuvuus", kun Espanja, Portugali ja Kreikka kiinnitettiin yhteisöön maiden demokraattisen kehityksen varmistamiseksi. Nyt vuorossa on pohjoinen kolkka. Seuraavaksi esille nousee uusien keskisen Itä-Euroopan maiden jäsenyyden vuoksi itäsuunta.(11/12/1998)

Pohjoinen ulottuvuus muistuttaa "ulkopoliittisessa strategiassaan" eteläistä ulottuvuutta. Sen tarkoitus on vakiinnuttaa ja rauhoittaa EU:n ulkorajoja.(11/12/1998)

Euroopan unionin eteläinen ulottuvuus on merkitty sitaatteihin ensimmäisessä lainauksessa. Ajoittain sanaparia on käytetty ikään kuin sovittuna terminä, ilman sitaatteja, mutta kysymyksessä

¹⁴⁴ Brusila 1997, 71.

ei ole kuitenkaan Pohjoisen ulottuvuuden vastapari. Poliittiselle argumentaatiolle on tyypillistä välttää liian monimutkaisten asioiden tuomista mukaan keskusteluun. Tässä lehtitekstissä edetään samoilla linjoilla, ja eteläisen ulottuvuuden monimutkaisuus kuitataan ainoastaan sitaateilla. Jutun tarkoituksenaan ei liene ollut monimutkaistaa vaan yksinkertaistaa ja konkretisoida ulottuvuus keskustelua.

"Eteläinen ulottuvuus" viittaa tässä kolmeen mainittuun valtioon, jotka liittyivät yhtä aikaa Euroopan unioniin. Yleisemmin Pohjoista ulottuvuutta on pidetty Välimeren maiden merkitystä tasoittavana suuntauksena EU:ssa. Näitä maita ovat Portugalin, Espanjan ja Kreikan lisäksi Italia ja Ranska. Osa alueen maista luetaan teollisuusmaiksi ja osalla on erilaisia etuisuussopimuksia EU:n kanssa maiden varallisuuserojen vuoksi, sen vuoksi varsinaisesta yhtenäisestä Välimeren politiikasta ei voi puhua. Lisäksi Euroopan unionilla on mitä erilaisimpia sopimuksia unionin ulkopuolisten Välimeren maiden kanssa. Näistä tärkein lienee vuonna 1995 perustettu Barcelona-prosessi, jonka tavoitteena on yhteisen vaurauden alueen muodostaminen Euroopan unionin ja Välimerellä sijaitsevien unioniin kuulumattomien maiden kesken.

"Eteläisen ulottuvuuden" lauseen pituinen selvitys onkin erinomainen esimerkki asioiden yksinkertaistamisesta argumentaation tehokeinona, jolloin yleiset perusteet on helpompi hahmottaa. Viittaus demokraattisen kehityksen varmistamiseen liittyy länsieurooppalaisten arvojen parempana pitämiseen. Vaikka demokratia on kotoisin Kreikasta, sen varmistamiseen alueella tarvitaan sitaatin mukaan EU:n jäsenyyttä. Onhan Kreikan viime 1900-luvun historiassa esimerkkejä hairahduksista myös muunlaisiin hallintomalleihin¹⁴⁵. Lisäksi demokratia on sanana määrällisen lokuksen perusesimerkki, jolloin eteläeurooppalaiset maat ovat unioniin liittymisen lisäksi liittyneet "oikeassa olevaan" enemmistöön.

EU:n kannalta Kreikan, Espanjan ja Portugalin liittyminen oli tietynlainen toinen demokratiamissio toisen maailmansodan jälkeen. Ensimmäinen oli (Länsi-) Saksan ja Italian liittäminen kuutosintegraatioon 1950-luvulla. Demokratian ohella vakiintui myös rauha, kun vanhat kiistakumppanit Saksa ja Ranska liittoutuivat. Ottamalla kolme Etelä-Euroopan maata unionin jäseniksi läntisen Euroopan maat halusivat varmistaa, että oikeistodiktatuurista siirtyminen demokratiaan tapahtuu suotuisasti.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Sotilasjunta kaappasi Kreikassa vallan vuonna huhtikuussa 1967, ja piti johti maata seitsemän vuoden ajan heinäkuuhun 1974 saakka.

¹⁴⁶ Lehtomäki 1997, 33.

Jälkimmäinen lainaus samasta Helsingin Sanomien artikkelista tuo mukaan muistutuksen rajan läheisyydestä. Etelässäkin piirrettiin ulkorajaa pitkäksi aikaa, vaikka Turkki onkin jättänyt jäsenhakemuksensa Euroopan unioniin liittymisestä.

Uusien jäsenmaiden ja varsinkin jäsenyyttä hakevien kohdalla on pohjoisessakin puhuttu länsimaisten arvojen omaksumisesta ennen kuin maa kelpaa osaksi yhteisöä. Etelässä Euroopan unioni otti siis kyseiset kolme maata omakseen *varmistukseksi* demokraattisen kehityksen. Itä-Euroopan uusien hakijamaiden kohdalla tilanne on selvästi muuttunut. Näiltä mailta edellytetään jo valmiiksi demokratiaa, vastaavanlaista ihmisoikeuskäsitystä ja taloudellista kehitystä kuin unionin valtioilla. Ikään kuin eteläisten maiden kohdalla unioni olisi kuitenkin tarvinnut uusia jäsenmaita tullakseen vahvaksi, mutta nyt vahvana sillä on varaa valita. Euroopan unionin rajan ylittäminen ulkopuolelta vaatii nyt enemmän.

Pohjoinen ulottuvuus esitellään tässä unionin luonnollisen kehityksen osana, jonka seuraavakin askel on tiedossa.

Mutta missä on Helsingin Sanomien Pohjoinen ulottuvuus? Jonkinlaista turhautumista sanaparin edessä on luettavissa myös puolta vuotta myöhemmin ilmestyneestä artikkelista, josta seuraava sitaatti:

Pohjoista ulottuvuutta ei ole maantieteellisesti eikä yhteiskunta-
alueellisesti rajattu. Näin ollen pohjoinen ulottuvuus on vaikka mitä,
kunhan se sijaitsee pohjoisessa.(29/04/1999)

Pohjoiselle ulottuvuudelle oli huhtikuun loppuun mennessä 1999 annettu jo niin monenlaista sisältöä ja määrittelyä, ettei edellinen havainto ole kovin kaukana totuudesta. Onhan tarkoituksena ollut muun muassa rauhoittaa ja vakiinnuttaa EU:n ulkorajoja, edistää rajan yli käytävää kauppaa, rakentaa kaasuputki ja teitä sekä kohdentaa apua Venäjän taloudelliseen kaaokseen. Sen sijaan "*...kunhan se sijaitsee pohjoisessa*", on mielenkiintoinen, sillä hankkeen eläessä suomalaisten aloitteesta osaksi Euroopan unionin virallista politiikkaa, myös pohjoinen siirtyi koko ajan. Hanketta synnyttäessä puhuttiin vielä arktisista alueista, mutta kun aloitetta muotoiltiin Brysselistä käsin, pohjoinen laskeutui yhä alemmaksi ja käsittää, ainakin joissakin määrittelyissä, jo alueita Itämeren eteläpuolelta ja Skotlannista. Myös tämä muutos noteerattiin Helsingin Sanomien kirjoittelussa Pohjoisesta ulottuvuudesta. Seuraavassa sitaatissa muistutaan, etteivät kyseessä ole vain arktiset alueet vaan myös Itämeren ympäristö.

Pohjoinen ulottuvuus on arktisuuden ohella myös yhteistä historiaa ja kulttuuria. Itämerestä on tulossa Euroopan unionin sisämeri ja Itämeri-identiteetti on monen maan omaa.(140600)

Lainaus Helsingin Sanomista mainitsee Pohjoisen ulottuvuuden yhteisen historian ja kulttuurin. Tässä vaiheessa hanke on ollut olemassa vasta muutaman vuoden ajan, mutta tänä aikana syntyneeseen historiaan tai kulttuuriin sitaatti ei viittaa. Se tekee Itämeren alueen historiasta ja kulttuurista, joista esimerkkinä ovat mm. tarinat Viikingeistä, Hansaliitosta ja Kalmarin unionista, Pohjoisen ulottuvuuden historiaa. Liitos vakuuttaa lukijat Pohjoisen ulottuvuuden *luonnollisuudesta*, sillä eihän ole kysymys mistään uudesta, vaan pitkät perinteet omaavasta yhteistyöstä yhteisellä alueellamme. Mutta miksi ylipäänsä kehittää Pohjoista ulottuvuutta, jos kerran puhutaan Itämeren yhteistyöstä? Ilmeisesti vanhalla organisaatiolla on samanlaista historiallista taakkaa, kuin pohjoismaisella yhteistyöllä. Ja eihän se olisi silloin ollut *Suomen* tekemä ja kehittämä uusi hanke.

Leimallista Helsingin Sanomien artikkeleille Pohjoisesta ulottuvuudesta vuosina 1998-2000 oli hankkeen esitleminen voittopuolisesti positiiviseen sävyyn ja suomalaisten menestystarinana.

Suomen EU-diplomatian huipentuma koettiin viime joulukuussa Wienissä, kun Eurooppa-neuvosto otti vastaan EU:n komission laatiman pohjoista ulottuvuutta koskevan väliraportin. "Se oli poliittinen läpimurto", sanoo ulkoasiainneuvos Peter Stenlund. Suomen tekemästä pohjoinen ulottuvuus -aloitteesta tuli osa EU:n ulkosuhdepolitiikkaa. Brittikollegat tulivat jälkeensä Stenlundille ihmettelemään miten Suomen kaltainen pieni maa oli saanut aloitteensa näin onnistuneesti EU:n asialistalle. Arvovaltaisessa Economist -lehdessä kirjoitettiin, että Suomi on ottanut keskeisen roolin EU:n Venäjän -suhteiden kehittämisessä.(200699)

"Huipentuma", "läpimurto", "onnistunut", "keskeinen". Aivan kuin "pieni Suomi" olisi voittanut poliittisen jääkiekon maailmanmestaruuden. Artikkelisi sisältää ajatuksella valittuja lainauksia paitsi titteliltään pätevätkuuloiselta asiantuntijalta, myös ulkomaiden edustajilta.

Lainaus sisältää asian: väliraportti pohjoisesta ulottuvuudesta on jätetty. Se ei kuitenkaan vielä paljasta asian tärkeyttä ja kuinka työ on saatu tehdyksi. Auktoriteetin omaava korkea virkamies pitää tapahtumaa poliittisena läpimurtona. Jotakin, mitä ei ennen ole tehty, on nyt onnistuttu tekemään. Suomen todellisuus EU:n tietoisuudessa on muuttunut. Suomi on enemmän kuin ennen, ja ennen kaikkea tärkeämpi.

Argumentaation lähtötilanteeseen kuuluvat julkilausumattomat esisopimukset. Tässä esimerkkinä tällaisesta sopimuksesta on Suomen näkeminen pienenä maana. Suomi on Euroopan unionin viidenneksi suurin maa, jos katsotaan pinta-alaa. Asukkaita täällä on kuitenkin kolmanneksi vähiten. Euroopan unionin valtasuhteita selvitellessä äänioikeuksia jaetaan asukasmäärän mukaan. Vaikka pienenus on suhteellista, se on silti etukäteen sovittu määre Suomelle.

Esko Antolan mukaan Suomen puolueeton identiteetti korvautuu vähitellen pikkuvaltion identiteetillä. Näin ajatellen pienenuden määrittää Rooman sopimus, jossa jäsenmaidien väkimäärä ratkaisee territoriaalisuutta enemmän. Pienten maiden merkitys EU:n päätöksenteossa perustuu niiden suureen määrään.¹⁴⁷

Anonyymit brittikollegat pönkittävät muutosta. Suomen kaltainen pieni maa on toiminut onnistuneesti, aivan kuten suuret maat. Se mitä tapahtui oli ihme, koska sitä on pitänyt ihmetellä. Teko sinänsä lienee ollut varsin normaali tapahtuma, mutta tekijän pienenus korostaa teon merkitystä. Poikkeuksellisuuden korostaminen vetoaa tässä lukijaan argumentaation laadullisena lokuksena.

Lisäksi lehti, joka määritellään arvovaltaiseksi, mikä tässä yhteydessä käytettynä merkitsee paitsi lähteen luotettavuutta, myös sitä, että sen lukijat pitävät lehteä hyvänä suhteessa kilpailijoihinsa, kertoo Suomen roolista EU:n ja Venäjän suhteiden kehittäjänä. Rooli on Suomen ottama, ei annettu, mikä kuulostaa yleisöstä varmasti hyvältä. *Rooli* on sanana draamallinen metafora, joka viittaa alkuperäisessä merkityksessään teatteriin. Tässä yhteydessä sanalla on todennäköisesti haluttu viitata osaan, jonka Suomi on tässä näytelmässä ottanut. Sana on kuitenkin sikäli ongelmallinen, että metafora voi viedä lukijan ajatukset siihen, että EU:n ja Venäjän suhteet ovat vain jotakin näytelmää, jota esitetään tai todellisuuden kätkemistä - eikä siis aitoa.

Auktoriteettiin perustuvalla argumentilla on merkitystä vain todistamiskelpoisen totuuden puuttuessa. Luemme lehdestä aina välitettyä tietoa, vähintään toisen käden kautta kuljetettua, sen

¹⁴⁷ Antola 1998, 110.

vuoksi erilaisiin auktoriteetteihin viittaaminen lieneekin painetussa sanassa niin yleistä. Asialle on saatava tukea myös lukijan vakuuttamiseksi, eikä vain siteeratun arvon nostamiseksi. Auktoriteetti toimii muiden argumenttien tukena. Tässäkään yhteydessä Pohjoisen ulottuvuuden sisältöä ei selvitetä, vaan siihen viitataan itsestään selvyytenä. Ehkä auktoriteetilla pyritään myös vakuuttamaan siten, että vaikkei asia olekaan lukijalle selvä, muutkin kuin suomalaiset pitävät hanketta onnistuneena, joten se riittääköön asian vakuuttelusta.

Ojanen kirjoittaa kuinka Euroopan unionin tavoitteena on saada kunkin maan toiminta EU:ssa näyttämään menestyksekkäältä. Sen vuoksi eri maiden lehdistötilaisuuksissa korostetaan oman maan tavoitteiden etenemistä ja maan onnistunutta profilointia kokouksissa. Edellä lainattu siteeraus voisi olla esimerkkinä myös tällaisesta. Pohjoista ulottuvuutta markkinoitiin nimenomaan suomalaiselle yleisölle vakuuttelemalla hankkeen hyödyllisyydestä ja Suomen merkittävästä osuudesta hankkeen kehittäjänä. Samalla luotiin vaikutelma, että Suomen liittyminen Euroopan unioniin oli onnistunut päätös. Eri mailla oli myös erilaisia syitä tukea aloitetta pohjoisesta ulottuvuudesta. Esimerkiksi englantilaisten ihastusta on selitetty sillä, että yhtenäinen politiikka maksimoisi hyödyn varsinkin ydinvoima- ja ympäristökysymyksissä¹⁴⁸.

Pohjoinen ulottuvuus ei ollut kuitenkaan täysin haltioituneen suitsituksen kohteena. Kriittisen sävyn keskusteluun nostivat Baltian maat, jotka epäilivät Suomen hyötyvän Pohjoisen ulottuvuuden avulla taloudellisesti heidän kustannuksellaan.

Kirjeenvaihtaja nostaa ainoaksi Suomen suureksi epäonnistumiseksi pohjoista ulottuvuutta käsitelleen kokouksen. Hän kirjoitti aiemmin, että idea pohjoisesta ulottuvuudesta on kuin takiainen, jonka suomalaiset viskasivat ilmaan pari vuotta sitten katsoakseen mitä siihen jää kiinni. "Lähinnä siihen on tarttunut poliittista liturgiaa, ja aineistot, joita aihepiiri tuottaa, sopivat parhaiten keikkuvan keittiöpöydän jalkaa tukemaan".(311299)

Lainaus on koostejutusta, jossa siteerattiin eri maiden lehtiä siitä, millaista julkisuutta puheenjohtajuuskausi maailmalla sai osakseen. Lainauksessa on siteerattu Virossa ilmestyvää Postimees -sanomalehteä. Lehden käyttämät vertauskuvat eivät jätä tulkinnalle sijaa. Pohjoinen ulottuvuus on virolaisen lehden mukaan täysin turha hanke. Metafora vie lukijan ajatukset arkiseen

¹⁴⁸ Ojanen 1999, 16-18.

keittiöön, jossa keikkuvan pöydänjalan alle on laitettava jotakin tarpeetonta. Lainauksen valinta Helsingin Sanomien koostejuuttuun edustaa paitsi monipuolisuuden tavoitteen täyttävää kriittistä näkökulmaa, myös tietynlaista kitkaa Suomen ja Viron välillä. Viro ja muut Baltian maat eivät nielaisseet aloitetta Pohjoisesta ulottuvuudesta niin helposti kuin lehtien mukaan kävi esimerkiksi unionin muiden jäsenvaltioiden kanssa, joiden kommentteissa Suomen aloite sai aina "täyden tuen". Esimerkiksi Latvia syytti pitkään Suomea yrityksestä kahmia kaikki Venäjältä suunnitellut kaasuputket sekä kauppaan liittyvän kauttakulun Pohjoisen ulottuvuuden avulla itselleen. Toisin sanoen Pohjoinen ulottuvuus otettiin Baltian maissa vakavasti. Sen nähtiin aiheuttavan toteutuessa taloudellisia muutoksia eli hyödyntävän Suomen asemaa ja heikentävän Baltian maiden asemaa.

Baltian maat suhtautuvat epäluuloisesti Suomen EU:ssa ajamaan "pohjoiseen ulottuvuuteen". Keskustelu käy kuumana Latviassa ja Virossa, ja suomalaisia syytetään "häpeämättömästä" oman edun tavoittelusta.

Täköläisten lehtien ja viranomaisten mukaan Suomi juonittelee amerikkalaisten kanssa, käyttää Euroopan unionia hyväkseen ja yrittää kaapata Itämeren alueen kallisarvoiset Venäjänkuljetukset. (020998)

Sitaatin metaforien mukaan Suomi rinnastetaan Virossa juonittelevaan ja hyväksikäyttävään merirosvoon, joka yrittää kaapata Itämeren kuljetukset. Keskustelu on kuumaa ja suomalaiset eivät ymmärrä hävetä käytöstään.

Viron, Latvian ja Liettuan asema on mielenkiintoinen. Suomen puheessa meihin ja omiin kuuluu ehdottomasti Euroopan unioni, Venäjä edustaa näissä artikkeleissa toista ja Baltian maat jotakin siltä väliltä. Venäjä on ikään kuin tämän keskustelun objekti ja Baltian maat hiukan syrjässä olevia muita mahdollisia subjekteja, mutta varsinainen tekijä on kuitenkin Euroopan unioni, jonka puolesta Suomi puhuu. Baltian maista puhuttaessa on samaa ylemmyyttä kuin suhteessa Venäjään. Silti Baltian maat ovat todennäköisiä EU-kumppaneita muutaman vuoden kuluttua ja sen jälkeen ne kuuluvat samaan viiteryhmään kuin Suomi. Samassa jutussa siteerataan myös latvialaislehteä:

Vakara Zinas julkaisi elokuussa koko sivun jutun otsikolla "Transitoreitit voidaan viedä Latvian nenän edestä". Se aloitti jutun muistuttamalla, ettei Suomi tukenut Baltian itsenäisyyttä perestroikan aikana. Lehti julisti, että öljyn vienti länteen Suomen satamien -

"Turun, Lahden ja Mikkelin jne." - kautta on kannattamatonta.

(020998)

Sitaatista paistaa vanha epäluulo. Latvia määrittää jutussa uhkaa itselleen Suomesta kertomalla maan aiheuttamista mahdollisista haitoista tulevaisuudessa, joiden perusteluksi kelpaa Suomen käyttäytyminen lähihistoriassa. Valittu kohta, jossa siteerataan Suomen satamia, on tapa jättää latvialainen näkökulma omaan arvoonsa. Jälkimmäinen siteeraus syö uskottavuuden edelliseltä.

Eurooppalaisuuden käsittämällä on Suomen ja esimerkiksi Viron välillä eroa. Suomi *liittyi tai meni* Eurooppaan, puhuttaessa Euroopan unionin jäsenyydestä. Suunta oli siis ulkopuolelta jonkin sisälle. Virolaiset puhuvat *paluusta*. Tietenkin kysymys on vain termeistä, joilla kuvataan jäsenyyttä, mutta ehkäpä se kertoo jotakin myös sanoja valinneiden kansojen uskosta omaan paikkaansa. Mielenkiintoista on myös spekulointi Baltian maiden mahdollisesta NATO - jäsenyydestä tulevaisuudessa. Kuuluisivatko maat silloin *enemmän* Eurooppaan, Euroopan unioniin tai kenties länteen kuin suomalaiset?

Kuitenkin Suomi on vain kolmea vuotta aikaisemmin liittynyt itse Euroopan unioniin. Suomen puheessa on sellaista sisäpiirin ja vallanpitäjän auktoriteettia, jossa oman aseman mahdollista vakiintumattomuutta uudessa yhteisössä ei kuitenkaan kuulu. Ehkä asema onkin varma? Rajatulle sisäalueelle päästyä voi heti puhua "*meidän kaikkien*" puolesta. On varaa olla opettajana. Mikäli Pohjoisen ulottuvuuden tärkein tehtävä on ollut muokata Euroopan unionia sellaiseksi, että suomalaiset näyttävät hyötynneen sen jäsenyydestä, silloin äänensävyllä on siunaus ylempää. Suomalaisia lukijoita valittu asennoituminen miellyttää varmasti enemmän kuin varovainen tapa puhua.

Osa Helsingin Sanomien artikkeleista pyrki keskittymään mahdollisimman konkreettisiin esimerkkeihin puhuttaessa Pohjoisesta ulottuvuudesta. Se, onko tarkoituksena vaikuttaa länteen tai itään, on monimutkaisempi kysymys kuin pelkkä kaasuputki.

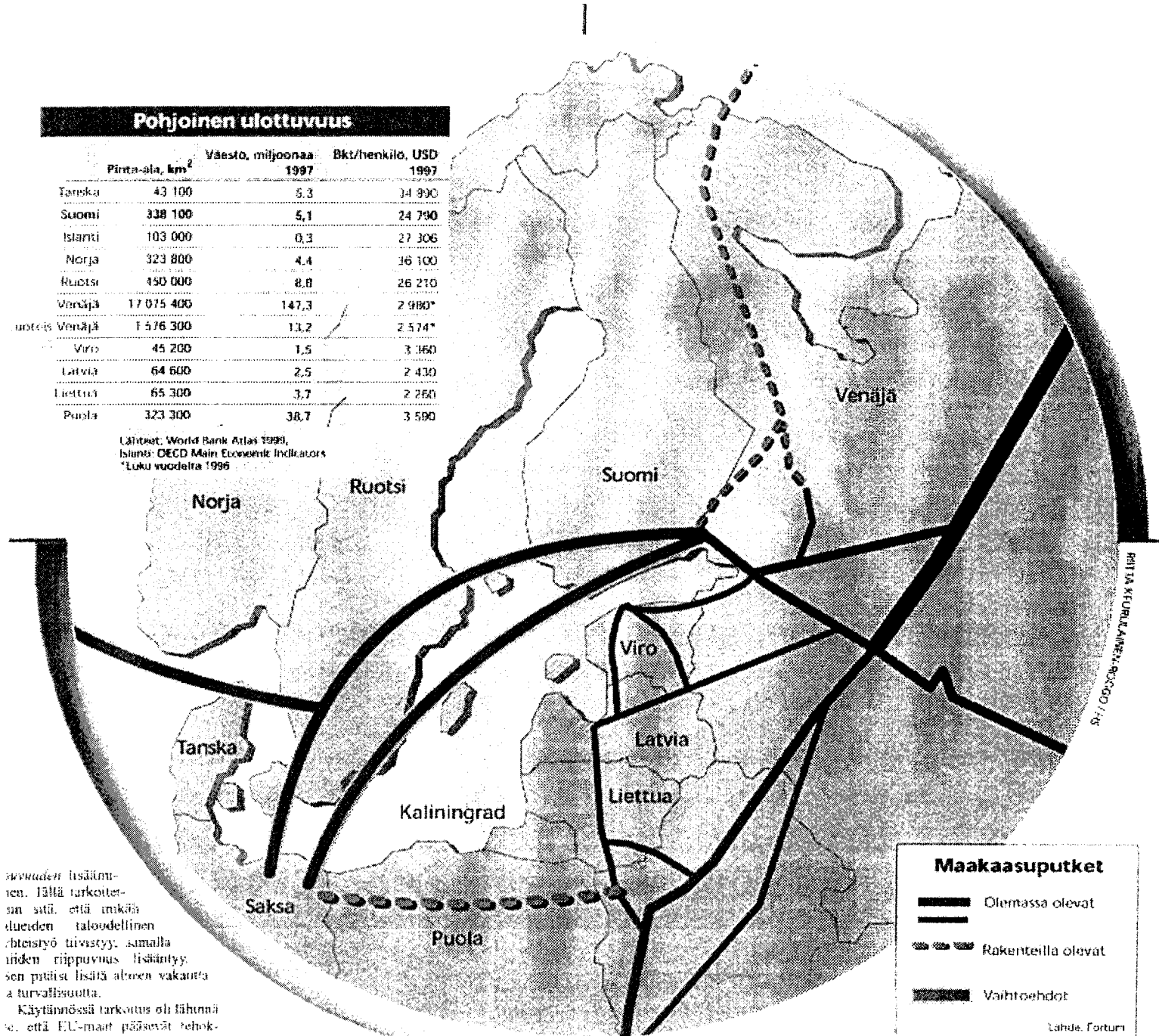
EU:n pohjoinen ulottuvuus kulminoituu Virrankosken mielestä maakaasuverkon rakentamiseen. Venäjältä tulevien putkien kasaaminen on kallista puuhaa, "eikä rahaa saa taikasauvalla".

"Maakaasu on kuitenkin tulevaisuuden polttoaine ja Suomen kannalta tärkeä kysymys."(03/12/2000)

Pohjoinen ulottuvuus

	Pinta-ala, km ²	Väestö, miljoonaa 1997	Bkt/henkilö, USD 1997
Tanska	43 100	5,3	14 890
Suomi	338 100	5,1	24 790
Islanti	103 000	0,3	27 306
Norja	323 800	4,4	16 100
Ruotsi	450 000	8,8	26 210
Venäjä	17 075 400	147,3	2 980*
uutiset Venäjä	1 576 300	13,2	2 574*
Viro	45 200	1,5	3 160
Latvia	64 600	2,5	2 430
Liettua	65 300	3,7	2 260
Puola	323 300	38,7	3 590

Lähtök: World Bank Atlas 1999,
Islanti: OECD Main Economic Indicators
*Luku vuodelta 1996

omuden lisääminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että itäisten alueiden taloudellinen yhteistyö tiivistyy, samalla niiden riippuvuus lisääntyy, sen pitäisi lisätä alueen vakautta ja turvallisuutta.

Käytännössä tarkoitus oli lähinnä se, että EU-maat pääsevät tehokkaammin hyödyntämään Latvian, Venäjän valtavat energia-, mineraali- ja metsävaroja. Vastaavasti Venäälle vahvasti kipeästi kaivattua m-

Karttaan on piirretty Venäjältä tulevat maakaasuputket sekä rakenteilla olevat kaasuputket. Lisäksi kartta kertoo vaihtoehtoisista suunnitelmista uusien kaasuputkien sijoittamisessa. Kartan lisäksi kuvassa on esitelty pieni taulukko, johon Pohjoinen ulottuvuus -otsikon alle on listattu mukana olevat maat pinta-aloineen, väkimäärineen ja taloudellista tilaa kuvaavine BKT -lukuineen. Venäjä on mukana sekä kokonaisena, että Luoteis-Venäjänä. Kaliningradin aluetta taulukko ei mainitse, vaikka se onkin merkitty karttaan erikseen. Kartta ei yllä kuvaamaan kaikkia Pohjoiseen ulottuvuuteen merkittäviä alueita. Esimerkiksi Karanmeri jää kuvan ulkopuolelle. Vaikuttaakin siltä, että kuvassa on haettu tiettyä symmetriaa vain Suomen ympärille.

Kaasuputkien lisäksi karttaan on merkitty alueen valtioiden nimet ja maiden väliset rajat. Kaasuputket ovat kartan tärkeintä tietoa, mikä näkyy niitä kuvaavien viivojen paksuutena. Jos esimerkiksi Suomen ja Venäjän välinen raja on kartalla millimetrin paksuinen ja luonnossa noin kymmenen metriä, on kaasuputki enimmillään piirretty viiden millimetrin paksuiseksi, mutta luonnossa se on tuskin halkaisijaltaan viittäkymmentä metriä.

Puhujan vaihtuessa myös se, mitä konkreettisesti kannattaa Pohjoselta ulottuvuudelta odottaa tapahtuvaksi, vaihtuu. Edellisessä lainauksessa puhuttiin kaasuputkista, seuraavassa myös tietoyhteiskunnan palvelut otetaan mukaan, mitä niillä sitten tarkoitettaneenkaan.

Hänen (Lipposen) mielestään pohjoista ulottuvuutta voidaan jopa pitää alkuperäisen integraation sovelluksena, koska sen tarkoituksena on edistää rauhaa ja vakautta taloudellisella integraatiolla. Energia, kuljetus ja tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvä tekniikka ovat Pohjoisen ulottuvuuden tärkeysjärjestyksessä ensimmäisinä.(10/05/2000)

Toisen maailmansodan jälkeen, jolloin Euroopan unionia ryhdyttiin kehittämään, mietittiin keinoa hävittää Saksan Euroopassa aiheuttama uhka. Keinoksi kehitettiin Ranskan ulkoministeriön korkean virkamiehen, Jean Monnet'in, johdolla Saksan ja Ranskan hiili- ja teräsvarojen¹⁴⁹ saattaminen ylikansallisen hallinnon alaiseksi ja tätä varten tuli perustaa kaikille eurooppalaisille valtioille avoin järjestö. Kun toista maailmansotaa edeltäneisiin tapahtumiin kuului Saksan eristäminen kansainvälisestä yhteistyöstä, oli nyt uusi strategia tehdä siitä "vaaraton" integroimalla se tiiviiseen

¹⁴⁹ Hiili- ja teräsvarat olivat tuolloin strategisesti paljon merkittävämmässä asemassa kuin nykyään.

yhteistyöhän muiden Länsi-Euroopan maiden kanssa.¹⁵⁰ Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamissopimus allekirjoitettiin Pariisissa 18. Huhtikuuta 1951. Allekirjoittajina olivat Belgia, Ranska, Luxemburg, Italia, Hollanti ja Saksan liittotasavalta.

Edellisessä sitaatissa pääministeri Lipponen pitää Pohjoista ulottuvuutta alkuperäisen integraation sovellutuksena. Rauhaa ja vakautta haettiin tuolloin tekemällä Saksa vaarattomaksi sitomalla sen strategisesti tärkeät luonnonvarat ulkopuoliseen valvontaan. Kuinka pitkälle tätä ajatusta voi sitten soveltaa Venäjästä puhuttaessa? Ydinteknologia on ajalle strategisesti tärkeämpää kuin hiilikaivokset. Pohjoisen ulottuvuuden yhtenä tavoitteena on ydinturvallisuuden parantaminen. Toisin sanoen ulkopuolinen valvonta halutaan saattaa myös Venäjän rajojen sisäpuolelle tässä asiassa. Euroopan unionia luotaessa tehtiin taloudellista integraatiota. Talouskysymykset ovat mukana myös Pohjoisessa ulottuvuudessa, sillä Suomen ja Venäjän välistä elintasokuilua halutaan kaventaa parantamalla Venäjän oloja.

Saksan ja Ranskan kohdalla, huolimatta ulkopuolisesta päätöksenteosta Saksan yli, tavoitteena oli saada Saksa sisälle luotavaan yhteisöön. Venäjän kohdalla Pohjoista ulottuvuutta ei voi soveltaa tässä mielessä. Vaikka Venäjä onkin Pohjoisessa ulottuvuudessa tärkein kohdema, jossa operoidaan rauhan ja vakauden edistämiseksi, sitä ei silti olla ottamassa mukaan yhteisöön. Se jää toiseksi huolimatta siitä, että elintasokuilu saataisiinkin tasoitettua ja Suomen itärajan takainen, Pohjoiseen ulottuvuuteen kuuluva alue, länsieurooppalaistettua ja mystistä itää siirrettyä idemmäksi.

Varovainen sävy tuli mukaan pohjoista ulottuvuutta koskeviin Helsingin Sanomien artikkeleihin noin kuukautta ennen Suomen heinäkuussa 1999 aloittamaa EU:n puheenjohtajuuskautta. Euroopan Unionin lähialueilla vellovat sotilaalliset kriisit veivät huomiota rauhallisemmilta hankkeilta, sillä uutiset täyttyivät niin Kosovon sodan¹⁵¹ jälkiselvittelyistä kuin Venäjän ja Tsetsenian kriisin etenemisestä.

Huimista suunnitelmista huolimatta sisällön löytäminen pohjoiselle ulottuvuudelle Suomen puheenjohtajuuskauden aikana on vaikea tehtävä. Syynä on raha: Kosovon jälleenrakennus vie huomion,

¹⁵⁰ Koivumaa 1995, 1-2.

¹⁵¹ Kosovon kriisi kärjistyi kansainväliseksi sodaksi 24. Maaliskuuta 1999. Kulttuurisesti vastakkain olivat ortodoksit ja muslimit - tilannetta ratkaisemassa protestantit ja katoliset. Kyseessä oli paitsi entisen Jugoslavian hajoamisesta aiheutunut kansojen liikehdintä paikallisella tasolla, myös mm. kansainvälisten yhteisöjen toimintatavat, suurvaltasuhteet ja pienten valtioiden sovittelijanrooli. (Ekholm ja Nurmio 1999: Suunnaton EU? Kysymyksiä Euroopan tulevaisuudesta).

eivätkä kansainväliset luottolaitokset ole viime elokuun romahduksen jälkeen halunneet juuri rahoittaa investointeja Venäjälle.(200699)

On mielenkiintoista, kuinka samalla perustelulla asiaa voidaan viedä eteenpäin ja vetää sitten taas takaisin. Pohjoisen ulottuvuuden erinomaisuutta on vain hetkeä aikaisemmin kehuttu sen vuoksi, ettei järjestelmä vaadi uusien instituutioiden ja rahoitusjärjestelmien perustamista. Asian eteenpäinviemisessä on painotettu sitä, ettei hanke tuota EU:lle lisää kuluja, jolloin sen hyväksymiselle ei ole nähty Euroopan unionissa mitään estettä.

Lisäksi ne hyvinä esitellyt ideat, joita Pohjoisen ulottuvuuden nimissä pystyttäisiin jatkossa toteuttamaan, määritelläänkin nyt "huimiksi". Suomen kielessä jokin suurisuuntainen voi olla huimaa, mutta samoin myös esimerkiksi nuori ihminen, joka ei tunne vielä elämän realiteetteja ja kuvittelee, että kaikki on mahdollista. Kirjoittaja puhuu myös sisällön löytymisen vaikeudesta. Pohjoinen ulottuvuus määrittyy tässä pelkästään rahan kautta, mikä on kääntöpuoli sille, että Pohjoisen ulottuvuuden sisällä Venäjä määrittyy julkisen rahan siirtomaaksi. Pohjoinen ulottuvuus ei ole toimintaa yksityisellä -, yritysten- eikä kolmannella sektorilla. Jälleen raha on nostettu "jumala-termiksi", joka riittää selittämään kaiken niin tyhjentävästi, ettei muita selityksiä katsota tarpeelliseksi.

Viittaus Venäjän lähes vuoden takaiseen taloudelliseen romahdukseen selityksenä rahalaitosten varovaisuudesta on kiinnostava, koska kyseinen romahdus on ollut tiedossa jo kauan, samoin rahalaitosten suhtautuminen, joten asian vetäminen esille juuri nyt, tuntuu syiden keräilyltä jälkikäteen.

Lainauksessa on myös mielenkiintoinen ajatuksellinen rinnastus: sisällön löytäminen on vaikeaa, koska ei ole rahaa. Ja sillä, jolla on rahaa, on myös valtaa tuottaa sisältöä. Kansainväliset luottolaitokset ovat viittaus jossakin ylä- ja ulkopuolella oleviin epämääräisiin voimiin, joilla on viimekädessä valta ratkaista millainen sisältö pohjoiselle ulottuvuudelle on suotavaa.

Kansainvälisillä luottolaitoksilla viitataan mm. Maailmanpankkiin, Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankkiin sekä Kansainväliseen valuuttarahastoon¹⁵². Lisäksi tässä tarkoitetaan Euroopan unionin Phare- ja Tacis- ohjelmia. Näitä ei kuitenkaan esitellä tai mainita Helsingin Sanomien sitaatissa, sillä poliittiselle argumentaatiolle on tyypillistä kielen pitäminen mahdollisimman

¹⁵² Maailmanpankki (IBRD) perustettiin 1946 ja sen tehtävänä on tarjota rahoitustukea köyhimmille jäsenmaille. Pankin tulolähteenä ovat jäsenmaksut sekä operaatiot arvopaperimarkkinoilla. Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) perustettiin myös toisen maailmansodan jälkeen. Sen tehtävinä oli valuuttajärjestelmän sääntöjen laatiminen ja valvonta, varojen tarjoaminen jäsenille sekä toimiminen keskustelu- ja yhteistyöfoorumina. Järjestö lainaa jäsenilleen siinä suhteessa kuin maa on tallettanut rahastoon. Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki (EBRD) perustettiin 1990. Sen tarkoituksena on helpottaa Keski- ja Itä-Euroopan maiden siirtymistä markkinatalouteen suosimalla yrittäjyyttä ja

yksinkertaisena, ettei monimutkainen kieli olisi esteenä sanoman ymmärtämiselle. Tähän asti on hahmoteltu sisältöä, jolla Venäjä tarkoituksella otetaan mahdollisimman tiiviisti mukaan erilaisten projektien avulla ja näin yritetään turvata maan taloudellisten olojen vakiintuminen.

Kenelle tämä varoituksen sana on osoitettu? Ehkä suurelle yleisölle, joka tähän asti on lehteä lukiessaan elänyt siinä uskossa, että hanke etenee, mitä hyvänsä se sitten sisältääkään ja vielä ulkomaailman hyväksyvällä myötävaikutuksella. Vai onko kyseessä toimittajien viime hetken herääminen Pohjoinen ulottuvuus -termin edessä. Tärkeimpänä asiana pitkään pidetty hanke ei olekaan ehkä niin tärkeä kuin on uskottu ja nyt vedetään varovasti takaisin. Vasta nyt, puheenjohtajuuskauden alkaessa.

Toisaalta aloitetta voi lausuntojen mukaan pitää pitkälti rahojen uudelleen koordinoitina Venäjä-hankkeissa. Euroopan unioni aikoi rankaista Venäjää sopimattomasta, ja eurooppalaisille arvoille vieraasta käytöksestä Tsetsenian sodan yhteydessä, jäädyttämällä maalle luvattuja avustuksia. Vaikuttaa siltä, että näissä varovaisissa lehtikirjoituksissa näkyy Euroopan unionin toppuuttelu ja viesti paheksunnasta, joka on suunnattu Venäjälle.

Pohjoinen ulottuvuus tuli osaksi EU:n fraseologiaa Suomen aloitteesta
Tavoitteena oli luoda eräänlainen vastapaino unionin Välimeri-
ohjelmille. Toisin kuin eteläiseen ulottuvuuteen, pohjoiseen ei
kuitenkaan luvattu eikä luvata EU-rahaa tai -rahoitusmekanismia.
Koko rahoitus hoidetaan jo olemassa olevien järjestelmien kautta.
Osittain juuri tästä syystä hanke on jäänyt eräänlaiseksi hurskaiden
toiveiden tynnyriksi, joka ei ole jaksanut sytyttää juuri muita kuin
keksijäänsä eli Suomen hallitusta ja viranomaisia. (27/04/2000)

Pohjoinen ulottuvuus -käsitteen sekavuutta on yritetty välillä selkiyttää lukijoille. Viittausten ajoittain keskenään ristiriitaiset tiedot kuvaavat kuitenkin, kuinka hankalaksi sanapari on kehittynyt. Lisäksi Pohjoisen ulottuvuuden viralliselle tavoitelistalle on koottu kaikkea mahdollista opiskelijavaihdosta ydinjätteisiin, joten tavallaan kaikki lehdessä julkaistut jutut pitävät myös paikkansa.

edistämällä tuotannon tehostamista. Pankilla on investointi- ja apuohjelmia, joilla rahoitetaan sekä julkisia- (40%) että yksityisiä (60%) hankkeita.

Pohjoisen ulottuvuuden aloitteella Suomi haluaa nostaa esille pohjoisten alueiden erityisongelmat. Olennainen osa tätä ongelmakokonaisuutta ovat lähialueiden vaaralliset ydinvoimalat ja heikko infrarakenne, joka heikentää niiden sisäisen ja maiden välisen kaupankäynnin näkymiä.(290499)

Suomi aikoo painottaa Venäjän ja muiden Itämeren maiden ydinvoimaloiden turvallisuuskysymystä, kun EU laatii pohjoisen ulottuvuuden toimintaohjelmaa.(29/04/2000)

Yksi keskeinen piirre pohjoisesta ulottuvuudesta kirjoitettaessa, on sen suomalaisuus. Suomi on aloitteen tekijä ja kehittäjä, koska se on asiantuntija milloin pohjoisen- ja milloin Venäjän erityisongelmista kirjoitettaessa. Huolimatta siitä, että hanke on saanut lehden mukaan tukea niin kokonaisilta mailta kuin yksittäisiltä poliitikoilta ja virkamiehiltä, ja että se jossakin vaiheessa siirtyi Euroopan unionin käsiin, Pohjoinen ulottuvuus on kuitenkin koko ajan Suomen "oma". Suomi on se aktiivinen taho, joka tässäkin haluaa nostaa esille pohjoisten alueiden erityisongelmia. Pohjoisia alueita on muillakin, mutta Suomi on nostanut itsensä tekijäksi ja keskeiseen asemaan, joten siitä muistuttamista lukijoille pidetään tärkeänä.

Pohjoinen ulottuvuus ei tässä yhteydessä ole mikään mahdollisuuksien sarvi vaan "ongelmakokonaisuus", jonka "olennainen osa" sijaitsee Venäjän rajan takana. Tässä on selkeää erottelua meihin ja muihin. Vaikka Suomi puhuu yleisesti pohjoisen alueen ongelmista, on silti huomattava, että kaikkein pahin on toisten puolella. Me, lukijat, olemme Suomi, joka nostaa ongelmat esille ja sitä kautta hakee ratkaisua ongelmiin. Vaaralliset ydinvoimalat ovat kirjoituksen mukaan lähialueilla. Tiivistettynä vaara on *lähellä*. Ydinvoimalat edustavat vaaraa ja infrastruktuurin taso hidastaa kaupankäyntiä. Ikään kuin kaupankäynnin nopeutuminen nopeuttaisi myös suomalaisten vaurastumista. Takertumatta asiasisältöön voi yksinkertaistaa, että vaara vetoaa lukijan tunteeseen ja kaupankäynnin hitaus järkeen.

Argumentoinnissa ei voi välttyä siltä, että jotkut sanat ovat muotia aikansa ja katoavat sitten kielenkäytöstä. Pohjoinen ulottuvuus oli 1990-luvun lopun poliittinen muotiana Suomessa. Muotisanaksi nousua edisti sanaparin sisällön vakiintumattomuus. Se näkyi esimerkiksi siten, että sanaa käytettiin myös aivan muissa yhteyksissä kuin puhuttaessa Euroopan unionin itärajan ylittävistä aloitteista Pohjois-Euroopassa.

Saariselkä edustaa pohjoista ulottuvuutta - Lapin hiihtokeskus isännöi
syyskuussa Euroopan ulkoministereitä(010799)

Pohjoismaat vihkivät Saksan pääkaupungissa ensi viikolla yhteiset
suurlähetystönsä - Pohjoinen ulottuvuus Berliinin taivaan alla(171099)

Kummatkin edellisistä lainauksista ovat otsikoita Helsingin Sanomien artikkeleissa. Ne on poimittu esimerkeiksi jutuista, joissa Pohjoinen ulottuvuus on mainittu itsestään selvyytensä, mutta joissa käsitettä ei millään tavalla myöhemmin selitetä. Näissä artikkeleissa pohjoinen ulottuvuus on mukana ainoastaan otsikossa, itse jutut käsittelevät muita aiheita, eikä termiä mainita enää uudelleen. Ensimmäinen artikkeli esitteli hiihtokeskusta Lapissa. Otsikossa Pohjoista ulottuvuutta on käytetty pohjoisen synonyymina. Jälkimmäinen artikkeli esitteli lähinnä rakennuksen arkkitehtuuria. Tässäkin Pohjoinen ulottuvuus viittaa lähinnä pohjoiseen ilmansuuntaan, josta kyseisen rakennukset arkkitehdit ja käytetyt materiaalit ovat kotoisin. Ensimmäisessä Pohjoinen ulottuvuus merkitsee Lappia, jälkimmäisessä kaikkia Pohjoismaita. Kummassakin otsikossa Pohjoinen ulottuvuus on itsessään nostettu metaforaksi. Minne metafora vie lukijan ajatukset, on mielenkiintoinen pohdittava, sillä sanaparin sisältö ei ole missään tapauksessa niin vakiintunut kuin otsikon tekijä tässä ajattelee.

Sanan muotoutuminen mihin tahansa tarkoitukseen on huomattu myös lehden sisällä. Se rinnastettiin yya-sopimukseen ja Etykiin.

...mantroihiin mieltyneet Suomen ulkopolitiikan tekijät ovat
kehittäneet hokeman pohjoinen ulottuvuus täyttämään tyhjiötä, jonka
yya-sopimuksen ja Etykin hautaaminen historian roskakoriin on
aiheuttanut.(020699)

Myös hankkeen parissa työskentelevät virkamiehet ovat tunnustaneet Pohjoisen ulottuvuuden sisällöttömyyden ongelmaksi.

Timo Summa vastaa EU-komissiossa myös pohjoisesta
ulottuvuudesta, jonka puitteissa komissio pyrkii muun muassa
helpottamaan ihmisten, tavarain ja tiedon liikkumista länsimaista
Venäjälle. Pohjoinen ulottuvuus yltää ydinturvallisuuden

kehittämisestä tiedonvälityksen edistämiseen ja ympäristön säästämiseen kansanterveyteen.

"Huippukokouksen päätavoite on konkretisoida pohjoisen ulottuvuuden käsite, puhua rahoituksesta ja projekteista sekä sopia työnjaosta ja jatkoaikatauluista - koordinoita tekemiset paremmin."(021199)

Esimerkki on yritetty määritellä mitä Pohjoinen ulottuvuus käytännössä merkitsee. Siinä on listattuna hankkeeseen hahmoteltuja aiheita, joista lukija voi päätellä aloitteen sekä laaja-alaisuuden että ylimalkaisuuden. EU:n Tacis-johtaja Timo Summa mainitsee myös konkretisoinnin kokouksen tavoitteena, joten epämääräisyys Pohjoisen ulottuvuuden ympärillä on myös hanketta kehittävien virkamiesten tiedossa, eikä ainoastaan toimittajien riesana.

Pohjoinen ulottuvuus on nimenä mielenkiintoinen. Tässä pohjoinen on pohjoista vain lähinnä suhteessa Euroopan unionin keskusalueisiin. Suomalaiset nimesivät hankkeen Pohjoiseksi, eikä pohjoismaiseksi, ulottuvuudeksi, jälkimmäisen kantaman poliittisen painolastin vuoksi. Pohjoismaalaisuus ei ole enää neutraalin oloinen sana, vaan sisältää latauksen rajoista ja vahvasta identiteetistä, joka pitää itseään tietyllä tavalla muuta Eurooppaa parempana. Pohjoisuus on sen sijaan sanana tuorempi ja sisällöttömyydessään parempi, koska sen voi täyttää millä tahansa merkityksellä, niin kauan kun sitä ei määritellä liian tarkasti.

Huolellisen kotimaisen rummutuksen jälkeen Helsingissä järjestetty kokous herätti pettymystä, sillä Euroopan unionin ulkoministerit boikotoivat kokousta. Tarkoituksena oli hyödyntää omaa puheenjohtajuutta ohjelman tarkentamiseksi ja pitämiseksi esillä julkisuudessa. Tärkein syy Pohjoisen ulottuvuuden ongelmiin Suomen puheenjohtajuuskaudella oli EU:n Venäjäsuhteiden kitkaisuus Tsetsenian kriisin vuoksi. Huippukokous, jossa oli tarkoitus käsitellä pohjoista ulottuvuutta, ei kiinnostanutkaan muita, sillä loppujen lopuksi paikalle ei saapunut yhtään ulkomaista ulkoministeriä, vaikka ensin puhuttiinkin vain kolmen suurimman maan ulkoministerin jättävän kokouksen väliin. Syitä haettiin niin maailman politiikasta kuin itsestään.

EU:n ja Venäjän ulkoministerikokous Helsingissä aikataulujen puristuksessa - Kolmen suurimman EU:n maan ulkoministerit jäävät pois. (051199)

Jo ennen kokousta Helsingin Sanomat kirjoitti ulkoministereiden poisjäännistä. Jutussa tarkennettiin, ettei poisjäänti ei ole protesti Venäjälle Tshetshenian tilanteen vuoksi, vaan johtuu aikataulukiiireistä. Kumpi syistä olisi lukijalle parempi? Sekö etteivät vieraat tule, koska joku muu kuin isäntä on toiminut arveluttavasti vai sekö, ettei kokous ole kiireisten aikatauluissa ensimmäisenä tärkeysjärjestyksessä?

Koko on tässäkin viittauksessa suhteellista. Euroopan unionissa oli kokoushetkellä 15 jäsenvaltiota¹⁵³. Mitä sitten, jos kolmen maan ministerit jäävät pois? Käytännössä suurimmat ovat myös tärkeimpiä. Heidän sanoillaan ja tekemisillään on enemmän merkitystä kuin pienemmillä mailla. Jos tärkeä maa ei osallistu kokoukseen, tai osallistuu *vain* virkamiestasolla, se luetaan kannanotoksi. Käytännössä pienemmän maat seurasivat suurempien esimerkkiä ja jättivät myös saapumatta kokoukseen. Joko kokouksen asialista ei ole tarpeeksi merkittävä tai sitten poissaololla halutaan viestiä jotakin muuta. Tässä tapauksessa syitä haettiin Venäjän sisäpoliittisesta tilanteesta, jonka ei katsottu kulkevan linjassa länsieurooppalaisten arvojen kanssa ja sen vuoksi maata haluttiin näpäyttää jäämällä pois pääosin Venäjälle suuntautuvan hankeen suunnittelukokouksesta. Mitä voivat muut unionin valtiot tehdä paitsi seurata suurten esimerkkiä?

Kokouksen epäonnistumista pohdittiin Helsingin Sanomissa vielä vuoden lopulla, jolloin Suomen Euroopan unionin puheenjohtajuuskausi päättyi.

...ulkoministereiden erikoisistunto pohjoisesta ulottuvuudesta ei houkutellut ainoatakaan ulkoministeriä EU-maista, ei edes Ruotsista. Se voitiin tulkita sen merkiksi, että asia on ongelmaton, mutta syy oli raadollisempi: ulkoministerit eivät halunneet esiintyä yhdessä Venäjän -kollegansa kanssa.(291299)

Keväällä 2001 oli Ruotsin vuoro toimia Euroopan unionin puheenjohtajamaana. *Täyden tukemisen* perinne jatkuu, kuten seuraavasta sitaatista voi lukea. Sitaatti vahvistaa Suomen asemaa ns. oikeassa ryhmässä. Me kannustamme omiamme.

Lipponen sanoi Suomen tukevan täysin Ruotsin puheenjohtajuuden keskeisiä tavoitteita. Näitä ovat mm. EU:n laajentumisen vauhdittaminen ympäristö- ja työllisyyskysymykset sekä pohjoinen ulottuvuus.(110101)

¹⁵³ Euroopan unionin jäsenvaltioita vuonna 1999 olivat Alankomaat, Belgia, Espanja, Irlanti, Iso-Britannia, Italia, Itävalta, Kreikka, Luxemburg, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi ja Tanska.

Pohjoinen ulottuvuus jatkaa elämäänsä lyhyinä mainintoina. Sen konkretisoituminen ja määrittäminen on kesken, joten kuvitteellinen alue hahmottuu edelleenkin lähinnä ihmisten mielikuvissa.

6. Päätäntö

Helsingin Sanomissa kirjoitettiin vuosina 1998-2000 tarinaa kuvitteellisesta alueesta nimeltä Pohjoinen ulottuvuus. Tiedon välittämisen lisäksi lehti myös teki tietoa vakiinnuttamalla uutta asiaa tutuksi yleisölle. Uusi tarina on liitetty entiseen poimimalla nykyistä yhteistyötä muistuttavia kertomuksia historiasta. Pohjoinen ulottuvuus ei itsessään herätä mielikuvia, mutta kun sen sanotaan olevan osa Itämeren pitkää historiallista ja kulttuurista tarinaa, se alkaa kuulostaa luonteelta. Ajallista jatkumoa ei ole vedetty vain taaksepäin, vaan tarinalle on luotu myös onnellinen loppu. Jossakin huomiossa, kun kaikki tavoitteet on saavutettu ja vaikeudet voitettu, ei Pohjoisen ulottuvuuden alueella ole enää elintasokuiluja eikä horisontissa näy uhkakuvia katastrofeista. Elämä on silloin kaikin puolin vaurasta ja energiaa riittää kaikille.

Mikäli median yhdeksi tärkeimmistä tehtävistä nähdään yhteiskunnallisen me-hengen luomisen, sitä ilmensivät Helsingin Sanomissa toistuvat tarinat joissa Suomi on sankarina ja aktiivisena onnistujana, ja jota muut kehuvat. Euroopan unioni on Suomen kanssa samaa ryhmää, meitä. Toisena on yhä edelleenkin Venäjä. Välille ovat jääneet Baltian maat. Ne eivät kuulu vielä Euroopan unioniin, mutta ovat tulevaisuudessa todennäköisesti samassa viiteryhmässä. Silti artikkeleista on luettavissa tiettyä ylemmyyttä näitä maita kohtaan, mutta ei kuitenkaan niin vahvasti kuin asenteessa Venäjää kohtaan.

Pohjoisesta ulottuvuudesta on toivottu hanketta, jossa pohjoisen erilaiset alueet ja valtiot voisivat tehdä yhteistyötä tasavertaisina osallistujina. Helsingin Sanomien artikkeleiden perusteella dialogia ei kuitenkaan synny, vaan esillä on ristiretkien kaltainen tarina, jossa toista lähdetään valloittamaan ja käännättämään rahan ja läntisten arvojen avulla.

Helsingin Sanomien tekstissä käytettiin paljon metaforia asioita jäsenettäessä. Suomi, Venäjä ja Moskova, samoin kuin EU toimivat teksteissä kuin yksittäiset henkilöt. Tällainen kielenkäyttö on tyyppillistä, kun tekstistä halutaan tehdä yksinkertaista. Sanavalinnat voivat olla hyvinkin osoittelevia.

Mielenkiintoinen esimerkiksi on lauseessa, jossa "Venäjä ei tahdo olla vaivaisavun saaja". Rakenne kieltää siis asian, mutta itse sanan käyttö dramatisoi aihetta ja sanan esiin nostaminen luo silti mielikuvan vaivaisukosta. "Suomi on ottanut keskeisen roolin EU:n Venäjä suhteiden kehittämisessä" ja "Suomi juonittelee amerikkalaisten kanssa". Kieltämättä Suomi kuulostaa kerkeävältä, ovelalta ja pätevältä. "Moskova unohdetaan..." ja "Venäjä on ollut Suomen aloitteelle varsin suopea". Kaikki nämä luovat mielikuvia persoonien käymästä vuoropuhelusta Pohjoisen ulottuvuuden ympärillä. Suomi puhuu ja EU nyökyttelee kannustavasti. Baltian maat kyräilevät, mutta Kreikka ja Ranska ovat innoissaan. Vaikutelma on todellisesta keskustelusta vallanpitäjien kesken. Myös Pohjoinen ulottuvuus henkilöityy ajoittain subjektiksi, jolloin se esimerkiksi "yltää", "edistää rauhaa" tai "muistuttaa". Tällainen personointi on myös rankkaa yleistystä, joka ei kyseenalaista esimerkiksi sitä, ovatko kaikki islantilaiset Islannin antaman täyden tuen takana. Metaforien käyttö Helsingin Sanomissa ei kyseenalaista perinteisiä tulkintoja maailmasta, vaan pikemminkin vahvistaa vanhoja asetelmia.

Toinen yleisesti käytetty metafora liittyy rahaan. Raha riittää sekä syyksi että seuraukseksi. Sitä ei tarvitse perustella mitenkään, mikä selittynee aikamme rahalle antamalla merkityksellä. Kenneth Burken määritelmä rahasta modernien länsimaiden *jumala-terminä* osuukin hyvin lähelle. Näitä kvasiologisia lauseita, joissa raha oli joko syynä tai seurauksena, käytettiin Pohjoisesta ulottuvuudesta kirjoitettaessa usein. Jos "Suomi hyötyy..." se riittää perusteluksi samoin kuin rauhan ja vakauden saavuttaminen "taloudellisella integraatiolla". Aiempi viittaus Venäjästä "vaivaisavun saajana" riittää myös selitykseksi maan epäröinnistä hankkeen edessä. Hankkeen konkretisointiyrietykset viittaamalla esimerkiksi metsävaroihin, öljyyn, kaasuputkiin tai rajan ylityksen helpottamiseen liittyvät kaikki rahaan. Hyödyntämisestä puhuttaessa rahalle on selvä ottaja. Sen sijaan viittaus kaupankäynnin helpottamiseen jakaa rahaa, ainakin teoriassa, vähän useampaan suuntaan. Koko hanke värityy lehtitekstissä rahaviittausten vuoksi kaupankäynniksi.

Karttojen kertomilla tarinoilla Pohjoisesta ulottuvuudesta oli ajoittain aivan erilainen juoni kuin teksteillä. Todennäköisesti se johtuu siitä, että Pohjoista ulottuvuutta koskeva argumentointi on ollut niin sekavaa, ettei kuvitteellisen alueen kuvakaan voi olla kovin selvä.

Pohjoinen ulottuvuus on tarkan paikannuksen sijasta luettelo erilaisia tärkeitä asioita. Sitä kuvataan tavoitteina tietyillä alueilla ja ongelmakohtina vailla nopeaa ratkaisua. Lisäksi siihen on liitetty ajatuksia luonnonvarojen hyödyntämisestä sekä elintasokuilun tasaamista. Pohjoisen ulottuvuuden voi piirtää kartalle Kuningas Rama I strategisen kartan mallin mukaisesti. Tässä kuvallisessa retoriikassa kartalle piirretään vain vallanpitäjälle tärkeitä ja olennaisia maanmerkkejä, joita

yhdistää polku. Mikäli maanmerkkien välillä on vaikkapa suuri kylä, mutta sillä ei ole strategista merkitystä, sen voi jättää kartalta pois. Olennaisen alueen yhdistää toiseen polku, jota pitkin kulkeminen on tarvittaessa mahdollista. Klassisessa siamilaisessa kartassa ei ole ulkorajoja. Pohjoisesta ulottuvuudesta on puhuttu avoimena hankkeena, jossa rajat eivät ole niin tiukasti suljetut kuin esimerkiksi pohjoismaisen yhteistyön kohdalla. Miksi siis piirtää rajaa ollenkaan? Seuraavassa yksi mahdollisuus siitä, miltä Pohjoinen ulottuvuus voisi näyttää virallisten tavoitteiden ja Helsingin Sanomien argumentaation perusteella. Tässä verbaalikartta on piirretty visuaaliseksi kartaksi.

Kartassani Pohjoinen ulottuvuus on hahmoteltu Suomen ympärille. Ei pelkästään siksi, että ihminen hahmottaa ympäröivän maailman omalta kotipihaltaan käsin, vaan myös sen vuoksi, että Suomi on tämän tarinan sankari, aloitteentekijä ja asiantuntija. Ympärille on koottu niitä maita, jotka kuuluvat hankkeeseen tavalla tai toisella sitä sanallisesti hahmoteltaessa.

Islanti ja Skotlanti ovat Pohjoisen ulottuvuuden huokoisten rajojen sisäpuolella. Yksikään artikkeli ei kertonut niiden funktiota hankkeessa, mutta tähän karttaan ne osallistuvat ystävällismielisten naapureiden ominaisuudessa, joilta tarvittaessa saa täyden tuen mihin sitä ikinä tarvitaankin. Sama rooli jää myös Norjalle, Ruotsille ja Tanskalle.

Myös Baltian maat ja Puolan pohjoisosat kuuluvat suunnitellulle alueelle, mutta tärkeimmät tavoitteet jättävät ne kuitenkin mainitsematta. Maat lienevät kuitenkin mukana, kun kaikki tavoitteet on saavutettu ja vauraus ja hyvinvointi leviää Itämeren ympärille vanhojen kauppatarinoiden mukaisesti.

Saksan pohjoisosat edustavat tässä Euroopan unionin kovaa ydintä, josta säädellään ja siunataan Phare- ja Tacis- rahojen suuntaamista valittuihin projekteihin. Venäjään kuuluvaa Kaliningradia on esitetty Pohjoisen ulottuvuuden koealueeksi. Sen vierellä Puola ja Baltian maat odottavat pääsyä Euroopan unionin jäseniksi.

Varsinainen toiminta kartalla keskittyy Venäjän alueelle, tosin hankkeelle olennaiset öljyputket halkovat reittejä todellisina ja kuviteltuina myös muiden maiden kohdalla. Venäjällä Pohjoisen ulottuvuuden yksi huokoisista ääristä on Karanmeri, jonne Neuvostoaikana upotettujen ydinjätteiden aiheuttama ongelma on tarkoitus jotenkin ratkaista. Ydinuhkakuvia nousee Pohjoisen meristä muualtakin. Esimerkiksi Kuolan alueella on yhteensä 248 Pohjoisen laivaston aluksista poistettua ydinkärkeä ja niissä noin 99 tonnia käytettyä ydinpolttoainetta. Listaa pystyisi jatkamaan

loputtomiin¹⁵⁴. Se kuulostaa pelottavalta, mutta normaalilla yleistietämyksellä varustettu lukija ei pysty sitä mitenkään hahmottamaan. Siksi se on erinomainen aihe geopolitiittiseksi uhkaksi. Vähän konkreettisempia ja yksilön turvallisuutta koskettavampia uhkia ovat huumeet ja rikollisuus. Se, että ne eivät synny spontaanisti tässä, vaan uhkaavat meitä tietystä ilmansuunnasta, tekee niistäkin geopolitiittisiä uhkia.

Rama I kartoissa vain strategisesti olennaisten seutujen välille on piirretty kulkureitti. Välimatkan pituus on merkitty ajassa. Pohjoisen ulottuvuuden kohdalla ajatusten keskus lienee Helsingissä, joka edustaa Euroopan Unionia. Jos ajatellaan reittiä esimerkiksi Kuolan ongelma-alueilta, välimatkaksi pitäisi merkitä se aika, mikä laskeumalta kuluu hyvällä myötätuulella Helsinkiin. Tärkeitä polkuja ovat myös hyödynnettävien luonnonvarojen reitit länteen.

Pohjoiseen ulottuvuuteen liittyvä kirjoittelu Helsingin Sanomissa painottui yhdeltä osalta muiden maiden antamaan tukeen hankkeelle. Kartalla sitä edustaa tukensa ja myönteisyytensä osoittava ruotsalainen. Onnellista väkeä on Suomi -sankarin lisäksi myös lisäksi myös Saksassa, jonka taloudellinen valta on olennainen osan Euroopan unionin keskustaa. Myös suomalaiset esittäytyvät kuvassa vauraina rahoineen ja matkapuhelimeineen. Suomalaiset ovat varakkaita varsinkin, jos heitä vertaa köyhiin venäläisiin, joiden vähätkin rahat menevät huumeisiin ja alkoholiin.

Pohjoisen ulottuvuuden hankkeet tarvitsevat toteutuessaan paljon rahaa, vaikka se tulisikin vanhoilta momenteilta, sen vuoksi aloitteen hyötykohtien markkinoinnille on ollut todellista kysyntää. Euroopan unioni tarvitsee Venäjältä energiaa. Sitä saadaan niin öljystä kuin kaasustakin. Jo pelkkä kaasuputkien kulkeminen oman maan kautta eteenpäin merkitsee hyötymistä, kuten Baltian maiden epäluuloista hanketta kohtaan saattoi aistia.

Pohjoisen ulottuvuuden tavoitelistoissa mainitaan myös Venäjän laajat metsävarat, joita hankkeen avulla on tarkoitus hyödyntää. Hyötymisen yhteydessä on puhuttu myös rajan ylittämisen helpottamisesta. Mikäli rajaa ei olisi ja ylityspaikkojakin vain siellä täällä, rekat voisivat ajaa maiden väliä vaikka suoraan, kuten karttaan on piirretty.

Kaliningrad on mielenkiintoinen osa Pohjoista ulottuvuutta, joka nostettiin otsikoihin varsinaisen tutkittavan ajanjakson jälkeen. Sitä on kutsuttu Pohjoisen ulottuvuuden koealueeksi, siksi laboratorio -symbolit.

¹⁵⁴ Määriä julkaistiin Helsingin Sanomissa 21.6.2001.

Kartan geopoliittisiin uhkakuviin kuuluvat paitsi maalla ja merellä sijaitsevat ydinjätteet, myös esimerkiksi Suomenlahden saastuminen, josta syyttävä sormi osoittaa Pietarin kaupunkia. Uhkakuvien lisäksi Pohjoinen ulottuvuus panostaa, ainakin virallisten tavoitteiden mukaan, muun muassa kulttuuriin. Venäläinen maatuska edustaa tässä paikallista kulttuuria, samoin kuin mökin taustalla olevat ortodoksiset hautakummut.

Pohjoisen ulottuvuuden yhteydessä puhutaan joustavista rajoista ja mahdollisuudesta olla sulkematta mitään tiukasti ulos. Tällä kartalla rajan paikalle ei ole pystytetty puuaitaa kuten sata vuotta sitten piirrettyssä pilakuvassa, joka on tutkimuksen johdannossa sivun kuusi jälkeen. Silti tänä päivänä jo olemassa olevan valtioiden välisen rajan, Suomen ja Venäjän välillä, voi kuvitella myös tästä piirroksesta. Pohjoisesta ulottuvuudesta puhuttaessa riveillä ja rivien välissä jakoa tehdään jatkuvasti meihin ja toisiin. Suomalaiset esitellään hyötyjinä ja oikeaan viitekehykseen kuuluvina. Venäläisillä taas on ongelmia, joita me voimme yrittää ratkoa. Opiskelijavaihdosta ja kulttuurista puhuminen jää selvästi esimerkiksi rikollisuuden varjoon.

Mikäli Euroopan unionin ja Venäjän välinen elintasokuilu saadaan tasoitettua ja listatut ongelmat ratkaistua, se ei silti todellisuudessa poista rajaa. Kahta maailmaa ei ole tarkoituskaan yhdistää Pohjoisen ulottuvuuden avulla. Pikemminkin pyrkimyksenä vaikuttaa olevan Euroopan unionin takapihan siivoaminen ainakin kartalla näkyvältä alueelta ja unionin energiatarpeiden tyydyttäminen. Tietenkin on mahdollista, että tavoitteiden toteutuessa molemmat osapuolet hyötyvät. Pohjoinen ulottuvuus jää silti hyvin yksisuuntaiseksi hankkeeksi, jossa sanelu tapahtuu, ainakin Helsingin Sanomien välittämän mielikuvan mukaan, Euroopan unionista Venäjälle päin.

Lähteet:

Tutkimusaineisto:

Helsingin Sanomat 1998-2000.

Julkaisemattomat lähteet:

Browning, Christopher S. 2000: The Region-Building Approach Revised: The Continued Othering of Russia in Discourses of Region-Building in the European North. www.copri.dk/copri/downloads/6-2001.doc (310501)

Medvedev, Sergei 2001: North and the Politics of Emptiness. Paper for a workshop on "Identity Politics, Security and the Making of Geopolitical Order in the Baltic. Kuusamo, Finland 6/2001.

Pietikäinen, Milka 2000: Pois periferiasta? Suomi -uutiset Iso-Britannian ja Ranskan lehdistössä. Journalistiikan pro-gradu -työ. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylä.

Turunen, Ari 1997: The Politics of Displaying Geo. The Spatial Order of Ecumenical World Maps. Licensiaatin tutkielma. Helsingin Yliopiston Valtio-opin laitos.

Kirjallisuus:

Ahponen, Pirkkoliisa & Jukarainen, Pirjo (eds.) 2000: Introduction. In Tearing Down the Curtain, Opening the Gates. Northern Boundaries in Change. SoPhi. University of Jyväskylä. Jyväskylä, 5-8.

Alanen, Aku & Eskelinen, Heikki 2000: Economic gap at the Finnish-Russian Border. In Pirkkoliisa Ahponen ja Pirjo Jukarainen(eds.): Tearing Down the Curtain, Opening the Gates. Northern Boundaries in Change. SoPhi. University of Jyväskylä. Jyväskylä, 55-68.

Anderson, Benedict 1991: Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Verso. London.

- Antola, Esko 1998: Uusi EU? Kunnallisalan kehittämissäätiö. Vammalan Kirjapaino. Vammala.
- Antola, Esko 1999: The Presence of the European Union in the North. In Hiski Haukkala(ed.) Dynamic Aspects of the Northern Dimension. Jean Monet Unit. Turun Yliopisto. Turku, 115-132.
- Ekholm, Peter & Nurmio, Aarne 1999: Suunnaton EU? Kysymyksiä Euroopan tulevaisuudesta. WSOY, Helsinki.
- Berkowitz, Dan 1997: Social Meanings of News. A Text-Reader. Sage. Thousand Oaks. London. New Delhi.
- Brusila, Riitta 1997: Realismista fiktion. Visuaalisuus ja suomalaiset aikakauslehdet. Acta Universitas Tamperensis 557. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Burke, Kenneth 1950: Four Master Tropes. A Grammar of Motives and A Rhetoric of Motives. Cleveland.
- Burke, Kenneth 1966: Language As Symbolic Action. Essays on Life, Literature and Method. University of California Press. Berkeley and Los Angeles.
- Chang, Tsan-Kuo 1998: All Countries Are Not Created Equal to Be News - World System and International Communication. Communication Research, 25(5), 528-563.
- Christiansen, Thomas & Joenniemi, Pertti 1999: Politics on the Edge: On the Reconstructing of Borders in the North of Europe. In Heikki Eskelinen, Ilkka Liikanen ja Jukka Oksa(eds.) Curtains of Iron and Gold: Reconstructing Borders and Scales of Interaction, 89-117.
- Connolly, William E.1991: Identity /Difference. Democratic Negotiations of Political Paradox. Cornell University Press.
- Eliade, Mircea 1959: The Sacred & the Profane. The Nature of Religion. The Significance of Religious myth, symbolism, and ritual life and culture. Harcourt, Brace & World. New York.

Eliade, Mircea 1969: Images and Symbols. Studies in Religious Symbolism. Princeton University Press. Princeton.

Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki (EBRD European Bank for Reconstruction and Development) 1998: Transition Report. Lontoo

Euroopan neuvoston päätöksiä Wienin kokouksesta. Council conclusions on the implementation of a northern dimension for the policies of the European Union.

<http://europa.eu.int/abc/doc/off/bull/en/9905/p103068.htm> (190701)

Eurooppa-tiedotus. www.eurooppa-tiedotus.fi/suomi/julkaisu/pohjoine.html (310501)

Fierke, K.M. 1999 Dialogues of Manoeuvre and Entanglement: NATO, Russia, and CEECs'. Millenium 28(1), 27-52.

Forsander, Annika 2000: Maahanmuuttajien integraatio. Etnisten ryhmien ja yhteiskunnallisen keskiön suhteista eri aikoina. Teoksessa Maija Mäkikalli ja Katriina Sivonen(toim.) Muuttuvat asemat. Kompassi integraation arkeen. Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulun julkaisuja 5. Kirja-Aurora. Turku, 69-95.

Harle, Vilho & Moisio, Sami 2000: Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Vastapaino. Tampere.

Heininen, Lasse 2000: Euroopan pohjoinen ulottuvuus. Teoksessa Lasse Heininen, Jyrki Käkönen, Arto Nokkala ja Monica Tennberg Avaamaton mahdollisuus. Pohjoisen ulottuvuuden näköaloja. LIKE. Helsinki, 62-102.

Hellsten, Iina 1997: Metaforien Eurooppa. Näkökulmia suomalaiseen EU-journalismiin. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Tampere. Julkaisuja sarja A90.

Heikkinen, Ari 1999: Euroopan unionin pohjoinen ulottuvuus. Teoksessa Esko Antola ym. Näkökulmia pohjoiseen ulottuvuuteen. Eurooppa-tiedotus. Edita. Helsinki, 15-22.

Hietala, Veijo 1996: Kuvien todellisuus. Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan. BJT Kirjastopalvelu. Helsinki.

Huovila, Tapani 1996: Toimittaja - vastuussa oleellisesta muutoksessa. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylä.

Jakobson, Max 1997: Muutos kansainvälisessä ympäristössä. Teoksessa S.I Askeesh,. & A-M Rautiainen(toim.). Uusi etupiirijako Eurooppaan? Helsinki: STETE.

Joenniemi, Pertti 1993: Suomi kylmän sodan jälkeen: valtiollisesta turvallisuudesta kansalaisturvallisuuteen. Kosmopolis 23(1), 28-46.

Joenniemi, Pertti 1997: The Barents Euro-Arctic Region: On the Restructuring of Northernmost Europe. Institute for EastWest Studies, New York.

Joenniemi, Pertti 2000a: At Home with Northernness: Finland, Russia and the Northern Dimension, North 11(1).

Joenniemi, Pertti 2000b: Changing Politics Along Finland's Borders. From Norden to the Northern Dimension. In Pirkkoliisa Ahponen ja Pirjo Jukarainen(eds.) Tearing Down the Curtain, Opening the Gates. Northern Boundaries in Change. SoPhi. University of Jyväskylä. Jyväskylä, 114-132.

Jukarainen, Pirjo 1996: Kenen alue - kenen identiteetti. Teoksessa Pirjo Jukarainen(toim.) Eurooppa laidasta laitaan. Taprin opas Euroopan ymmärtämiseen. Tutkimustiedote No.69. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus. Tampere, 119-127.

Jukarainen, Pirjo 2000: Rauhan ja raudan rajoilla. Rauhan ja konfliktintutkimuskeskus. Tutkimuksia 90/2000. Helsinki. Like.

Kaplinski, Jaan 1997: Difference and Boundaries. In Vesa Saarikoski(ed.) And Never Shall They Meet? European Space and Thought Between East and West. Raja railona aukeaa. Eurooppalaisia kohtaamisia idän ja lännen välissä Turun Yliopisto. Turku, 19-21.

Kauppa- ja teollisuus ministeriö 1997: The European North - Challenges and Opportunities. Kauppa. ja teollisuusministeriö. Helsinki.

Keränen Marja 1998, Kansallisvaltion kielioppi. SoPhi. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä.

Kivikuru, Ullamaija 1996: Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan premissit. Teoksessa Ullamaija Kivikuru (toim.): Kansa euromyllyssä. Journalismi, Kampanjat ja kansalaisten mediamaisemat Suomen EU-jäsenyyssprosessissa. Yliopistopaino. Helsinki, 5-26.

Kivimäki, Timo 1996: Europe's Periphery No1. Northern Europe, An Exploited or Privileged Periphery of the European Union. University of Lapland. Rovaniemi. Faculty of Social Sciences. Publication of International Relations. C. Working Papers 3.

Koivumaa, Katariina 1997: Ranska Euroopan ytimessä. Teoksessa Katariina Koivumaa, Timo Lehtomäki ja Ari Sihvola: Bryssel - neljäs Rooma? Hallinnon kehittämiskeskus. Edita. Helsinki, 45-92.

Korhola, Atte 1994: Reunahuomautuksia reuna-alueilta. Teoksessa Pohjoinen Suomen politiikassa. Lapin yliopiston hallintoviraston julkaisuja. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 13-19.

Korhonen, Pekka 1997: Regional Boundaries: Europe and Asia. In Dag Ancar ja Lars Nilsson(ed.) Politics and Geography. Contributions to an Interface. Mid-Sweden University, Sundsvall, 245-280.

Korhonen, Pekka 1998: Japan and Asia Pacific Integration. Pacific Romances 1968-1996. Routledge. London & New York.

Korhonen, Pekka 1999: Nousukkaan ja aristokraatin ajat. Kosmopolis 29(2), 7-22.

Kosonen, Katariina 2000: Kartta ja kansakunta. Suomalainen lehdistökartografia sortovuosien protesteista Suur-Suomen kuviin 1899-1942. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Kunelius, Risto 1998: Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. WSOY. Juva.

Kuusisto, Riikka 1998: Oikeutettu sota ja julma teurastus? Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa. Suomen Rauhantutkimusyhdistys. Suomen Rauhanpuolustajat. Helsinki. Like.

Käkönen, Jyrki 1996: Alueellistuminen Euroopan pohjoisella laidalla. Teoksessa Pirjo Jukarainen(toim.) Eurooppa laidasta laitaan. Taprin opas Euroopan ymmärtämiseen. Tutkimustiedote No.69. Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus,. Tampere, 71-80.

Lehti, Marko 1999: Competing or Complementary Images: The North and the Baltic World from the Historical Perspective. In Hiski Haukkala(ed.) Dynamic Aspects of the Northern Dimension Jean Monet Unit. Turun Yliopisto. Turku.

Lehtomäki, Timo 1997: Integroituvat kansallisvaltiot. Teoksessa Katariina Koivumaa, Timo Lehtomäki ja Ari Sihvola: Bryssel - neljäs Rooma? Hallinnon kehittämiskeskus. Edita. Helsinki, 9-41.

Liuhto, Kari 1999: Euroopan Unionin pohjoinen ulottuvuus. Mihin asti se ulottuuukaan. Turku: Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus. Sarja C keskusteluja.

Neumann, I.B. 2000: State to Region. How to Save Nordic Co-operation. In L. Hedegaard, & B Lindström., NEBI Yearbook 2000: Yearbook on Northern and Baltic Sea Integration. Berlin: Springer.

Ojanen, Hanna 1999: How to Customise Your Union: Finland and the "Northern Dimension of the EU". Northern Dimension. The Finnish Institute of International Affairs. Yearbook. Vol 2, 13-26.

O'Tuathail, Gearóid 1996: Critical Geopolitics. London. Routledge.

Paasi, Anssi 1996: Territories, Boundaries and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish Russian Border. Wiley: Chichester.

Paasi, Anssi 1997: Rajat globalisoituvassa maailmassa: poliittisen maantieteen näkökulma. In Vesa Saarikoski(ed.) And Never Shall They Meet? European Space and Thought Between East and West. Raja railona aukeaa. Eurooppalaisia kohtaamisia idän ja lännen välissä

Turun Yliopisto. Turku, 22-34.

Paasi, Anssi 2000 The Finnish-Russian Border as Shifting Discourse. In Pirkkoliisa Ahponen ja Pirjo Jukarainen(eds.) 2000: Tearing Down the Curtain, Opening the Gates. Northern Boundaries in Change. SoPhi. University of Jyväskylä. Jyväskylä, 85-100.

Palonen, Kari 1987: Tekstistä politiikkaan. Johdatus tulkintataitoon. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä. Valtio-opin laitos.

Patten, Chris & Lindh, Anna 2000: The Northern Dimension of EU foreign policy: from words to action. http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/north_dim.htm (190701)

Paul, Jan-Peter 1997: Suomi, Venäjä ja Euroopan unioni. Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikka Euroopan unionin jäsenenä. Gummerus. Saarijärvi.

Perelman, Chaïm 1982: The Realm of Rhetoric. University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana.

Said, Edward 1978: Orientalism. Penguin, Harmondsworth.

Shapiro, Michael 1984: Language and Politics. Readings in Social and Political Theory. Jyväskylä. Oxford.

Shoemaker, Paula 1997: A New Gatekeeping Model. In Dan Berkowitz: Social Meaning of News. Sage, Thousand Oaks. London. New Delhi, 57-62.

Sihvola, Ari 1997: Teoksessa Katariina Koivumaa, Timo Lehtomäki ja Ari Sihvola: Bryssel - neljäs Rooma? Näkökulmia Euroopan unioniin vuosituhannen päättyessä. Hallinnon kehittämiskeskus. Edita. Helsinki, 95-132.

Sørensen, O & Stråth, B. 1997: The Cultural Construction of Norden. Oslo. Scandinavian University Press.

Stenlund, Peter 1999: EU:n pohjoinen ulottuvuus - EU:n politiikan uusi työväline - välineet ja tavoitteet. Teoksessa Virginija Dzvankaite-Koivula, Laura Kauppila ja Satu Tihvinä-Huhtala(toim.) Pohjoinen ulottuvuus - venäläinen näkökulma. Aleksanteri-instituutti, Helsinki, 15-16.

Summa, Hilikka 1989a: Hallinnon retoriikka ja politiikkojen synty. *Politiikka* 31(3), 159-168.

Summa, Hilikka 1989b: Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka. Tapaus asuntopolitiikka. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus. Tekninen korkeakoulu, Espoo.

Summa, Hilikka 1998: Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tutkimukset ja politiikan retoriikat. Tampere. Vastapaino, 51-87.

Tuomi, Osmo 1996: Uusi geopolitiikka. Geopoliittisen perspektiivin soveltuvuus kansainvälisen politiikan tulkintaan maailman ja ajattelutapojen muuttuessa. Gaudeamus. Tammer-paino. Tampere.

White, Hayden 1973: *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. The Johns Hopkins University Press. Baltimore & London.

Winichakul, Thongchai 1994: *Siam Mapped. A History of the Geo-body of a Nation*. Silkworm Books. Bangkok.

Väyrynen, Raimo 1988: *Pienet valtiot kansainvälisissä suhteissa*. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Liite:

Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteet Eurooppa-tiedotuksen kotisivuilla (310501):

1) Luonnonvarat ja energiaverkot

Pohjois-Euroopassa on paljon hyödyntämättömiä luonnonrikkauksia. Maailmanlaajuisesti suuret öljy- ja kaasuesiintymät ovat tulevaisuudessa entistä tärkeämpiä Euroopan energiatuotannossa. Koska EU on riippuvainen ulkopuolisista energialähteistä, Luoteis-Venäjän luonnonvarojen strateginen merkitys korostuu. EU on jo nyt Venäjän tärkein energian ja raaka-aineiden ostaja. Alueen energiavarojen hyödyntäminen edellyttää, että energiaverkkojen kehittämiseen panostetaan pitkän aikaa. Painopisteet on kohdistettava laajan ja kattavan maakaasuverkoston rakentamiseen. Etenkin Venäjältä tulevan maakaasun käytön huomattava lisääminen edellyttää, että rakennetaan uusi, Keski-Eurooppaan johtava maakaasuputki. Tämä voidaan tehdä vain laajana eurooppalaisten ja venäläisten yritysten yhteistyönä.

Myös Itämeren, erityisesti Baltian maiden ja Luoteis-Venäjän sähkönsiirtoverkoston kehittäminen ja kytkeminen muun Euroopan sähkönsiirtoverkostoon on yksi toiminnan painopistealueista.

Pitemmän päälle pyrkimys on päästä hyödyntämään Luoteis-Venäjän ja siihen rajoittuvan merialueen öljy- ja kaasuesiintymiä. Samalla pyritään pohjoisten alueiden vuodenaajat huomioon ottavaan vaihtoehtoisten energialähteiden monimuotoisen sekakäytön lisäämiseen.

Maa- ja metsätalouden sekä kalatalouselinkeinojen tulevaisuuden turvaaminen pohjoisilla leveysasteilla on tärkeätä. Kun pohjoisten alueiden metsiä hoidetaan kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti, luodaan jatkuvasti uusia mahdollisuuksia niiden hyödyntämiselle.

Maailman jäljellä olevista koskemattomista metsistä Venäjällä arvellaan lähes puolet.

1) Liikenneverkot

Pohjoisen Euroopan liikenneverkot pyritään kytkemään yleiseurooppalaisiin verkostoihin, mutta ne nähdään myös moniulotteisina kuljetus- ja kulttuurikäytävinä. Painopiste on Via Baltican, Vilnan kautta Varsovaan kulkevan liikenneväylän sekä Helsinki-Pietari-Moskova -käytävän kehittämisessä.

Toisen keskeisen painopisteen muodostavat Pohjolan kolmion eli pohjoismaiden pääkaupunkien välisten liikenneväylien (tiet, rautatiet, meriliikenne, satamat) kehittäminen. Helsingissä kesällä 1997 järjestetyssä liikennekonferenssissa pohjoiseen ulottuvuuteen liittyvä liikennepolitiikka tuli

aiempaa ajankohtaisemmaksi, ja kokouksessa päätettiin muun muassa Barentsin euroarktisen liikennealueen perustamisesta.

Merikuljetusten kilpailukykyyn sekä turvallisuuskysymyksiin kiinnitetään niin ikään huomiota. Erityisesti tuetaan alueen telekommunikaatioverkoston kehittämistä.

3) Ympäristönsuojelu ja ydinturvallisuus

Ympäristönsuojelun ja ydinturvallisuuden parantaminen (ydinsulku-sopimuksen valvonta, ydinvoimaloiden ja -materiaalin turvajärjestelyt sekä vientivalvonta), päästöjen rajoittaminen sekä tehokkaampi energian käyttö Venäjällä, Baltian maissa ja Puolassa ovat ensisijaisia tehtäviä, joten voimavarojen suuntaaminen näille aloille on tärkeää.

Kansainvälinen yhteistyö ydinvoimaturvallisuuden parantamiseksi ei toistaiseksi ole kyllin uskottavaa. Kysymystä tuleekin käsitellä Venäjällä ja Baltiassa yhteistyössä G-7-maiden kanssa. Venäjä ja Liettua on kansainvälisellä yhteistyöllä veloitettava vaaralliseksi luokiteltujen ydinvoimaloiden turvallisuuden parantamiseen, sulkemisen aikaistamiseen sekä vaihtoehtojen että korvaavien energiamuotojen käytön selvittämiseen. Toteutus edellyttää mittavia investointeja ja rahoitusta.

Tavoitteeksi asetetaan EU:n aktiivinen osallistuminen alueelliseen, erityisesti Itämeren ja Barentsin alueen, yhteistyöhön sekä EU:n ja Venäjän ympäristö-yhteistyön tehostaminen.

EU:n ja Venäjän ympäristöyhteistyössä tunnustellaan mahdollisuuksia saada se sopimus pohjaiseksi. Kun EU:n kuudetta ympäristöohjelmaa laaditaan ja ollaan hyväksymässä, pohjoista ulottuvuutta pyritään korostamaan.

4) Kauppa ja taloudellinen yhteistyö

Alueellisten yhteistyörakenteiden kautta tuetaan myös Venäjän kytkemistä kansainväliseen taloudelliseen yhteistyöhön sekä Venäjän ja alueen assosiaatiomaiden - siis niiden maiden, joilla on assosiaatiosopimus EU:n kanssa ja jotka ovat jättäneet EU:lle jäsenhakemuksensa - taloudellista vuorovaikutusta.

Uuden perustan alueen maiden taloussuhteille tulevat aikanaan muodostamaan assosiaatiomaiden EU-jäsenyydet ja kaikkien alueen maiden liittyminen Maailman kauppajärjestön WTO:n jäseniksi. Talouden perusrakenteiden, lainsäädännön ja instituutioiden kehittymättömyys ovat toistaiseksi hidastaneet alueen talousyhteistyötä. Edellä kaavailtujen perusratkaisujen kypsyessä taloudellista toimeliaisuutta on kannustettava, ja kaupan ja investointien esteiden purkamista edistettävä. Samaten PK-sektoria on tuettava ja pyrittävä vahvistamaan EU:n toimin sekä valtioiden keskinäisin

alueellisin järjestelyin. Näitä ovat esimerkiksi Itämeren valtioiden neuvoston toiminta ja elinkeinoelämän oma yhteistyö.

Erityisesti rajanylitysten ja tavarankuljetusten esteitä tulisi yhä poistaa, jotta taloudellinen vuorovaikutus laajenisi.

Kun talouden perusrakenteet ja liiketoimintaympäristö lähialueillamme kehittyvät, se tukee myös asemaamme pohjoisena liiketoimintakeskuksena.

5) Sisä- ja oikeusasiat

Eri yhteistyöfoorumeilla korostetaan sisä- ja oikeusasioiden sekä oikeusvaltioperiaatteiden tärkeyttä. Kamppailua alueen järjestäytyntä rikollisuutta vastaan tehostetaan mm. tukemalla Itämeren maiden pääministerien Visbyssä vuonna 1996 käynnistämän työryhmän työtä. Erityistä huomiota vaativat huumausaineiden leviämisen estäminen ja talousrikokset.

EU:n ja Venäjän kumppanuus- ja yhteistyösopimus antaa mahdollisuuden laajentaa tätä yhteistyötä. Myös hallitsemattomat muuttoliikkeet olisi kyettävä ehkäisemään.

Lisäksi EU:n itäiseen ulkorajavalvontaan kiinnitetään huomiota Baltian maiden lähentyessä unionijäsenyyttä. Itämeren valtioiden neuvoston Suomen aloitteesta käynnistämä rajavalvontaviranomaisten yhteistyö tukee osaltaan edellä mainittuja tavoitteita.

Jotta kansalaisten oikeusturva voitaisiin varmistaa, rajat ylittävien oikeus-keinojen käyttöä sekä tuomioiden vastavuoroista tunnustamista ja täytäntöönpanoa parannetaan. Siviilioikeuden ja hallinnon yhteistyön tiivistäminen on tärkeä osa kansalaisten oikeusturvan kehittämistä erityisesti yksityis-, perhe- ja yritysoikeudessa.

6) Tutkimus ja koulutusyhteistyö

Pohjoisten alueiden kansainvälisellä tutkimusyhteistyöllä pyritään laajentamaan tietopohjaa sellaiseksi, että se auttaisi vähentämään ympäristöhaittoja ja loisi edellytyksiä uuden ympäristötekniikan kehittämiseksi. Kestävän kehityksen toteuttamiseksi tullaan tarvitsemaan tänä päivänä vielä tuntematonta teknologiaa, joten tutkimustyötä edesautetaan kehittämällä yhteisrahoitusta ja parantamalla kansallisten ja kansainvälisten tutkimusohjelmien koordinoitua. EU:n tutkimusohjelmien avulla pyritään parantamaan pohjoisten alueiden tutkimuksen asemaa.

7) Muut sektorit

Toimiva demokratia, oikeusvaltion vakiinnuttaminen sekä järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan kehittäminen ovat tavoitteita, joiden eteen tehdään työtä yhä laajemmin eri foorumeilla, myös pohjoisen ulottuvuuden puitteissa.

Työvoimapolitiikkaa, työelämän suhteita sekä sosiaali- ja terveysalaa koskevaa yhteistyötä on edistettävä, jotta pohjoisten alueiden hyvinvointi- ja elintasokuilut tasoittuisivat. Sosiaali- ja terveysalan huomioon ottaminen talouden kehittämisessä tukee ajan myötä markkinoiden toimivuutta. Tasapainoinen alueellinen ja väestöryhmittäinen kehitys vahvistavat lisäksi yleistä hyvinvointia ja terveydentilaa.

Kulttuuri-, opiskelija- ja nuorisovaihtoa on pyrittävä kehittämään koko alueen kattavaksi. Yhdessä liikuntatoiminnan kanssa ne vahvistavat yhteistä arvopohjaa, kansansivistystä, avoimuutta julkisessa elämässä sekä tasa-arvoa ja ympäristötietoisuutta. Tiiviit yhteydet vahvistavat alueellista yhteistoimintaa ja luovat pohjaa myös taloudelliselle toiminnalle. Yksittäisten kansalaisten rajat ylittävässä yhteydenpidossa niiden merkitys lisääntyy.

Alkuperäiskansojen perinteisistä elinkeinoista, kulttuuriomaleimaisuudesta ja terveydenhuollosta huolehtiminen sisältyy pohjoiseen ulottuvuuteen kestävästä kehityksestä edistävänä tavoitteena.